

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของนักเรียนไทยมุสลิม อายุ 7 ถึง 9 ปี ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ความหมายของศิลปศึกษา
2. คุณค่าและความสำคัญของศิลปศึกษา
3. การแสดงออกทางศิลปะของเด็ก
 - จิตวิทยาการวาดภาพของเด็ก
 - ความหมายและความสำคัญของการวาดภาพระบายสี
 - พฤติกรรมการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสี
4. พัฒนาการทางศิลปะตามทฤษฎีของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์
 - พัฒนาการของเด็กอายุ 7 ถึง 9 ปี
5. สภาพทั่วไปของชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้
 - การศึกษาของนักเรียนไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
 - การเรียนการสอนศิลปศึกษาของนักเรียนไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของศิลปศึกษา

ศิลปศึกษา (Art Education) เป็นวิชาสำคัญวิชาหนึ่งในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะ มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา ทั้งยังส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในคุณค่าของสุนทรียภาพ เป็นบุคคลที่มีคุณภาพสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

นักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษา ได้แสดงความคิดเห็น และให้คำนิยามคำว่า “ ศิลปศึกษา ” โดยให้ความสำคัญต่อจุดมุ่งหมายของศิลปศึกษาแตกต่างกันออกไป เช่น การกล่าวถึงศิลปศึกษาโดยเน้นจุดมุ่งหมายของศิลปศึกษาในประเด็นที่ว่า เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการในทุกด้าน ดังเช่น

วิชัย วงศ์ใหญ่ (2529 : 111) ได้ให้ความหมายของศิลปศึกษาว่าเป็นการให้การศึกษาศิลปะกับเด็กโดยการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน

อารีย์ สุทธิพันธ์ และวิรุณ ตั้งเจริญ (2518 : บทนำ) กล่าวว่าศิลปะศึกษาเป็นวิชาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกคนได้มีโอกาสแสดงออกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ รอบตัว ออกเป็นความงามตามทัศนะของตน และเป็นวิชาที่คลายเครียดทางอารมณ์ของผู้เรียนได้

เลิศ อำนันทนะ (2516 : 28) ได้กล่าวถึงวิชาศิลปศึกษาว่า วิชาศิลปศึกษาช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจคุณค่าของสุนทรียภาพและพุทธิปัญญาของมนุษย์ในแต่ละยุคแต่ละสมัยและรู้จักนำศิลปะมาประยุกต์ให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อำไพ ศิรณสาร (2534 : 112- 118) และพิรพงษ์ กุลพิศาล (2533 :174) ได้กล่าวถึงวิชาศิลปศึกษาว่า ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่ปลูกเร้าประสบการณ์ทางการมองให้กับเด็ก ซึ่งการให้โอกาสทางการมองแก่เด็กนั้น ก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกันเนื่องจาก การมองเป็นกิจกรรมที่ทำให้เด็กเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากส่วนรวมไปหาส่วนย่อย หรือ จากส่วนย่อยไปหาส่วนรวม นอกจากนี้ โดยธรรมชาติของเด็กนั้นมักจะบันทึกและถ่ายทอดประสบการณ์ที่มองเห็นเหล่านั้นออกมาเป็นรูปภาพผสมผสานกับจินตนาการส่วนตัว

จากทรรศนะต่างๆ ของผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษา นักการศึกษาทางศิลปะ และครูผู้สอนศิลปะ ดังที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าบุคคลเหล่านั้นมีความคิดเห็นที่ตรงกันว่าศิลปศึกษาเปรียบเสมือนเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสประมวลเอาความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ และประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับมาแสดงออกในรูปแบบของผลงานทางศิลปะ ทั้งนี้ โดยมีจุดมุ่งหมายที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีพัฒนาการทางด้าน ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา มีความเข้าใจในคุณค่าของสุนทรียภาพรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และรู้จักนำศิลปะมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในสังคม

วิชาศิลปศึกษาจึงเป็นวิชาที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระและเป็นวิชาที่ผู้เรียนสามารถแสดงออกได้อย่างเต็มที่กว่าวิชาอื่นใด ตามลักษณะทางกายภาพของวิชาศิลปะและวัตถุประสงค์การเรียนของวิชาศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา คือ (สุลักษณ์ ศรีบุรี 2531 : 58)

1. ให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
2. ให้สนใจและแสดงออกตามความถนัดและความสามารถของตน
3. ให้มีจิตสำนึกในคุณค่าและประโยชน์ของศิลปะ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
4. ให้มีความสนุกสนานเพลิดเพลินและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

5. ให้รู้จักนำศิลปะมาประยุกต์ให้เกิดคุณค่าและรสนิยมที่ดี (วิรุณ ตั้งเจริญ 2526 : 34)

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ศิลปศึกษานั้นเป็นวิชาที่ส่งเสริมให้เด็กมีพฤติกรรมอันดี ทำให้เด็กรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม อีกทั้งยังสามารถถ่อมเกลาพฤติกรรมที่เป็นปัญหาบางอย่างของเด็กได้ เนื่องจากวิชาศิลปศึกษามีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมพัฒนาการทุก ๆ ด้าน ตลอดจนช่วยลดหรือขจัดความรู้สึกด้อยค่าในตัวเด็กให้หมดไป (จิรศักดิ์ ส่งแสงขจร 2530 : 2) เด็กจึงเกิดความภูมิใจและเชื่อมั่นในตนเอง

กิจกรรมทางศิลปศึกษาสามารถส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่างๆ ให้กับเด็กดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการทางด้านร่างกาย เด็กสามารถเคลื่อนไหวร่างกาย มือ แขน ขา ได้อิสระ
2. พัฒนาการทางด้านอารมณ์ เด็กจะเกิดความพึงพอใจเกิดความมั่นคงทางอารมณ์ มั่นใจในการแสดงออก สามารถปรับตัวในสถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี
3. พัฒนาการทางด้านสังคม เด็กจะได้เรียนรู้ ที่จะช่วยเหลือกันแสดงความคิดเห็นร่วมกันรับผิดชอบร่วมกัน กิจกรรมทางศิลปศึกษา มีสภาพเป็นทั้งตัวเชื่อมโยงสังคมของเด็ก และพัฒนาการร่วมในสังคมอีกด้านหนึ่งด้วย
4. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา กิจกรรมทางศิลปศึกษา ช่วยส่งเสริมสติปัญญาของเด็กให้ดีขึ้น เพราะเด็กต้องคิดสำรวจตรวจสอบ ลงมือกระทำได้ทดลองค้นคว้า (วิรุณ ตั้งเจริญ 2526 : 68-69)
5. พัฒนาการทางด้านการรับรู้ กิจกรรมทางศิลปศึกษา เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ความสามารถ และความถนัด ต้องค้นหาวิธีการแปลก ๆ ใหม่ ๆ อยู่เสมอจึงทำให้เกิดการรับรู้ขึ้น
6. พัฒนาการทางด้านสุนทรียภาพ เด็กจะเกิดความซาบซึ้ง ชื่นชมรู้คุณค่า ความงามในธรรมชาติ มีจิตใจละเอียดอ่อน
7. พัฒนาการด้านการสร้างสรรค์ เด็กได้มีอิสระในการทำงานได้ใช้ความคิด สติปัญญา และจินตนาการของตนอย่างเต็มที่ ทำให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Lowenfeld, 1982 : 64-126)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศิลปศึกษา หมายถึง วิชาที่จัดประสบการณ์การเรียนการสอนด้านศิลปะให้กับผู้เรียนตามวุฒิภาวะ เพื่อส่งเสริมการแสดงออกซึ่งความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ รวมทั้งพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็ก โดยเน้นการปลูกฝังทัศนคติ และการส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีให้กับเด็ก ในรูปของการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การวาดภาพระบายสี การปั้น การแกะสลัก การพิมพ์ภาพ และงานสร้างสรรค์จากวัสดุต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวและสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

คุณค่าและความสำคัญของศิลปศึกษา

คุณค่าคือ ลักษณะที่พึงพอใจ พึงปรารถนา และพึงประสงค์ สิ่งที่ตอบสนองความปรารถนาได้ เป็นสิ่งที่มีค่า ดังนั้นคุณค่าจึงเป็นสิ่งที่ช่วยเหลือให้ความปรารถนาของมนุษย์เต็มบริบูรณ์ นอกจากนั้นคุณค่ายังมีส่วนช่วยเหลือในการพัฒนาชีวิต และนำบุคคลให้เข้าถึงการรู้จักตนเองและพัฒนาตนเอง มนุษย์เห็นคุณค่าของศิลปกรรมก็เพราะศิลปกรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมานั้น สามารถตอบสนองความปรารถนาของมนุษย์ อำนวยประโยชน์แก่มนุษย์ในด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด จิตใจ ส่งเสริมยกระดับคุณธรรมของมนุษย์ให้สูงขึ้น สิ่งที่มีคุณค่าต่อมนุษย์ย่อมต้องมีความผูกพันกับมนุษย์อย่างแยกกันไม่ออก (อานาจ เย็นสบววย 2520 : 35) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศิลปะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและจำเป็นต่อชีวิตของมนุษย์ทุกคน เพราะศิลปะผูกพันอยู่กับชีวิตประจำวันของมนุษย์ (ประสาน มาลากุล ณ อยุธยา 2523 : 36) และนักการศึกษาต่างตระหนักถึงคุณค่าของศิลปศึกษา ที่สามารถตอบสนองความปรารถนาของผู้เรียน เพราะศิลปศึกษาส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการ มีนิสัยรักธรรมชาติ รู้คุณค่าของความคิดสร้างสรรค์และความสามารถ มีรสนิยมที่ดี รู้จักพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของตนเองและสังคมให้ดีขึ้น

นักการศึกษาทางศิลปศึกษา นักจิตวิทยา ครู -อาจารย์ทางศิลปศึกษา ได้กล่าวถึงคุณค่าของศิลปศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในด้านต่างๆ เช่น ศิลปศึกษามีคุณค่าในด้านส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียน ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาพฤติกรรมและบำบัดปัญหาของผู้เรียน ดังนี้

ศิลปศึกษามีคุณค่าในด้านการส่งเสริมพัฒนาของผู้เรียน

ได้มีนักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปศึกษา ได้กล่าวถึงคุณค่าของศิลปศึกษาในด้านนี้ ดังนี้ คือ

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523 : 37) ได้กล่าวไว้ว่าศิลปศึกษามีความสำคัญต่อผู้เรียนในแง่ของการส่งเสริมพัฒนาการ คือ การส่งเสริมความเจริญงอกงามของเด็กทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา และอารมณ์

1. ทางด้านร่างกาย กิจกรรมทางศิลปะจะช่วยสนองความต้องการตามธรรมชาติของผู้เรียนที่ชอบเคลื่อนไหว ได้ฝึกหัดการใช้กล้ามเนื้อ และสายตา อวัยวะต่างๆ ทำงานประสานกันอย่างคล่องแคล่วว่องไว พร้อมทั้งได้รับความสนุกสนานด้วย

2. ทางด้านสติปัญญา กิจกรรมทางศิลปะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้เรียน เรียนด้วยการกระทำ มีประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง ในการสำรวจ ค้นคว้า ทดลองสร้างสรรค์แก้ปัญหาทั้งงานและวัสดุงานชนิดซึ่งแตกต่างจากการเรียนทางด้านอื่นๆ ผู้เรียนจะมีชีวิตจิตใจเพราะเด็กได้มีโอกาสฝึกหัด และค้นคว้าความสนใจ ความสามารถ และความถนัดของตัวเองด้วย

3. ทางด้านสังคม ศิลปะเป็นสื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสมากขึ้นในการทำงานร่วมกับผู้อื่นทั้งในบ้าน ในโรงเรียน และในชุมชน มีทัศนคติที่ดีต่อการมีชีวิตอยู่ในสังคมประชาธิปไตยเป็นโอกาสให้เด็กได้สนองความต้องการที่จะได้มีผู้อื่นยอมรับเห็นความสำคัญ และเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ ด้วยการทำกิจกรรมด้านศิลปะร่วมกัน

4. ทางด้านอารมณ์ นับเป็นพัฒนาการด้านสำคัญที่ควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษจากการส่งเสริมทางด้านศิลปะ เพราะศิลปะช่วยสนองความต้องการที่จะแสดงออกและสร้างสรรค์ เมื่อเด็กเกิดความสำเร็จก็จะมีพลังพอใจ มีอารมณ์แจ่มใส เบิกบาน การแสดงออกโดยเสรีมีความมั่นใจในตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานของความกล้าที่จะเผชิญกับปัญหาต่างๆ รู้จักแก้ปัญหา พึ่งตนเอง คุณลักษณะเหล่านี้เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของสังคมปัจจุบัน

โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld 1975 : 31) ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญและมีชื่อเสียงในวงการศิลปศึกษาของ ประเทศสหรัฐอเมริกาได้กล่าวถึงคุณค่าของศิลปศึกษาว่าการที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติงานทางศิลปะศึกษา จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาในด้านสุนทรียภาพ การรับรู้ สติปัญญา สังคม อารมณ์ การสร้างสรรค์ เทคนิคการทำงาน

ศิลปศึกษามีคุณค่าในด้านการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อ้างใน วิชัย วงษ์ใหญ่ 2528 : 18) ได้พระราชทานความเห็นว่ วิชาศิลปศึกษามีคุณค่าในการให้ผู้เรียนได้ถ่ายทอดจินตนาการของตนออกมา เป็นการฝึกทักษะให้สัมพันธ์กับวิชาอื่นๆ และเป็นการวางรากฐานนิสัยของผู้เรียนให้เป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์

นอกจากนั้นมีนักศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษาให้ความคิดเห็นต่อคุณค่าของศิลปศึกษาในด้านนี้ ดังนี้คือ

สุถักษณ์ เทียนสุวรรณ (2528 : 102) กล่าวว่า การมุ่งส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์เริ่มต้นจาก วิชาศิลปศึกษา จะมีผลให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจในตนเอง และความเชื่อมั่นดังกล่าวจะพัฒนาขึ้น หากเขาได้รับการสนับสนุนในวิชาอื่นๆ ด้วย ทั้งที่โรงเรียนที่บ้าน และในสังคม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2528 : 7) ระบุว่า ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่เสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ผู้เรียนได้ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์นั้นเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับการเรียนรู้ การแสวงหา การค้นคว้า ทดลอง ความมีเสรีภาพ มีการยืดหยุ่น และการเข้าใจปัญหา สิ่งเหล่านี้จะเป็นรากฐานที่จะนำไปสู่การเข้าใจในตนเอง ความมีใจกว้าง และการเข้าใจตนเองส่งเสริมมิให้เกิดความเย่อหยิ่ง และ

ตัวเอง ทั้งนี้กระบวนการทางความคิดริเริ่มสร้างสรรค์นั้นจะต้องได้รับการฝึกฝนที่ถูกต้อง จึงจะพัฒนาไปได้อย่างเต็มที่และรวดเร็ว

นักการศึกษาในต่างประเทศ คือ รูสชอฟฟ์ และสวอธซ (Rueschhoff and Swartz 1969 : 5) กล่าวไว้ว่า ศิลปศึกษา เป็นวิชาที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพด้านความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนแต่ละคน โดยตรง และกิจกรรมทางศิลปศึกษาช่วยให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกซึ่งความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง ดังนั้น ศิลปศึกษาจึงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ส่งเสริมการแสดงออกของความคิดสร้างสรรค์

และรีด (Read 1958 : 11) ได้กล่าวไว้ว่า ศิลปศึกษาที่จะเสริมให้เด็กเจริญเติบโตขึ้นนั้น เด็กต้องมีความสามารถและความพร้อมในการแสดงความคิดสร้างสรรค์ และอารมณ์อย่างอิสระ

ศิลปศึกษาที่คุณค่าในด้านการพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน

มีผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษา ได้กล่าวถึงคุณค่าของศิลปศึกษาในด้านนี้ ดังนี้

สงวน รอดบุญ (2515 : 19) กล่าวว่าศิลปศึกษามีคุณค่าดังนี้คือ

1. ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่น และการให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ ในการแสดงออกของความคิดสร้างสรรค์ ช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพ
2. เสริมสร้างให้ความรู้สึกต่อความงาม (Aesthetic Sense) ผู้เรียนมีเกิดความรู้สึกลับใจต่อความงามในธรรมชาติและในสิ่งแวดล้อม ช่วยทำให้ผู้เรียนมีจิตใจละเอียดอ่อน และมีรสนิยมดีขึ้น
3. ปลูกฝังให้มีความซาบซึ้งในศิลปะ (Art Appreciation) ผู้เรียนรู้คุณค่าในงานศิลปะที่ตนสร้างขึ้น และในผลงานของผู้อื่นทำให้ผู้เรียนเกิดความรักและหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ
4. ผู้เรียนสามารถนำศิลปะมาใช้ในชีวิตประจำวัน
5. ผลงานศิลปะของผู้เรียนที่แสดงออกอย่างเสรี เป็นการบันทึกที่สามารถวัดความเจริญในด้านจิตใจได้

วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ (2516 : 17) กล่าวถึงคุณค่าของศิลปศึกษาว่าเป็นวิชาที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนให้มีคุณค่าต่อสังคม และพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนดังนี้

1. ศิลปศึกษามีคุณค่าส่งเสริมประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันกิจกรรมศิลปะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แก้ปัญหาเกี่ยวกับการทำงาน เพื่อสามารถเตรียมตัวอยู่ในสังคมปัจจุบันอย่างมีความสุข และสามารถอยู่ร่วมและทำงานกับผู้อื่นได้
2. ศิลปศึกษามีคุณค่าส่งเสริมความงดงาม ความเป็นระเบียบของบ้านเมือง และสิ่งแวดล้อม เพราะศิลปศึกษามีส่วนส่งเสริมให้เด็กเจริญเติบโตทางสุนทรียภาพและการรับรู้เด็กที่มีความเจริญเติบโต

ทางด้านนี้ จะได้รับการปลูกฝังนิสัยที่เป็นระเบียบในการทำงาน รักความสวยงาม ช่วยปรับปรุงบ้าน และสิ่งแวดล้อมให้สวยงามเป็นระเบียบดีขึ้นอยู่เสมอ

3. ศิลปศึกษามีคุณค่าส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เนื่องจากศิลปศึกษามีกิจกรรมหลายชนิดที่ผู้เรียนสามารถนำไปทำเป็นงานอดิเรกได้ ทำให้เกิดความเพลิดเพลินเป็นสุข ช่วยปลูกฝังนิสัยรักการทำงาน และยังเป็นประโยชน์ช่วยในการครองชีพ ช่วยให้เศรษฐกิจครอบครัวดีขึ้นอีกด้วย

4. ศิลปศึกษามีคุณค่าส่งเสริมสุขภาพทางจิต และบุคลิกภาพ อริสโตเติล (Aristotle อ้างใน วิรัตน์ พิชญ์ไพฑูริย์ 2516 : 15) กล่าวว่า วิศวกรรมการสร้างสรรคงานศิลปะสามารถแสดงออกทางอารมณ์ ความคิด และสติปัญญา ความสำเร็จในการทำงานจะช่วยทำให้เกิดความสบายใจ มีความสุขและเกิดความภาคภูมิใจ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ และมีความมั่นใจในตนเอง

ศิลปศึกษามีคุณค่าในด้านการบำบัดปัญหาของผู้เรียน

ศิลปศึกษาช่วยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีการแสดงออกด้วยวิธีการต่างๆ ตามความสามารถ และความต้องการของผู้เรียน แต่สำหรับผู้เรียนที่มีปัญหาในการปรับตัวและต้องการหาทางออก ศิลปศึกษาก็มีคุณค่าในการบำบัดปัญหาของผู้เรียนได้ ดังความคิดเห็นของ ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523 : 38) ซึ่งกล่าวว่า ศิลปศึกษามีความสำคัญต่อชีวิตของผู้เรียนในแง่ของการบำบัดปัญหาดังนี้คือ

1. ศิลปะเป็นการระบายอารมณ์ที่เคร่งเครียด ความโกรธ ความกลัว ความวิตกกังวล หันมาระบายออกทางอารมณ์ด้วยการทำกิจกรรมศิลปะ เป็นทางออกที่ดีที่สุดเพราะจะได้ผลผ่อนคลายอารมณ์ และมีผลทางด้านสุนทรียภาพและการสร้างสรรค์ด้วย

2. ศิลปะช่วยขจัดความด้อย ถ้าสาเหตุมาจากความไม่สมปรารถนา ขาดความมั่นใจ ความขลาดอาย ความพิการ เด็กก็จะหมดความสุข ศิลปะเป็นสิ่งที่ช่วยบรรเทาความทุกข์ได้ เขาเหล่านั้นสามารถแสดงความรู้สึกนึกคิดของตนออกมาด้วยการวาดรูป ปั้น ระบายสี ฯลฯ ด้วยวิธีที่ไม่ทำความเดือดร้อนให้คนอื่น แต่เป็นการสร้างความสบายใจให้ตนเอง

3. ศิลปะช่วยทำความเข้าใจกับปัญหาและความต้องการของเด็ก กิจกรรมศิลปะช่วยให้เข้าใจปัญหาและความต้องการของเด็กทำให้เข้าใจที่จะแก้ปัญหาได้ง่ายขึ้น ในกรณีที่เด็กผิดปกติ เกเร ก้าวร้าว รังแกเพื่อนอย่างไม่มีเหตุผล ศิลปะเป็นภาษา เป็นการแสดงออก และเป็นเรื่องราวชีวิตของเด็ก เช่น เวลาที่เด็กสบายใจเขาจะวาดรูปดอกไม้ ภาพทิวทัศน์ เป็นต้น ศิลปะในทางบำบัดจึงมีคุณค่าในฐานะเป็นวิถีแห่งการผ่อนคลายอารมณ์ และแสดงความต้องการที่ลึกซึ้งในใจเด็ก

ดังนั้น ศิลปศึกษาจึงเป็นวิชาที่มีบทบาทในด้านที่จะมุ่งพัฒนาคนเป็นสำคัญ ซึ่งนักการศึกษาทางศิลปศึกษา นักจิตวิทยา และครู - อาจารย์ทางศิลปศึกษา ตลอดจนนักการศึกษาต่างหลายท่าน ต่างมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ศิลปศึกษามีคุณค่าในด้านส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย

สติปัญญา สังคม และอารมณ์ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ มีส่วนช่วยในด้านพัฒนาพฤติกรรม และ บำบัดปัญหาของผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อความสมบูรณ์แห่งชีวิตของผู้เรียนในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน

การแสดงออกทางศิลปะของเด็ก

การแสดงออกทางศิลปะ เป็นการแสดงออกตามความแตกต่างระหว่างบุคคลซึ่งมีการรับรู้ความรู้สึกนึกคิด จินตนาการ ความชื่นชอบ และจุดมุ่งหมายต่างกัน จึงมีผลทำให้เด็กมีความคิดรวบยอดต่อสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน แล้วเลือกและตัดสินใจแสดงออกมาเป็นรูปทรง รูปร่าง สี การจัดองค์ประกอบ ที่ไม่ซ้ำแบบใครเพื่อจะสื่อสารกับผู้อื่น (De Francesco 1958 : 135)

นอกจากนี้ การแสดงออกทางศิลปะยังเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของการสร้างสรรค์ทางศิลปะ ผู้ทำงานศิลปะจะแสดงอารมณ์ และความรู้สึกของคน ขณะสร้างสรรค์งานจนเกิดเป็นรูปทรงที่มีความหมายปรากฏขึ้น ความรู้สึกที่แสดงออกดังกล่าว เป็นสิ่งที่สะสมไว้จากประสบการณ์ด้านต่างๆ ที่ได้เรียนรู้มา (พิระพงษ์ กุลพิศาล , 531) การแสดงออกทางศิลปะจึงเป็นการแสดงออกตามความแตกต่างระหว่างบุคคล มีการรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด จินตนาการ ความชื่นชอบและจุดมุ่งหมายต่างกัน ซึ่งมีผลทำให้เด็กมีความคิดรวบยอดต่อสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกันแล้วเลือกและตัดสินใจแสดงออกมาเป็นรูปทรง รูปร่าง สี การจัดองค์ประกอบที่ไม่ซ้ำแบบใครเพื่อจะสื่อสารกับผู้อื่น (De Francesco, 1958) และการแสดงออกทางศิลปะนี้มักจะมีการเปลี่ยนแปลง และการเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับวัย สภาพแวดล้อม สภาพสังคมรอบๆ ตัวเด็ก ความรู้สึกนึกคิดที่เด็กมีต่อความเป็นไปในสังคม รวมทั้งความต้องการของเด็ก (สุชาติ สุโกษะ , 2527)

ศิลปะศึกษา เป็นการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมให้เด็กทุกเพศทุกวัยทุกระดับความสามารถได้มีโอกาสแสดงออกอย่างเสรีทางความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการตามความสนใจ และความถนัดตามธรรมชาติของเด็กแต่ละคน (เลิศ อานันทนะ 2523 : 211)

วิรุณ ตั้งเจริญ (2532) กล่าวถึงการแสดงออกทางศิลปะว่าเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของเด็ก ในอันที่จะช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพหรือพลังในตัวเด็ก ซึ่งพลังในตัวนั้นจะเป็นผลไปสู่การรับรู้ การเรียนรู้ และการประพฤติปฏิบัติในทุกๆ ด้าน เมื่อศิลปะเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งในการแสดงออกและมีคุณค่าไปสู่พัฒนาการในทุกๆ ด้าน การแสดงออกทางศิลปะ ในวัยเด็กจึงเป็นการแสดงออกที่ควรได้รับการส่งเสริมให้เป็นไปตามธรรมชาติ

Rudolph (1973) กล่าวว่า การแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีนั้นสามารถบ่งบอกถึงความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อมรอบๆ ตัวเด็กว่ามีลักษณะอย่างไร อีกทั้งยังสะท้อนถึงความเจริญเติบโตของเด็กในด้านต่างๆ อีกด้วย

พฤติกรรมการแสดงออกทางศิลปะของเด็กๆ ทั่วไป แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้ คือ

1. พฤติกรรมแสดงออกจากโลกภายใน หมายถึง การแสดงออกจากความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมาตั้งแต่วัยเด็ก เด็กที่เคยพบเห็นและมีประสบการณ์กว้างขวางย่อมสามารถแสดงออกได้ดีกว่าเด็กที่มีสมองว่างเปล่า หรือมีประสบการณ์คับแคบและจำกัด

2. พฤติกรรมแสดงออกจากโลกภายนอก หมายถึง การแสดงออกตามที่นิยน์ตามองเห็นจากวัตถุ หรือหุ่นที่กำหนดให้ พฤติกรรมแสดงออกจึงมีลักษณะเป็นการถ่ายทอดสิ่งที่ พบเห็นจากต้นฉบับหรือของจริง ผลงานที่แสดงออกจึงค่อนข้างตายตัว ลักษณะพฤติกรรมของเด็กที่แสดงออกจึงเป็นการฝึกหัดทักษะความแม่นยำในการใช้สายตาและกล้ามเนื้อมือ (เลิศ อานันทนะ 2529 : 135-136)

การแสดงออกทางศิลปะจึงเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของเด็ก ในอันที่จะช่วยสร้างเสริมประสิทธิภาพหรือพลังในตัวเด็ก ซึ่งพลังนั้นจะส่งผลต่อการรับรู้การเรียนรู้และการประพฤติปฏิบัติทุกด้าน ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะของเด็กจึงแสดงให้เห็นถึงสิ่งต่างๆ ในตัวเด็กดังนี้คือ

1. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงความเติบโต การแสดงออกทางศิลปะของเด็กโดยเฉพาะการวาดภาพนั้น เมื่อเด็กเริ่มต้นจากการขีดเส้นอย่างวุ่นวายจนค่อยๆ พัฒนาควคุมเส้นสายให้เป็นระเบียบขึ้นเรื่อยๆ เป็นการเริ่มต้นท่าทีของการออกแบบรูปทรง และในวัยที่เติบโตขึ้นภาพวาดของเด็กจะพัฒนา ลักษณะการออกแบบไปสู่รูปทรงที่เลียนแบบธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น การแสดงออกทางศิลปะเช่นนี้ย่อมเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงหรือการเติบโตของเด็กทั้งด้านร่างกาย การรับรู้ จิตใจ และการแสดงออกในตัวเด็กนั่นเอง

2. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัว เด็กแต่ละคนจะรับรู้ หรือมีความรู้สึกต่อบรรยากาศต่างๆ แตกต่างกันไป เมื่อเด็กสร้างสรรค์งานศิลปะ เขาจะนำความรู้สึกนึกคิดหรือความรู้สึกของตนที่มีต่อสิ่งนั้น ผสมผสานไปกับการรับรู้ที่แตกต่างกันนั้นด้วย ผลงานศิลปะของเด็กแต่ละคนจึงสะท้อนลักษณะเฉพาะตัวหรือสะท้อนบุคลิกของเขาอย่างเด่นชัด

3. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงการติดต่อสื่อสาร ในขณะที่เด็กวาดภาพตามพัฒนาการทางธรรมชาติของเขา รูปแบบยุ่งเหยิงที่เด็กใช้เป็นสัญลักษณ์คน ต้นไม้ บ้าน ดวงอาทิตย์ หรือสิ่งอื่นๆ ที่เขาชอบภาพที่ปรากฏเหล่านี้จะสื่อสารความรู้สึกนึกคิด บรรยายประสบการณ์และจินตนาการของเขา การวาดภาพของเด็กจึงมีสภาพเป็นการสื่อสารข้อมูลต่างๆ ด้วยสัญลักษณ์ที่ปรากฏในงานศิลปะ ซึ่งอาจมีคุณค่ามากกว่าการบอกเล่าใดๆ

4. การแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึก การที่เด็กได้ทำงานศิลปะและได้แสดงออกทางศิลปะนั้น เด็กจะแสวงหาหนทางเฉพาะตนด้วยการแสดงอารมณ์และรู้สึกนึกคิดในผลงานของตนอาจจะด้วยการเน้น หรือขยายขนาดของสิ่งที่ตัวเองเห็นว่ามีความสำคัญ เป็นการลดความคับข้องใจและการระบายความรู้สึกเก็บกดของเขเองได้ด้วย (วิรุณ ตั้งเจริญ 2526 : 44-46)

อย่างไรก็ตาม การแสดงออกทางศิลปะของเด็กนั้นจะมีกระบวนการต่อเนื่องกันจากวัยหนึ่งไปสู่อีกวัยหนึ่ง หรือเรียกว่า “พัฒนาการทางศิลปะ” ซึ่งในเด็กแต่ละวัยนั้นจะมีลักษณะเฉพาะปรากฏอยู่ในผลงานซึ่งพัฒนาการดังกล่าวนี้ จะดำเนินไปช้าหรือเร็ว ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความสนใจ ความสามารถทางศิลปะ สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว รวมถึงการปลูกฝังและสนับสนุน ส่งเสริมการเรียนการสอนให้กับเด็ก พัฒนาการทางศิลปะจะมีลักษณะเป็นสากลเด็กทุกคนไม่ว่าชาติใด ภาษาใด จะมีลักษณะการแสดงออกในด้านการวาดภาพระบายสีตามพัฒนาการทางศิลปะที่คล้ายกัน เพราะฉะนั้นถ้าในกรณีที่พัฒนาการของเด็กถูกสกัดกั้น อันสืบเนื่องมาจากการอบรมสั่งสอนประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมก็จะส่งผลให้พัฒนาการนั้นขาดช่วงหรือยุติไปและจะทำให้เด็กมีการแสดงออกที่แตกต่างกันไปด้วย ดังนั้นการจัดประสบการณ์ที่ดี จึงเป็นวิธีทางอย่างหนึ่งในอันที่จะพัฒนาบุคลิกภาพและการแสดงออกทางศิลปะให้กับเด็กได้ (Lowenfeld , 1987 ; เลิศ อานันทนงะ 2523 ; พีระพงษ์ กุลพิศาล 2531)

ศิลปะศึกษา เป็นวิชาที่จัดประสบการณ์ การเรียนการสอนด้านศิลปะในโรงเรียนให้กับเด็กตามวุฒิภาวะเพื่อส่งเสริมให้มีโอกาสแสดงออกอย่างเสรีทางความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ ตามความสนใจ และความถนัดตามธรรมชาติของเด็กแต่ละคน (เลิศ อานันทนงะ 2523) ซึ่งในขณะที่เด็กทำกิจกรรมทางศิลปศึกษานั้น เด็กจะแสดงออกจากจิตสำนึก (Conciuous) ของแต่ละคน ดังนั้นผลงานของเด็กจึงมีความซับซ้อน ยากง่ายแตกต่างกัน สิ่งที่มีผลต่อการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก ประกอบด้วย (วิรุณ ตั้งเจริญ 2525)

1. พื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการแสดงออกทางศิลปะของเด็กคือ ความเชื่อแบบแผนหรือลักษณะการดำเนินชีวิตและกิจกรรมของคนในสังคม ศิลปะเด็กจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคม ทั้งในแง่การสะท้อนถ่ายทอดสภาพของสังคมให้ปรากฏเป็นผลงานศิลปะและการสร้างสรรค์ศิลปะให้เป็นรูปวัตถุทางวัฒนธรรม

2. พื้นฐานทางสภาพแวดล้อม ที่มีผลต่อการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก ได้แก่ ธรรมชาติ ผู้คน อาคารบ้านเรือน ฯลฯ สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ในฐานะที่มีสภาพเป็นรูปธรรม นับว่ามีผลกระทบต่อการแสดงออกทางศิลปะเป็นอย่างมาก เพราะสิ่งต่างๆ ดังกล่าวเป็นสื่อลใจ และเป็นปัจจัยให้การแสดงออกทางศิลปะโดยเด็กอาจจะเสนอรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ สิ่งแวดล้อม เสนอเหตุการณ์ต่างๆ หรือเสนอความคิดอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับสภาพของสิ่งแวดล้อมถ่ายทอดออกมาในผลงาน

3. พื้นฐานทางความแตกต่างระหว่างบุคคล ความแตกต่างทางเอกกัตภาพของเด็กแต่ละคน เช่น บุคลิกภาพ สติปัญญา อารมณ์ ความนึกคิด จะมีผลไปสู่การแสดงออกที่แตกต่างกัน ทั้งเรื่องราว รายละเอียด สีสัน ความซับซ้อน เด็กอาจจะเลือกวัสดุอุปกรณ์ที่ต่างกัน แสดงออกด้วยเทคนิคที่ต่างกัน งานศิลปะที่เด็กแสดงออกจึงมีแบบแผนเฉพาะตัวที่สะท้อนความแตกต่างทางเอกกัตภาพของเด็กแต่ละคน โดยเฉพาะ (วีรณ ตั้งเจริญ 2525)

การแสดงออกทางศิลปะจึงเป็นธรรมชาติของเด็ก ในอันที่ช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพหรือพลังในตัวเด็ก ซึ่งพลังนั้นจะส่งผลต่อการรับรู้ การเรียนรู้และการประพฤติปฏิบัติทุกด้าน ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะของเด็กจึงแสดงให้เห็นถึงสิ่งต่าง ๆ ในตัวเด็ก

ดังนั้น การแสดงออกของเด็กจึงเป็นความมุ่งหมายสำคัญของศิลปะศึกษา ซึ่งได้แก่ ความสามารถในการแสดงความคิด ความรู้สึก และอารมณ์ โดยใช้ภาษาของศิลปะเป็นสื่อ องค์ประกอบที่สำคัญของการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ทางศิลปะ ได้แก่ เสรีภาพในการแสดงออก สมพร รอดบุญ (2525) กล่าวว่า เด็กแสดงออกทางศิลปะเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะของอารมณ์ ตลอดจนความรู้สึกที่มีผลกระทบจากสิ่งต่างๆ มากมายหลายลักษณะ เด็กสามารถถ่ายทอดความคิด จินตนาการหรือระบายอารมณ์ความรู้สึกของเขาได้เต็มที่ โดยการสร้างสัญลักษณ์ลงในภาพวาดของเขาอย่างเสรีและตรงไปตรงมา การสร้างสัญลักษณ์ เพื่อสื่อความหมายของเด็กมีลักษณะง่ายๆ ไม่ซับซ้อน และเป็นที่น่าสนใจได้ เรื่องราวที่เด็กนำมาแสดงในภาพล้วนมาจากประสบการณ์ ความทรงจำ การเรียนรู้ และจินตนาการของเด็กทั้งสิ้น สอดคล้องกับประทีน มหาจันทร์ (2531) ที่กล่าวว่า การแสดงออกทางศิลปะของเด็กนั้น จะขึ้นอยู่กับคุณลักษณะส่วนตัวและประสบการณ์ที่เด็กได้รับ อันเป็นประสบการณ์ที่ฝังลึกในตัวเด็ก ประสบการณ์ที่กล่าวนี้เป็นสิ่งที่ตกอยู่ในห้วงคำนึงของเด็กอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น เมื่อถึงคราวที่เด็กจะแสดงออก เด็กจะแสดงออกสิ่งเหล่านี้ออกมาให้ปรากฏจากหลักข้อนี้ ทำให้สามารถเข้าใจเด็กได้มากขึ้น โดยใช้วิธีสังเกตการแสดงออกในผลงานทางศิลปะของเด็กว่า ต้องการอะไร มีความสนใจในสิ่งใดเป็นพิเศษ เช่น เด็กบางคนชอบวาดภาพการ์ตูน จากการศึกษาของอรอนงค์ ฤทธิ์ฤทัย (2538) พบว่า เด็กมีความสนใจและชอบวาดภาพการ์ตูน ทั้งนี้อาจเกิดจากการที่เด็กมีความคุ้นเคยจากการอ่านหนังสือการ์ตูน การได้ดูภาพยนตร์ โทรทัศน์ ตลอดจนประทับใจในบทบาทและสีสันของการ์ตูนแต่ละตัว จึงทำให้เป็นสื่อสนใจในการวาดภาพของเด็ก

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การส่งเสริมการแสดงออกโดยการจัดประสบการณ์ที่ดีให้แก่เด็ก อันได้แก่ ประสบการณ์จากที่บ้าน และประสบการณ์จากโรงเรียน จะส่งผลให้เด็กมีการแสดงออกทางศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ ซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญต่อพัฒนาการในทุกๆ ด้านของเด็ก

ในการแสดงออกทางศิลปะ เด็กจำเป็นต้องมีเสรีภาพในการแสดงออก ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลงานทางศิลปะที่สมบูรณ์ คุณค่าของผลงานที่แสดงออกขึ้นอยู่กับความเป็นอิสระในการแสดงออก องค์

ประกอบที่สำคัญที่จะเป็นตัวกระตุ้นให้เด็กได้แสดงออก ก็คือ ครูศิลปะ ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการพัฒนาการแสดงออกของเด็กให้เป็นไปได้อย่างเสรี และเข้าใจในการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาถึงความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะที่แตกต่างกันของเด็ก

ในการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาสำหรับเด็กบางครั้งอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จ สาเหตุมาจากความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งมาจากความไม่เข้าใจของครู เกี่ยวกับศิลปะของเด็ก ส่วนมากเข้าใจว่า ศิลปะคือการทำตามแบบของครูแต่ความเข้าใจที่ถูกต้องหาเป็นเช่นนั้นไม่ ศิลปะของเด็กเพิ่งถึงการแสดงออกของเด็กเป็นสำคัญ

การแสดงออกของเด็ก เด็กจะสร้างขึ้นเอง แล้วเด็กก็แสดงความรู้สึกนึกคิดนั้นออกมาโดยวิธีต่าง ๆ ถ้าครูรู้จักส่งเสริมให้เด็กได้แสดงความคิดคำนึงดังกล่าวออกมาเป็นงานศิลปะแล้ว ก็นับว่าการสอนศิลปะดำเนินไปตรงจุดมุ่งหมาย เพราะวิธีการในการแสดงออกทางศิลปะไม่ควรถ่ายทอดจากครูโดยตรง แต่ควรให้เป็นเรื่องของเด็กเองในการที่จะใช้วิธีการใด ๆ ตามที่เขาถนัดทั้งนี้คือเอาความต้องการของเด็กเป็นสำคัญ ถ้าหากครูไม่เปิดโอกาสให้เด็กแสดงออกโดยอิสระมุ่งแต่จะบังคับเขาตามความต้องการของครูฝ่ายเดียว เด็กก็จะไม่เป็นตัวของตัวเอง ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง พึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องคอยให้ความช่วยเหลือ และประทับประคองอยู่ตลอดเวลา ความริเริ่มและการสร้างสรรค์ก็ไม่เกิดขึ้นเลย เด็กจะกลายเป็นคนทำอะไรไม่มีเหตุผล ที่ร้ายกว่านั้นก็คือ เด็กจะมีทัศนคติไม่ดีต่อศิลปะติดตัวไป (ประเทิน มหาจันทร์ 2531 : 24)

ดังนั้นการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก ที่ได้รับการสนับสนุนที่ถูกต้องนั้น จะแสดงถึงพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ในตัวเด็กที่ถ่ายทอดออกมาอย่างอิสระในรูปแบบของผลงานศิลปะ บนพื้นฐานของประสบการณ์ทางสภาพแวดล้อมในสังคม วัฒนธรรม และความแตกต่างระหว่างบุคคล

แนวทางส่งเสริมการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก

โดยทั่วไปควรคำนึงถึงหลักการสำคัญ 3 ประการดังนี้ คือ

1. เสรีภาพภายในขอบเขตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม
2. การแสดงออกอย่างอิสระตามความสนใจบนพื้นฐานประสบการณ์ของเด็ก
3. ความสำเร็จที่ครอบคลุมจุดประสงค์ปลายทาง

ทั้งนี้ การส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมศิลปะเด็กควรให้ความสำคัญเกี่ยวกับ “กระบวนการแสดงออก” มากกว่า “ผลงานสำเร็จรูป” หรือมุ่งเน้นทางด้านวัตถุและความสำเร็จทางรูปธรรม

ทั้งนี้ครูศิลปะที่ดีไม่บังคับความองงานศิลปะเด็กด้วยสายตาของศิลปิน จิตรกร หรือใช้มาตรฐานทางศิลปะของผู้ใหญ่เป็นเครื่องตัดสินชี้ขาดเด็ก เช่น วาดรูปไข่ไข่ รูปร่างผิคนขนาดสัดส่วน การจัดองค์ประกอบศิลป์ไม่ดี ฯลฯ เป็นต้น

นอกจากนี้ บทบาทของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับศิลปะเด็กควรสำนึกว่า “ศิลปะ คือ ภาษาสากล” โดยไม่จำกัดเชื้อชาติ ศาสนา ลัทธิการเมือง และไม่มีพรมแดนใด ๆ ขวางกั้นเด็กทุกคนทั่วโลก

เป้าหมายของกิจกรรมศิลปะเด็กจึงควรสนับสนุนให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสแสดงออกอย่างอิสระ เริ่มสร้างสรรค์ จินตนาการและถ่ายทอดให้เห็นถึงโลกทัศน์ของเด็ก ๆ อย่างเปิดเผยโดยไม่ถูกปิดกั้น หรือเพ่งเล็งให้ความสนใจอยู่เฉพาะเด็กบางคนที่มีความสามารถทางศิลปะเท่านั้น

ทั้งนี้ แนวทางส่งเสริมศิลปะเด็กควรเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนได้เลือกวิธีการแสดงออกตามความสนใจและประสบการณ์แต่ละคน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้มากที่สุดเท่าที่ศักยภาพของเด็กจะพึงแสดงออกได้ (เลิศ อานันท์นะ, 2526 : 134-146)

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าการส่งเสริมการแสดงออกทางศิลปะของเด็กโดยการจัดประสบการณ์ที่ดี อันได้แก่ ประสบการณ์จากที่บ้านและโรงเรียน จะส่งผลให้เด็กมีการแสดงออกทางศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านต่างๆ ในตัวเด็กที่ถ่ายทอดออกมาในรูปของผลงานทางศิลปะ บนพื้นฐานแห่งประสบการณ์ทางสภาพแวดล้อมของสังคม วัฒนธรรมและความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการวาดภาพระบายสีนั้นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ ความเจริญเติบโต ลักษณะเฉพาะตัว การติดต่อสื่อสาร อารมณ์ความรู้สึก และรวมถึงการตั้งสมประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

จิตวิทยาการวาดภาพของเด็ก

การวาดภาพระบายสี หรือการขีดเขียนต่าง ๆ ของเด็กเป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ศึกษาความคิดความอ่านของเด็ก ซึ่งผลงานของเด็กจะสื่อให้เห็นความคิดริเริ่มที่หั่งไหลออกมา ความคิดเชิงประดิษฐ์นี้จะสื่อให้เห็นว่า พลังผลักดันทางศิลปะเป็นสากลไม่ว่าจะเป็นเด็กจากเชื้อชาติใด ภาษาใด เด็กจะวาดของอย่างเดียวกันในลักษณะแบบเดียวกัน เมื่ออยู่ในวัยเดียวกัน การเรียนรู้ของเด็กเกี่ยวกับธรรมชาติจากการลากเส้นตั้งแต่เริ่มการวาดครั้งแรกไปยังภาพวาดครั้งหลัง ๆ เด็กทุกคนจะผ่านขั้นของการพัฒนาไปในการทำงานเดียวกัน ขั้นเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ซึ่งเป็นไปตามหลักพัฒนาการโดยทั่วไป (ประภัสร์ นิยมธรรม 2522 : 1) การวาดภาพของเด็กจึงเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ตามวุฒิภาวะของเด็กแต่ละคน ซึ่งเป็นเสมือนสื่อของการแสดงออกในรูปของการรับรู้และกลไก โดยเริ่มจากการสร้างมโนทัศน์ขั้นต้นง่าย ๆ ก่อน เมื่อเด็กเริ่มวาดรูปคนครั้งแรกเขาไม่ได้ระวางและสำนึกกับรูปที่เขาวาดว่าเป็นรูปคนหรือเปล่า แต่เป็นการแสดงความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก ซึ่งความจริงอาจเป็นรูปสัตว์ก็ได้ เพราะเด็กไม่ได้วาดสิ่งต่างๆ ตามลักษณะที่เขามองเห็น หากแต่อาจจะเขียนไปในแบบที่เขาเรียนรู้ในระยะเริ่มแรกภาพวาดของเด็กจะยังไม่มีความหมาย แต่จะเป็นเพียงการจัดลำดับภาพวาดเท่านั้น เมื่อเด็กมีความเจริญทางวุฒิภาวะมากขึ้น เด็กจะเริ่มวาดภาพจากแบบง่าย ๆ ไปสู่แบบที่ซับซ้อนและมีลักษณะรูปธรรมมากขึ้น ส่วนในเด็กเล็กที่สามารถวาดภาพเป็นรูปธรรมได้นั้น มักขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของกล้ามเนื้อและการเคลื่อนไหว มากกว่าประสบการณ์ทางสายตาของเด็ก แต่เมื่อเด็กเติบโตขึ้นความเจริญวัยและประสบการณ์ในการวาด

ภาพของเด็กจะเพิ่มขึ้น ภาพวาดจะเป็นเหมือนการแสดงออกทางสุนทรียภาพสำหรับเด็กโต ส่วนเด็กเล็ก ๆ จะมีการแสดงออกทางสุนทรียภาพในลักษณะนามธรรมซึ่งเป็นเพียงมโนทัศน์ขั้นต้น ภาพวาดจะแสดงถึงความรู้สึกภายในของเด็ก เมื่อเด็กโตขึ้นจึงจะสามารถใช้เทคนิค และวิจารณ์ญาณ ของคนสอดแทรกในภาพวาดของเขา (Harris 1963 : 173)

การขีดเขียนไม่ว่าจะเป็นรูปทรงกลม สี่เหลี่ยม กากบาท หรือรูปตั้งฉาก เด็กจะวาดด้วยความตั้งใจและภูมิใญอย่างมากในรูปทรงเหล่านั้น ซึ่งจะปรากฏให้เห็นการจัดวางรูปแบบในกระดาษที่เขาวาด รูปทรงเหล่านี้จะค่อย ๆ พัฒนาใกล้ความจริงขึ้นเรื่อยๆ นับเป็นการเริ่มต้นของการกำหนดรูปทรงของการวาดภาพ

โดยทั่วไปเด็กแต่ละคนจะพยายามแก้ปัญหาเกี่ยวกับความสมดุลย์ของภาพการออกแบบ และการตกแต่ง เพื่อป้องกันการซ้ำซาก อย่างไรก็ตามการวาดนั้น ๆ ก็ขึ้นอยู่กับความคิดทางสุนทรียภาพของเด็กแต่ละคน (ประภัสร นิยมธรรม 2522 : 16-32)

นอกจากนี้การศึกษาทางด้านจิตวิทยาการวาดภาพของเด็กนั้น วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ (2536) และ สมพร รอดบุญ (2538) ทั้งสองมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ศิลปะเป็นมูลฐานสำคัญ เป็นความต้องการพื้นฐานอย่างหนึ่งในการแสดงออกของเด็ก เป็นการถ่ายทอดความคิด จินตนาการ อารมณ์ความรู้สึก ออกมาเป็นงานสร้างสรรค์ที่สื่อความหมาย เรื่องราวเนื้อหาให้เป็นที่ประจักษ์ ศิลปะเด็กเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมการแสดงออก ซึ่งมีพัฒนาการไปตามวัยและประสบการณ์ ในการแสดงออกโดยการสร้างสรรค์ศิลปะนั้น เด็กวาดภาพจากความคิดและความรู้สึกผ่านการบวนการที่ต้องใช้ทักษะ จนได้ผลงานที่ตนพึงพอใจในการสร้างสรรค์ จึงเห็นได้ว่าการแสดงออกด้วยการสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ และมีแบบแผน การที่เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติจากการลากเส้นตั้งแต่เริ่มวาดครั้งแรก ไปสู่การวาดภาพครั้งต่อ ๆ ไปนั้น เด็กทุกคนจะต้องผ่านขั้นของพัฒนาการในทำนองเดียวกัน ขั้นพัฒนาการเหล่านี้จะเปลี่ยนไปบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล บางคนอาจช้า บางคนอาจเร็ว หรือบางคนเป็นปกติ ซึ่งเป็นไปตามหลักของพัฒนาการโดยทั่วไป

ความหมายและความสำคัญของการวาดภาพระบายสี

กิจกรรมศิลปะทุกประเภทจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่างๆให้กับเด็กทั้งในด้านสุนทรียภาพ การรับรู้ สติปัญญา อารมณ์ สังคม ร่างกาย การสร้างสรรค์และเทคนิคการทำงาน (Viktor Lowenfeld, 1987) แต่หนึ่งในกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นฐานสำคัญทางศิลปะ คือการวาดภาพระบายสี

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปีพุทธศักราช 2525 คำว่า “วาด” แปลว่าร่างลวดลายหรือรูปเป็นเค้าโครงขึ้น หรือเขียนเป็นลายเส้น ส่วนคำว่า “ภาพ” หมายถึงสิ่งที่วาดเขียนขึ้นเป็นรูป “ระบายสี” หมายถึง การลงสี แต้มสี หรือป้ายสี เมื่อรวมคำทั้งหมดเข้าด้วยกันเป็นคำว่า “วาดภาพระบายสี” หมายถึง การวาดหรือเขียนขึ้นเป็นรูปแล้วลงสีซึ่งนับได้ว่าการวาดภาพระบายสีนี้เป็นการแสดงออกที่บริสุทธิ์ต่อทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต ทั้งที่เป็นความฝัน เป็นจินตนาการหรือเป็นสิ่งแวดล้อมที่เขายู่ (สุขาวดี สุขโกษะ , 2527)

การวาดภาพ (Drawing) หมายถึง การลาก ขูด ขีด เขียน ด้วยวัสดุหรือเครื่องเขียนต่างๆ เช่น ดินสอ ปากกา ชอล์ก บรณะนารองรับซึ่ง อาจเป็นดิน โลหะ กระดาษหรือวัสดุอื่นๆ ที่มีผิวหน้าเรียบแบน โค้ง โดยทำให้เห็นเป็นรูปร่างด้วยเส้น ซึ่งอาจเป็นเส้นตรง เส้นโค้ง เส้นหยัก ฯลฯ ทั้งนี้อาจมีน้ำหนักอ่อนแก่ของเส้นเท่ากันหรือไม่เท่ากันก็ได้ รูปร่างที่เกิดจากเส้นนี้มีลักษณะยาว ลึก ก็ทำได้โดยการลากเส้นหลายๆ เส้นตามวิธีการแรเงา (อารี สุทธิพันธุ์ และวิรุณ ตั้งเจริญ 2528 : 108)

การระบายสี (Painting) หมายถึง การระบายสีลงไปในภาพให้ทั่วบริเวณที่ต้องการจะระบาย ด้วยวิธีใดก็ได้ (วิโรจน์ ชาทอง 2517 : 6)

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537) กล่าวว่า ภาพเขียนของเด็กนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำมาซึ่งความเข้าใจอันดีและจะสะท้อนให้เห็นสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นความคิดที่บริสุทธิ์ที่มีต่อสังคมที่เด็กอาศัยอยู่ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมด้วย

ประภัทร นิยมธรรม (2522) กล่าวถึงการวาดภาพระบายสี หรือการขีดเขียนต่างๆ ของเด็กว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ศึกษาความคิดความอ่านของเด็ก ซึ่งผลงานของเด็กจะต่อให้เห็นความคิดริเริ่มที่หลังไหลออกมา ความคิดเชิงประติมากรรมจะต่อให้เห็นว่าพลังผลักดันทางศิลปะเป็นสากลไม่ว่าจะเป็นเด็กจากเชื้อชาติใด ภาษาใด เด็กจะวาดของอย่างเดียวกันในลักษณะแบบเดียวกัน การเรียนรู้ของเด็กเกี่ยวกับธรรมชาติจากการลากเส้นตั้งแต่เริ่มการวาดครั้งแรกไปยังภาพครั้งหลังๆ เด็กทุกคนจะผ่านขั้นของ

การพัฒนาไปในทำนองเดียวกัน ชั้นเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล บางคนอาจช้า เร็ว หรือเป็นปกติ ซึ่งเป็นไปตามหลักพัฒนาการโดยทั่วไป

การวาดภาพระบายสี จึงหมายถึง การใช้วัสดุเครื่องเขียนต่างๆ ชีดเขียน และระบายสีลงบนพื้นระนาบรองรับอันได้แก่ กระดาษ หรือผ้าใบ ฯลฯ ตลอดจนเป็นกิจกรรมหนึ่งในขบวนการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ ที่สามารถถ่ายทอดความรู้สึกภายในออกมาเป็นรูปธรรมให้ผู้อื่นเห็นและเข้าใจได้เป็นอย่างดี (นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุศ 2525 : 185) ทั้งนี้ผลงานที่เกิดขึ้นอาจเป็นภาพวาดในลักษณะต่างๆ เช่น การวาดภาพตามใจชอบ การวาดภาพตามประสบการณ์ การวาดภาพจากการฟังนิทาน เด็กจะแสดงทั้งความรู้สึกนึกคิดทางสติปัญญา และความรู้สึกด้านจิตใจ ถ่ายทอดออกมาเป็นภาพ (อารี รังสินันท์ 2527 : 161)

ตัวอย่างการวาดภาพระบายสี ที่นิยมใช้ในกิจกรรมวาดภาพระบายสีของเด็กได้แก่การวาดภาพระบายสีด้วยสีไม้ การวาดภาพระบายสีด้วยสีเทียน การวาดภาพระบายสีด้วยสีชอล์คน้ำมัน และการวาดภาพระบายสีด้วยสีโปสเตอร์ ฯลฯ

เนื่องจากการวาดภาพระบายสีเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่งของเด็กในการถ่ายทอดการแสดงออกเฉพาะบุคคล เป็นการแสดงออกตามความคิด อารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งเป็นสิ่งที่สะสมไว้จากประสบการณ์ด้านต่างๆ ที่ได้เรียนรู้มา อันได้แก่ ประสบการณ์ที่ได้จากมนุษย์ด้วยกัน เช่น จากพ่อ แม่ ครู หรือเพื่อนจากสถานที่ต่างๆ เช่น โรงเรียน บ้านจากเหตุการณ์ต่างๆ จากความคิดและจินตนาการ ตลอดจนจากวัตถุสิ่งของต่างๆ เป็นต้น (พีระพงษ์ กุลพิศาล, 2531)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การวาดภาพระบายสี หมายถึง การใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ชีดเขียน และระบายสี ลงบนพื้นระนาบรองรับซึ่งอาจเป็นกระดาษ หรือวัสดุอื่นเพื่อเด็กจะได้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ ซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญต่อตัวเด็กเองในด้านการพัฒนาบุคลิกภาพ การพัฒนาทางร่างกายและจิตใจ ส่งเสริมให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย รักความสะอาด มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและศิลปะวัตถุของชาติ เป็นผู้รักความก้าวหน้าตลอดจนมีรสนิยมที่ดี

พฤติกรรมแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสี

การวาดภาพระบายสี เป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งของเด็ก ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์โดยใช้สื่อต่างๆ เพื่อแสดงความสามารถของตนออกมาในรูปของจินตนาการ (วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ 2524 : 1)

ตามประสบการณ์และพัฒนาการของเด็กแต่ละวัยซึ่งเด็กมักจะถ่ายทอดออกมาโดยใช้สี เส้น รูปทรงต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องสื่อความหมาย ความเข้าใจ ความรู้สึกของตน นักจิตวิทยาได้พยายามศึกษาที่มาของสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ปรากฏในภาพวาดของเด็ก และให้เหตุผลว่าที่มาของสัญลักษณ์เหล่านั้น คือ อารมณ์ และความรู้สึกของเด็กเอง (สมพร รอดบุญ 2525 : 31) ในครั้งแรกเด็กจะเริ่มการขีดเขียนเป็นเส้นยุ่งเหยิงสะเปะสะปะ ไม่มีรูปแบบ แยกแยะอะไรไม่ได้ แต่อันที่จริงแล้วการขีดเขียนมีอยู่หลายอย่าง บางอย่างยุ่งยากซับซ้อนซึ่งเป็นเส้นที่ประกอบด้วย เส้นตั้ง (Vertical) เส้นนอน (Horizontal) เส้นทะแยงมุม (Diagonal) เส้นวงกลม (Circular) เส้นโค้ง (Curving) เส้นที่เป็นคลื่น (Waving) รวมทั้งจุด (Dots) เส้นจากการขีดเขียนของเด็กล้วนมีความหมาย เพราะเป็นพื้นฐานของเด็ก เมื่อเด็กเจริญวัยขึ้นเด็กจะใช้การขีดเขียนทำเป็นสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น เส้นผม ใบไม้ การขีดเขียนจึงเป็นความพึงพอใจในการเคลื่อนไหว การใช้แขน มือ และลำตัว เด็กจะมองดูผลงานของตนเองด้วยความรู้สึกพึงพอใจในความคิดสร้างสรรค์ของตน

การขีดเขียนของเด็กที่ชอบมากที่สุดแบบหนึ่งคือ การเขียนภาพในแนวของเส้นทะแยงมุม และเส้นโค้งสองมุม การเขียนภาพที่มองเหมือนอยู่ในแนวของเส้นทะแยงมุมและเส้นโค้งสองมุม การเขียนภาพที่มองเห็นอยู่ในแนวโค้งก็มักจะพบบ่อย และอีกแบบหนึ่งที่เด็กชอบทำคือ การขีดเขียนในเนื้อที่สองส่วนสามของกระดาษอีกหนึ่งส่วนสามจะเว้นว่างไว้ (ประภัสร นิยมธรรม 2523 : 4-5) สิ่งเหล่านี้จะสามารถสะท้อนให้เห็นถึงภาวะทางอารมณ์ตลอดจนความรู้สึกที่มีผลกระทบต่อสิ่งต่างๆ ของเด็ก เช่น เมื่อเด็กต้องการแสดงถึงความสุขก็อาจวาดภาพคนที่ยิ้มแย้มโดยเน้นเฉพาะตรงส่วนปากที่กำลังยิ้มนั้น หากเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความเศร้า เด็กก็จะวาดภาพใบหน้าคนซึ่งมีคิ้วตก และปากเป็นเส้นโค้งลงหรือทำน้ำตาหยดบนใบหน้า เรื่องราวที่เด็กนำมาแสดงในภาพนั้น ล้วนมาจากประสบการณ์ความทรงจำ การเรียนรู้และจินตนาการของเด็กทั้งสิ้น ซึ่งเด็กจะแสดงออกอย่างบริสุทธิ์และใช้สัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อเป็นสื่อความหมายให้เป็นที่เข้าใจอย่างตรงไปตรงมา มีลักษณะง่ายๆ ไม่ซับซ้อน เด็กจึงไม่คำนึงถึงเทคนิค กฎเกณฑ์ และวิธีการ (เลิศ อานันทนนะ : 135-146)

พฤติกรรมการจัดองค์ประกอบศิลป์การจัดวางตำแหน่งภาพในการวาดภาพระบายสีของเด็ก

ประภัสร นิยมธรรม กล่าวว่า การจัดวางตำแหน่งของภาพ ที่เด็กชอบขีดเขียนมีอยู่ 17 แบบ ซึ่งพอแยกแยะได้ดังนี้ คือ

1. เขียนเต็มไปหมดทั้งหน้ากระดาษ
2. เริ่มจากจุดศูนย์กลางบางทีก็เล็ก บางทีก็ใหญ่ แต่อยู่ตรงกลางกระดาษ
3. เขียนเต็มกระดาษแต่เว้นช่องว่างบริเวณขอบกระดาษไว้เป็นกรอบ
4. เขียนอยู่ในแนวเส้นตั้ง โดยใช้กระดาษเพียงครึ่งเดียว

5. เขียนอยู่ในแนวเส้นนอน โดยใช้กระดาษเพียงครึ่งเดียว
6. เขียนภาพทั้งสองข้างของกระดาษอย่างมีความสมดุลย์
7. เขียนภาพอยู่ในเส้นทะแยงมุมลักษณะการเขียนจะอยู่ในกรอบรูปสามเหลี่ยม
8. เขียนภาพอยู่ในลักษณะเส้นทะแยงมุม แต่เส้นจะสั้นออกมาทางอีกครั้งหนึ่งของเส้นทะแยงมุม
9. เขียนภาพอยู่ในแกนกลางของเส้นทะแยงมุม และกระจายไปอย่างราบเรียบสม่ำเสมอ
10. ภาพที่เขียนออกมาจะปรากฏสองในสามส่วนของกระดาษ จะเห็นส่วนที่เขียนแยกจากกันอย่างเด่นชัด
11. ภาพที่อยู่ในกระดาษเพียงหนึ่งส่วนสี่ โดยอยู่มุมใดมุมหนึ่งของกระดาษ
12. ภาพจะแผ่กระจายมุมหนึ่งเป็นรูปพัด อีกมุมหนึ่งว่างเปล่า
13. ภาพจะอยู่ในแนวโค้ง โดยใช้มุมสองด้านของกระดาษ
14. ภาพจะอยู่ในแนวโค้ง โดยใช้มุมสามด้านของกระดาษ
15. ภาพจะปรากฏในรูปปิรามิด โดยเริ่มจากมุมสองมุมอีกสองมุมว่างเปล่า
16. ภาพจะพาดลักษณะเป็นแถบระหว่างกระดาษ
17. เส้นภาพจะแผ่กระจายเป็นรูปพัด โดยเริ่มจากตอนล่างของกระดาษ

พฤติกรรมการวาดภาพระบายสีที่แสดงให้เห็นพัฒนาการทางด้านต่างๆ ของเด็ก

ประเทิน มหาจันทร์ (ม.ป.ป. : 262-268) กล่าวว่า การที่เด็กได้แสดงออกในการวาดภาพ จะทำให้เด็กได้ระบายอารมณ์ความคับข้องใจ ความรู้สึกของเด็ก และยังสามารถบ่งชี้ถึงพัฒนาการต่างๆ ของเด็ก ซึ่งจะแสดงออกมาในภาพวาดดังนี้คือ

1. การแสดงออกที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านสติปัญญาเด็กที่มีความเจริญทางสติปัญญาจะแสดงออกในการวาดภาพ ดังนี้ คือ
 - 1.1 ภาพวาดจะไม่เป็นแบบที่ซ้ำซาก ส่วนเด็กที่บกพร่องทางสติปัญญาจะวาดภาพซ้ำเพียงแบบเดียว
 - 1.2 ภาพจะแสดงออกถึงความชัดเจนและละเอียดละออ เช่น เส้นผม เล็บ ขนตา
 - 1.3 ภาพวาดจะแสดงความเด่นชัด เช่น ภาพของครูจะมีขนาดใหญ่กว่าภาพของเพื่อน
 - 1.4 ภาพวาดมีพัฒนาการ กล่าวคือ เด็กจะสามารถวาดภาพที่มีความซับซ้อนของเส้น, รูปทรงมากขึ้นเรื่อยๆ

2. การแสดงออกที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางอารมณ์ เด็กที่มีความเจริญทางอารมณ์ จะแสดงออกทางการวาดดังนี้

2.1 เด็กจะวาดภาพโดยเปลี่ยนแบบไปเรื่อยๆ ไม่ซ้ำซาก

2.2 ภาพวาดมีการเปรียบเทียบขนาดของสิ่งต่างๆ ใกล้เคียงของจริง

2.3 สามารถวาดภาพในขอบเขตที่จำกัดได้

2.4 ลักษณะของเส้นมั่นคง หนักแน่น ไม่ขาดตอน

2.5 เด็กที่มีสุขภาพจิตดีจะแสดงออกตามความรู้สึกที่เปิดเผย ถ้าเด็กให้ความสำคัญต่อสิ่งใด มักจะวาดสิ่งนั้นให้มีขนาดใหญ่ หรือยาวกว่าความเป็นจริง

เด็กที่มีความผิดปกติทางอารมณ์จะแสดงออกในการวาดภาพดังนี้

2.6 มักวาดภาพผิดจากความเป็นจริง เช่น ตาโต ปากกว้าง ใช้สีฉูดฉาด รุนแรง

2.7 เด็กที่มีอารมณ์ไม่มั่นคงมักไม่กล้าแสดงออก มีความหวาดกลัว ระวัง ไม่ไว้ใจใครขาดความมั่นใจในตัวเอง

2.8 เด็กที่มีความกดดันทางจิต จะไม่ค่อยร่าเริง ซึมเศร้า และเงียบเหงา ในภาพวาดของเด็กเหล่านี้จะไม่ใช้สีสดใส มักใช้สีเข้มและทึบ ชอบเขียนภาพกลางคืนมากกว่าภาพกลางวัน หากเขียนต้นไม้ก็มักจะปราศจากใบกิ่งก้านหัก หรือ ห้อยลง ลำต้นหักล้ม หากเป็นภาพคนมักจะมีลักษณะที่ไม่มีมีการเคลื่อนไหว สีระยิบระยับ ลักษณะโดยรวมของภาพจะแลดูอึดอัด

2.9 เด็กที่มีอารมณ์พลุ่งพล่าน มักใช้สีรุนแรง ปราศจากการควบคุม ผลงานไม่สู้เรียบร้อย ยุ่งเหยิง ค่อนข้างสกปรก ส่วนมากมักจะเขียนไม่เสร็จ ทั้งนี้เพราะเด็กใช้เวลาวาดภาพอย่างรวดเร็ว อีกทั้งความคิดของเขาผันแปรได้ง่ายในขณะที่วาดภาพ เส้นที่วาดจึงไม่ติดต่อกันและขาดตอนเป็นช่วงๆ

2.10 เด็กที่มีอารมณ์ขุ่นเคือง มักจะระบายความไม่พอใจของตนลงในภาพวาดของเขา เช่น โปหน้าบิดเบี้ยว และดูดุร้าย

2.11 เด็กที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง จะวาดรูปซ้ำๆ และมักใช้เครื่องมือหรือไม้บรรทัดตีเส้นให้ดูเรียบร้อยจนแลดูแข็งกระด้าง

3. การแสดงออกที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคม เด็กที่มีความเจริญทางสังคมจะแสดงออกทางการวาดภาพดังนี้

3.1 ภาพวาดจะแสดงรายละเอียดได้มาก เพราะเด็กมีโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมได้มาก

3.2 เด็กสามารถสร้างจุดสำคัญของภาพก่อน แล้วจึงสร้างส่วนประกอบที่ละเอียดทีหลัง

3.3 เด็กที่มีสภาพทางสังคมต่างกัน ย่อมมีอิทธิพลส่งผลไปผู้การแสดงออกทางศิลปะในลักษณะที่ต่างกันด้วย เช่น เด็กที่มีสภาพครอบครัวฐานะดี มักจะวาดภาพขนาดใหญ่ มีบริเวณว่างของ

เนื้อหาในภาพค่อนข้างมาก ขณะที่เด็กที่มีฐานะยากจนมักจะวาดภาพด้วยการบรรจุเนื้อหาเรื่องราวมากมาย จนแลดูอึดอัดลักษณะของภาพจะมีบริเวณว่างน้อย

4. การแสดงออกที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางร่างกายเด็กที่มีความเจริญทางร่างกายจะแสดงออกในการวาดภาพดังนี้

- 4.1 ภาพวาดจะแสดงความรู้สึกที่เป็นอิสระ
- 4.2 เด็กมักจะแสดงความเคลื่อนไหวของร่างกายในภาพ
- 4.3 ภาพวาดมีความชัดเจนของรูปค่าง เพราะเด็กสามารถบังคับมือได้
- 4.4 เด็กมีความบกพร่องส่วนใดของร่างกายมักแสดงออกในภาพเพื่อเป็นการชดเชยสิ่งที่ตนบกพร่อง
- 4.5 เด็กที่มีสุขภาพไม่สมบูรณ์จะไม่สามารถวาดภาพในขอบเขตที่จำกัดได้

5. การแสดงออกที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสุนทรียภาพของเด็ก เด็กที่มีความเจริญทางสุนทรียภาพจะแสดงออกในภาพวาดดังนี้

- 5.1 ภาพวาดจะแสดงการตกแต่งอย่างงดงาม
- 5.2 ภาพวาดจะมีระเบียบ เพราะเด็กทราบว่สิ่งใดควรอยู่ตำแหน่งใด
- 5.3 ภาพวาดจะมีความสะอาด

6. การแสดงออกที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางการสร้างสรรค์ สำหรับเด็กที่มีความเจริญทางการสร้างสรรค์จะแสดงออกในการวาดภาพ ดังนี้

- 6.1 ภาพวาดจะมีเรื่องราวที่แปลกและเหมาะสมที่จะนำมาวาด
- 6.2 เด็กจะปรับปรุงสัญลักษณ์ที่เขาวาดเสมอ เช่น เคยวาดตาเป็นจุดเด็กก็จะสามารถปรับปรุงให้มีลักษณะ เป็นดวงตาสวยธรรมชาติยิ่งขึ้น
- 6.3 เด็กรู้จักวาดภาพเป็นเรื่องราวและสามารถตั้งชื่อภาพได้
- 6.4 เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์สูง มักจะมีความเชื่อมั่นและแสดงออกตามความพอใจของตนเอง ส่วนเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ต่ำ มักจะมีแนวโน้มคล้อยตามหรือลอกแบบผู้อื่น มุ่งทำผลงานเพื่อหวังผลตอบแทน เช่น รางวัล คำยกย่องชมเชย

7. การแสดงออกที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางการรับรู้เด็ก ที่มีความเจริญทางการรับรู้จะแสดงออกในการวาดภาพดังนี้

- 7.1 ภาพวาดจะแสดงระยะใกล้ไกลได้ดี
- 7.2 ภาพวาดจะแสดงขนาดของสิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้องใกล้เคียงกับความเป็นจริง

7.3 เด็กสามารถวาดเส้นติดต่อกันโดยไม่ขาดตอน

พฤติกรรมกรรมการแสดงออกทางศิลปะ โดยการวาดภาพระบายสีของเด็กจึงเป็นการแสดงออกที่บริสุทธิ์ต่อทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต ทั้งที่เป็นความฝัน เป็นจินตนาการหรือเป็นสิ่งแวดล้อมเขาอยู่ (สุขาวดี สุโกษะ 2527 : 41)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า พฤติกรรมการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของเด็ก เป็นการสะท้อนสภาวะทางอารมณ์ ความรู้สึก ประสบการณ์ ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการรวมไปถึงพัฒนาการและความเจริญงอกงามด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวเด็กให้ปรากฏออกมา เพื่อผู้อื่นได้รับรู้ถึงความต้องการและความรู้สึกนึกคิดที่เด็กมีต่อความเป็นไปของสิ่งต่างๆ ที่เขารับรู้ได้

พัฒนาการทางศิลปะตามทฤษฎีของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์

พัฒนาการทางศิลปะของเด็ก หมายถึง ความเจริญงอกงามในการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก ซึ่งแบ่งออกได้หลายระดับด้วยกัน หรือหมายถึง การเจริญขึ้นตามขั้นของอายุในการประกอบกิจกรรมทางศิลปะให้สามารถใช้มือบังคับเครื่องมือไปในทางที่ต้องการและถูกต้องตามวิธีการอย่างง่าย ๆ และค่อย ๆ เริ่มยากขึ้นตามลำดับพร้อมทั้งใช้ความคิดที่ตัวเองมีอยู่แสดงออกมาเป็นภาพตามความรู้สึกนึกคิดของตัวเอง (วิโรจน์ ชาทอง 2517 : 9)

ศาสตราจารย์วิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld 1957 : 64-214; 1982:171-387) เป็นนักวิชาการทางศิลปะศึกษาผู้ที่ได้ชื่อว่า มีบทบาทต่อวงการศิลปะศึกษามากที่สุดคนหนึ่งของโลก โดยได้ศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับศิลปะเด็ก จนมีผลสรุปออกมาเป็นทฤษฎีที่ใช้ในการเรียนการสอนอยู่ในปัจจุบันอย่างกว้างขวางและจากการที่เขาได้ศึกษาและวิเคราะห์ผลงานภาพวาดของเด็กที่มีเชื้อชาติต่าง ๆ กันทั่วโลกเป็นจำนวนมากโดยอิงทฤษฎีพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม สุนทรียภาพ การรับรู้และความคิดสร้างสรรค์ แล้วสรุปเป็นเกณฑ์พิจารณาการแสดงออกทางศิลปะ โดยการวาดภาพระบายสี ในด้านการวาดภาพคน การจัดวางภาพบนพื้นที่ว่าง การใช้สี และการออกแบบของเด็กตามช่วงอายุต่าง ๆ เริ่มจากอายุ 2 ปี ไปจนถึงอายุ 17 ปี โดยแบ่งออกเป็น 6 ขั้นดังนี้

1. ขั้นขีดเขียน (Scribbling Stage) ในขั้นนี้เด็กมีอายุระหว่าง 2 – 4 ปี เป็นเด็กวัยเข้าเรียน เด็กวัยนี้สนุกอยู่กับการเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อ

2. ขั้นวาดภาพโดยเริ่มต้นใช้สัญลักษณ์ง่าย ๆ ให้มีความหมาย (Pre-Schematic Stage) ขั้นนี้เด็กจะมีอายุประมาณ 4-7 ปี เป็นขั้นที่เด็กเริ่มต้นของการวาดภาพโดยการแสดงออกที่มีความหมาย แต่ยังไม่มียารละเอียดในภาพ เริ่มวาดภาพโดยใช้วงกลมเป็นสัญลักษณ์ และใช้สีตามความพึงพอใจโดยการใช้สีซ้ำ ๆ

3. ขั้นวาดภาพอย่างมีรูปแบบเป็นของตนเอง (Schematic Stage) ขั้นนี้เด็กจะมีอายุประมาณ 7-9 ปี เด็กเริ่มวาดรูปโดยใช้รูปทรงเรขาคณิตมาช่วย บางครั้งก็จะวาดภาพแบบมองเห็นภายใน (X-Ray) เด็กเริ่มเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม การวาดภาพจึงมีเส้นฐาน (Base Line) และเริ่มเข้าใจถึงความสำคัญของภาพโดยจะเน้นให้เห็นว่าตรงไหนสำคัญ ตรงไหนคือส่วนประกอบ เริ่มใช้สีที่ใกล้เคียง หรือตรงกับความจริง

4. ขั้นการวาดภาพตามความเป็นจริง (The Dawning Realistic) เด็กในช่วงนี้จะมีอายุประมาณ 9-11 ปี เด็กจะเริ่มมีนันทนาการกับเพื่อนมากขึ้น การรับรู้และการถ่ายทอด เด็กสามารถสร้างภาพได้เหมือนธรรมชาติที่เป็นอยู่ การใช้สีก็ตรงกับความเป็นจริงกับธรรมชาติหรือใกล้เคียงกับธรรมชาติที่เป็นแบบ

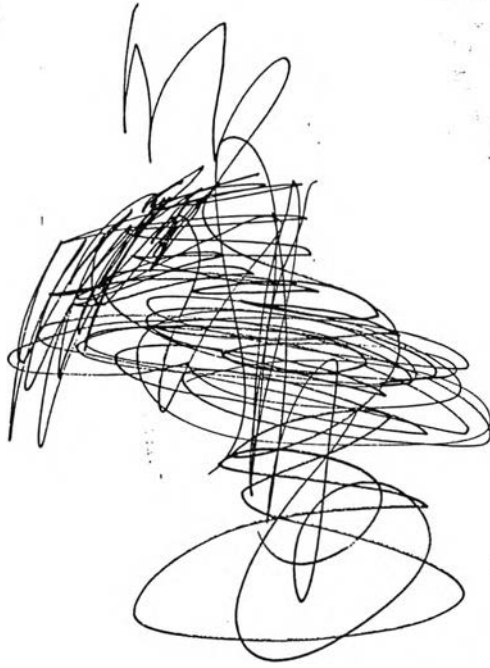
5. ขั้นวาดภาพเหมือนของจริง (Pseudo Realistic Stage) ขั้นนี้เด็กมีอายุอยู่ในช่วง 11-13 ปี เป็นระยะเข้าสู่วัยรุ่น การวาดภาพและการสร้างสรรค์ของเด็กในช่วงนี้ทำได้เหมือนแบบที่เป็นของจริงได้แล้ว

6. ขั้นการตัดสินใจ (The Period of Decision) ขั้นนี้เด็กมีอายุในช่วง 14-17 ปี เด็กวัยนี้จะแสดงออกด้วยตนเองอย่างชัดเจน และมีความพยายามในการพัฒนาทักษะ เพื่อผลิตผลงานอย่างเต็มความสามารถของตนเอง

ลักษณะและการแสดงออกทางศิลปะของเด็ก ในแต่ละขั้นมีความแตกต่างกันไปตามพัฒนาการตามวัย กล่าวคือ

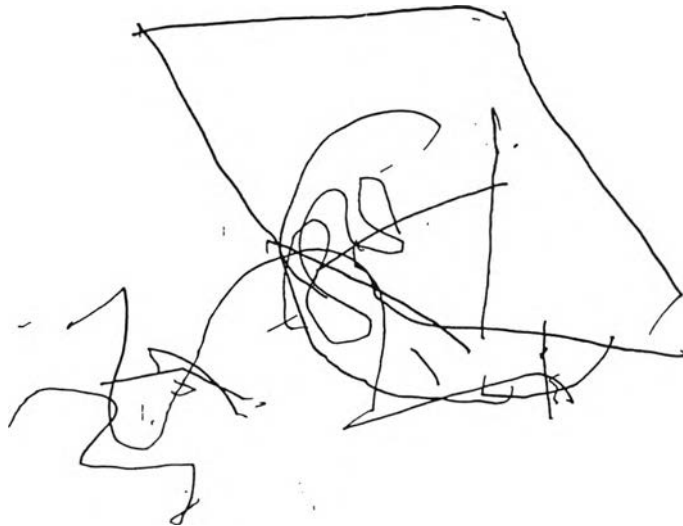
ขั้นที่หนึ่ง การแสดงออกของเด็กที่อยู่ในการพัฒนาการขั้นนี้ ซึ่งเป็นเด็กก่อนวัยเรียนจะเริ่มปรากฏให้เห็น แต่เด็กจะมีการขีดเขียนที่ขาดความควบคุม มีการเคลื่อนไหวที่สับสน ก่อนในระยะแรกซึ่งทำให้ไม่สามารถควบคุมการเคลื่อนไหวมือ กับเครื่องมือได้ถูกต้อง เด็กจะแสดงออกโดยการใช้มือป้ายหรือละเลงสิ่งต่างๆ ที่เลอะเทอะ เช่น โคลน น้ำ ฯลฯ เด็กอาจขีดเขียนแบบไร้ความหมาย เส้นต่างๆ จะแสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวที่ขาดการควบคุมการแสดงออกเหล่านี้จะมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นเป็นลำดับซึ่งแบ่งออกเป็นระยะดังนี้

การขีดเขียนอย่างไม่มีระเบียบ (Disordered Scribbling) เด็กจะขีดเขียนอย่างไม่เป็นระบบ ไร้ความหมาย เพราะยังไม่สามารถบังคับมือของตนได้ เส้นที่ปรากฏ จึงเกิดจากการเคลื่อนไหวของแขน และบางครั้งเด็กจะไม่สนใจสิ่งที่ตนวาดเลย การขีดเขียนนี้ แม้ว่าจะไม่มีความหมาย แต่เป็นสิ่งที่สร้างความมั่นใจในตนเองให้กับเขา

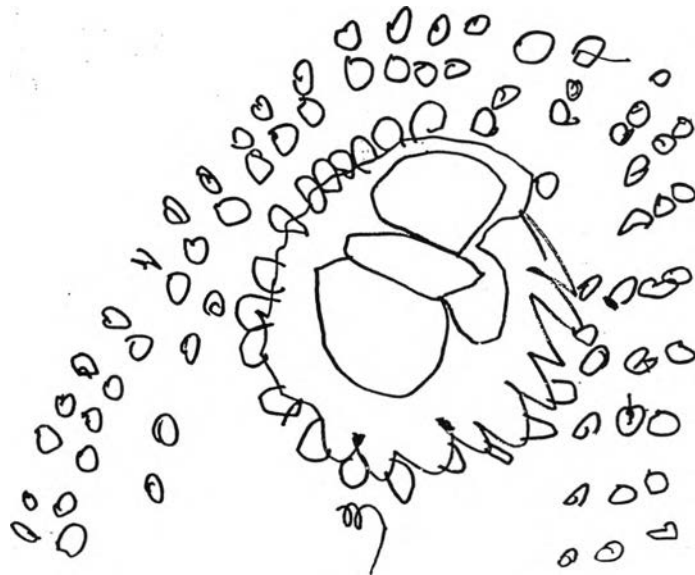
ภาพที่ 1 ลักษณะการขีดเขียนอย่างไม่มีระเบียบ (Disorderd Scribbling) ของเด็กอายุระหว่าง 2-4 ปี

การขีดเขียนอย่างมีการควบคุม (Controlled Scribbling) เด็กจะเริ่มมีการบังคับการเคลื่อนไหวของแขนได้ สามารถควบคุมการลากเส้น ซึ่งปรากฏในงานของเด็กคือ ลักษณะของเส้น เริ่มมีการบังคับ เส้นที่เคยขีดเขียนอย่างไร้ความหมายจะเปลี่ยนเป็นเส้นโค้ง มีการวนเวียนซ้ำในลักษณะเดิม ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน

ภาพที่ 2 ลักษณะการขีดเขียนอย่างมีการควบคุมการเคลื่อนไหวของแขน (Controlled Scribbling) ของเด็กอายุระหว่าง 2-4 ปี

เด็กจะสนุกสนานกับการพัฒนาการเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อของมือของคุณ และสนใจไปตามสิ่งที่คุณพบใหม่ ๆ สามารถขีดเขียนเป็นวงกลมได้ ประสาทตา และมือของเด็กเริ่มสัมพันธ์กัน และสามารถควบคุมสายตาในงานที่ทำได้

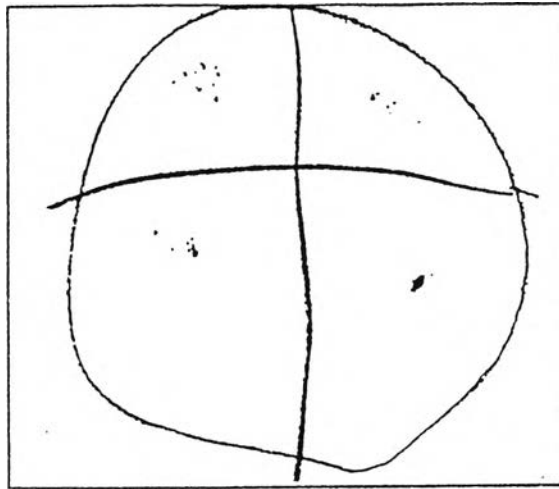

ภาพที่ 3 ลักษณะการขีดเขียนเป็นวงกลม (Circular Scribbling) ของเด็กอายุระหว่าง 2-4 ปี

การตั้งชื่อเส้นที่ขีดเขียน (Naming Scribbling) ในวัยนี้เด็กจะเริ่มเล่า หรืออธิบายเกี่ยวกับสิ่งที่ตนขีดเขียนอยู่ หรือเป็นในลักษณะพูดกับตัวเอง เด็กสามารถสื่อความคิดของตนออกมาทางภาษาได้ และมีการกำหนดชื่อและรูปทรงต่าง ๆ ที่สร้างขึ้น เด็กจะเริ่มเปลี่ยนแปลงความพึงพอใจในการเคลื่อนไหวมาสู่ความพึงพอใจในการใช้ความคิด และจินตนาการ กล่าวคือ การสำนึกในการเคลื่อนไหว (Kinesthetic Thinking) ของเด็กได้เปลี่ยนเป็นความคิดคำนึง (Imaginative Thinking) ที่เกี่ยวกับภาพโดยสมบูรณ์ นอกจากนี้เด็กจะเริ่มมองเห็น ความสัมพันธ์ ระหว่างภาพเขียนและโลกภายนอกและตระหนักว่าวัตถุที่มองเห็นจะสามารถนำมาสร้างเป็นภาพได้

ขั้นที่สอง เด็กที่อยู่ในพัฒนาการขั้นนี้จะถือตนเองเป็นศูนย์กลางของสิ่งต่าง ๆ สัญลักษณ์ที่แสดงให้ปรากฏในภาพจะขึ้นอยู่กับความรู้ของตนเอง ไม่ใช่ตามที่เขามองเห็นเท่านั้น เด็กจะเริ่มเปลี่ยนจากกิจกรรมการเคลื่อนไหว มาสร้างความสัมพันธ์ของภาพที่ขีดเขียนกับสิ่งแวดล้อม ภาพที่ขีดเขียนนี้เริ่มสื่อความหมายได้มากขึ้น และจะพัฒนาเรื่อย ๆ ตามขั้นอายุและวุฒิภาวะของเด็ก นักจิตวิทยาหลายคน เช่น อาร์นไฮม์, โกลอมบ์, โทเวนเฟลด์และบริตเตน และเพียเจต์ (Armheim, 1975 ; Golomb, 1973; cited in Tover, 1981 ; Lowenfeld and Brittain, 1975 ; Piaget, 1967) ระบุว่า เด็กวาดรูปวงกลมได้ก่อนรูปอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่ารูปวงกลมนี้เป็นรูปสามัญและปราศจากแง่มุมเช่นรูป

ที่เหลื่อมอื่นๆ รูปวาดของเด็กๆ นี้ อาจเป็นรูปแสดงลักษณะหรือรูปไม่แสดงลักษณะก็ได้ ซึ่งเคลล็อก (Kellogg, 1969 cited in Tover, 1981) ระบุว่าภาพวาดไม่แสดงลักษณะของเด็กมีรูปแบบดวงอาทิตย์และเส้นตรงตัดกัน ไปมาผ่านรูปวงกลม ซึ่งเคลล็อกก็เรียกว่า มณฑลาลัส (Mandalas)

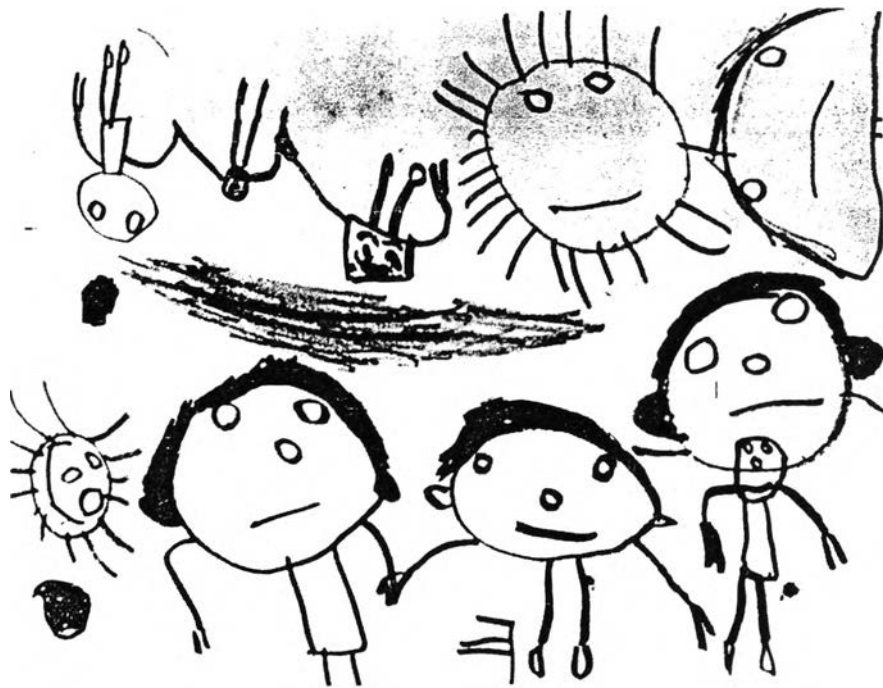

ภาพที่ 4 ลักษณะการวาดภาพที่เรียกว่ามณฑลาลัส (Mandalas) ของเด็กอายุระหว่าง 2-4 ปี

สัญลักษณ์เหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงได้หลายรูปแบบ เพราะเด็กกำลังแสวงหาภาพที่ตนพอใจ แม้กระทั่งการวาดภาพในเวลาเดียวกัน เด็กก็สามารถเปลี่ยนแปลงความคิดได้ตลอดเวลา เด็กจะวาดภาพในสิ่งที่เขาสนใจมากกว่าความเป็นจริงหรือที่เขารู้ ถึงแม้เด็กเริ่มสื่อความหมายของภาพได้ แต่การแสดงออกในภาพจะไม่มีระเบียบ สิ่งต่าง ๆ ภายในภาพไม่สัมพันธ์กัน การระบายสีของสิ่งต่าง ๆ ภายในภาพจะเป็นไปตามความพึงพอใจ โดยการใช้สีซ้ำ ๆ ไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง นอกจากสีของสิ่งที่ประทับใจเท่านั้นที่เด็กอาจใช้สีตรงตามความเป็นจริงขึ้นการวาดภาพให้มีความหมายอาจแบ่งออกได้ตามอายุ ดังนี้

- อายุประมาณ 4 ปี การวาดภาพมีลักษณะที่พอเข้าใจได้ สามารถวาดได้
- อายุประมาณ 5 ปี เด็กสามารถวาดภาพได้ชัดเจนมากขึ้น รูปที่วาดมักเป็นรูปคน บ้าน หรือต้นไม้ ยังไม่มีการจัดวางภาพ การใช้สีตามความพอใจ ไม่คำนึงถึงเป็นจริง
- อายุประมาณ 6-7 ปี สามารถแสดงออกเป็นภาพได้อย่างชัดเจน แต่มีความแตกต่างกันในเด็กแต่ละคน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของเด็ก ลักษณะภาพวาดระบายสีของเด็กพัฒนาการขั้นนี้ อาจสังเกตได้จากการวาดภาพคน การจัดภาพบนพื้นที่ว่าง การใช้สี ซึ่งมีลักษณะดังนี้

ก. การวาดภาพคน เด็กจะเขียนวงกลมแทนศีรษะ มีเส้นยาวแทนแขนและขา ยังไม่มีลำตัวใน ระยะต้น ซึ่งนักค้นคว้าพยายามตั้งฉายาให้เพื่อแยกการทำความเข้าใจว่า มนุษย์ลูกอ๊อด (Tadpole) และเรียกช่วงวัยนี้ว่าวัยวาดรูปคนแบบลูกอ๊อด (Tadpole stage) รูปคนนี้บางครั้งแสดงลักษณะว่าเด็ก บันทึกนิ้วมือนิ้วเท้าด้วย รูปคนส่วนมากมักหันหน้าเข้าหาผู้ดู ยิ้มแย้มแจ่มใส เมื่อเด็กอายุมากขึ้นจะ แสดงออกเป็นลำตัวและมีรายละเอียดของใบหน้าเพิ่มขึ้น แต่จะเป็นเพียงสัญลักษณ์ของส่วนนั้นเท่านั้น

ภาพที่ 5 ลักษณะการวาดภาพคนของเด็กอายุระหว่าง 4-7 ปี

ข. การจัดวางภาพบนพื้นที่ว่าง เด็กในวัยนี้ยังไม่เข้าใจว่าควรจะวาดภาพในส่วนใดจึงจะเหมาะสม ภาพจึงขาดระเบียบ บริเวณใดมีพื้นที่ว่างเด็กจะวาดสิ่งต่างๆ ลงในบริเวณนั้น โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านี้ ซึ่งสิ่งที่เด็กวาดจะไม่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ว่างเลย

ภาพที่ 6 แสดงลักษณะการใช้พื้นที่ว่างของเด็ก อายุระหว่าง 4-7 ปี

ค. การใช้สี เด็กจะใช้สีตามอารมณ์ ยังไม่สามารถใช้สีได้อย่างถูกต้อง เด็กใช้สีที่สะกดตาและความชอบส่วนตัวเป็นหลัก ไม่มีความสัมพันธ์กับความเป็นจริง แต่บางครั้งเด็กอาจใช้สีตรงกับความเป็นจริง เมื่อเด็กมีความประทับใจในสีนั้น ๆ

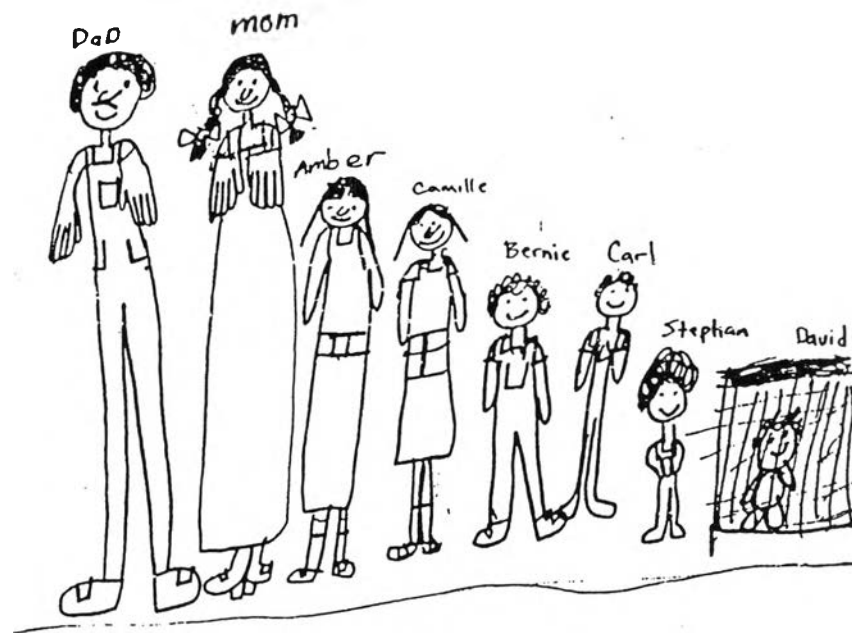
ง. การออกแบบ เด็กยังไม่เข้าใจในการออกแบบ จึงยังไม่มีกรออกแบบ

ขั้นที่สาม ในขั้นนี้ เด็กจะมีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น รู้จักนำคนเข้าไปสัมพันธ์กับคนอื่น อันเป็นประสบการณ์ที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นพื้นฐานของการจัดวางภาพบน

พื้นที่ว่างหรือบริเวณว่าง (Space) เนื่องจากเด็กเกิดความเข้าใจถึงความสำคัญของภาพ โดยจะเน้นให้เห็นว่าตรงไหนสำคัญ ตรงไหนคือส่วนประกอบ และเข้าใจว่าภาพที่ตนวาดควรวาดอยู่ที่ใด และมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเพียงใด ความรู้สึกที่สำคัญอันดับแรก คือค้นพบว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมนี้ ทำให้แสดงออกโดยใช้สัญลักษณ์ที่เรียกว่าเส้นฐาน (Base Line) เส้นฐานนี้อาจเป็นทั้งเส้นตรงที่ลากตามแนวอนเหนือของล่างของกระดาษหรือใช้ขอบกระดาษล่างแทนเส้นฐาน หรืออาจเป็นเส้นโค้ง แต่จะเป็นเส้นฐานตามแนวใดก็ตาม จากความรู้สึกที่สำคัญอันนี้ รวมทั้งเรื่องความสัมพันธ์ของที่ว่างภายในภาพเด็กก็จะแสดงหลายสิ่งหลายอย่างที่สัมพันธ์กันออกมา โดยวาดเรียงตั้งฉากอยู่บนเส้นฐานนี้ นอกจากนี้เด็กยังมักวาดภาพที่เรียกว่า ภาพมองทะลุเห็นภายในหรือภาพเอ็กซเรย์ (X-Ray) ซึ่งเป็นภาพโปร่งใสที่แสดงให้เห็นความรู้และประสบการณ์ของตนเองมากกว่าความเป็นจริงตามธรรมชาติ เด็กต้องการแสดงออกซึ่งทุกสิ่งทั้งหมดที่ตนคิดว่า ควรมีอยู่ในภาพ ฉะนั้นเด็กจึงพยายามเขียนลงทั้งหมดตามที่ตนคิดไว้ โดยไม่คำนึงถึงเหตุผลใด ๆ เช่น การเขียนภาพบ้าน เด็กจะวาดให้เห็นห้องต่าง ๆ ตลอดจนคนและเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่อยู่ในห้องคล้ายฝาบ้าน มีลักษณะโปร่งใส คนข้างนอกสามารถมองเห็นทะลุ เข้าไปได้หมด ทั้งนี้เพราะเด็กต้องการแสดงสิ่งต่างๆ ภายในบ้าน ซึ่งเด็กเห็นว่าสำคัญกว่าสิ่งที่อยู่ภายนอก เด็กจึงลืมนึกถึงสิ่งที่อยู่ภายนอกเสีย แต่ถ้าเด็กเห็นว่าส่วนต่าง ๆ ภายนอกมีความหมายสำหรับตนเอง เด็กจะเขียนทั้งภายในและภายนอกปะปนกัน ภาพอีกแบบหนึ่งที่เด็กมักวาดคือ ภาพพับกลาง เนื่องจากเด็กยังเห็นตนเองมีความสำคัญอยู่ถึงตนเองเป็นศูนย์กลาง และสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ เข้ากับตน (Egocentric) ลักษณะของภาพคล้ายพับกระดาษเป็นสองตอน และใช้รอยพับข้างละเส้น สิ่งที่เด็กวาดลงบนเส้นฐานเส้นบนมีลักษณะหัวตั้ง และสิ่งที่เด็กวาดลงบนเส้นฐาน เส้นล่างมีลักษณะหัวกลับ ด้านการใช้สี เด็กจะใช้สีตรงตามวัตถุ เด็กจะระบายสีหรือใช้สีซ้ำ ๆ กันในการระบายสีวัตถุชนิดเดียวกันไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์อย่างไรและเด็กที่อยู่ในขั้นนี้จะเริ่มรู้จักการออกแบบ เช่น การออกแบบทรงผม เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย และเครื่องใช้ต่าง ๆ

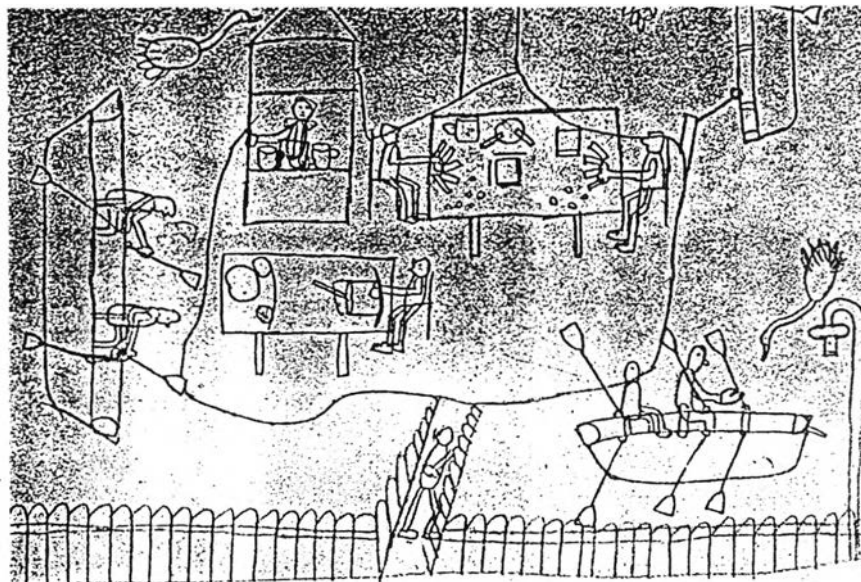
ลักษณะการวาดภาพระบายสีของเด็กในพัฒนาการขั้นนี้ โดยทั่วไปจะสังเกตได้จากส่วนประกอบในภาพดังนี้

ก. การวาดภาพคน เด็กมักใช้เส้นและรูปทรงเรขาคณิต เช่น รูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม เส้นหนา เส้นบางและอาจแสดงเครื่องแต่งกายด้วยเส้น และรูปทรงเหล่านี้เป็นเพียงสัญลักษณ์แทนส่วนต่าง ๆ แต่ถ้าแยกออกจากกันแล้วจะไม่มี ความหมาย และจะไม่มีลักษณะใดที่แสดงให้เห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย นอกจากนี้หากเด็กให้ความสำคัญแก่ส่วนใดของร่างกาย เด็กก็จะวาดให้มีขนาดใหญ่เกินกว่าความเป็นจริง หรืออาจเน้นส่วนนั้นให้ชัด ในบางครั้งเด็กอาจไม่วาดหรือละเลยรายละเอียดส่วนที่เด็กเห็นว่าไม่สำคัญ นอกจากนี้ การวาดภาพคนของเด็กวัยนี้จะแสดงอาการปฏิกิริยาท่าทางการเคลื่อนไหวของร่างกายแข็งกระด้างผิดธรรมชาติ วาดมือ แขน ขา และเท้า ผิดไปจากลักษณะของความจริง รวมทั้งวาดตา จมูก ปาก ด้วยสัญลักษณ์ง่าย ๆ และแตกต่างกัน เช่น จุด วงกลม เส้นตั้ง เส้นนอน เส้นโค้ง ตลอดจนวาดภาพคนแสดงเครื่องแต่งกาย โดยใช้เส้นและรูปทรงเรขาคณิต

ภาพที่ 7 ลักษณะการวาดภาพคนของเด็กอายุระหว่าง 7-9 ปี

ข. การใช้พื้นที่ว่าง เด็กจะวาดภาพต่าง ๆ บนเส้นฐานซึ่งอาจมีทั้งเส้นนอน เส้นเอียง เส้นโค้ง โดยวาดสิ่งต่าง ๆ บนเส้นนี้ทั้งหมดในลักษณะตั้งฉากกับเส้นฐาน เด็กบางรายอาจใช้ขอบกระดาษแทนเส้นฐาน นอกจากนี้เด็กมักกำหนดใช้ขอบกระดาษด้านบนเป็นเขตของท้องฟ้าและดวงอาทิตย์ ซึ่งจะต้องอยู่สูงกว่าสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมด ยังจัดระยะของวัตถุให้สัมพันธ์กันไม่ได้ บางครั้งอาจวาดภาพแบบมองทะลุเห็นภายในบ้านและบางที่เป็นภาพแบบพับกลางหรือแบบหมุนกระดาษ

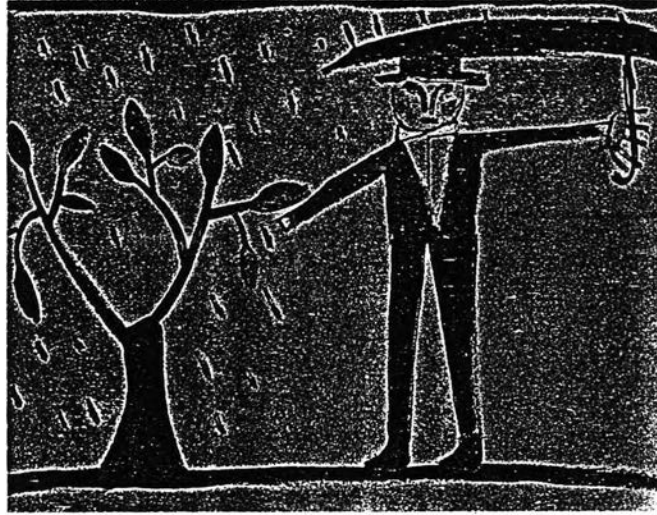
ภาพที่ 8 ลักษณะการใช้พื้นที่ว่างของเด็กอายุระหว่าง 7-9 ปี

ค. การใช้สี เด็กในวัยนี้สามารถใช้สีได้ตรงตามความเป็นจริงของวัตถุนั้น เพราะเด็กเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสีและวัตถุ เด็กมักใช้สีซ้ำ ๆ กัน ในการระบายวัตถุชนิดเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด แต่บางครั้งเด็กอาจใช้สีตามความพอใจในการระบายสิ่งอื่น ๆ นอกจากนี้การใช้สีของเด็กยังสามารถแสดงรอยแปรงหรือเส้นในการระบายสีซ้ำ ๆ ไปในแนวทางหรือทิศทางเดียวกัน รวมทั้งสามารถระบายสีในพื้นที่หรือขอบเขตที่จำกัดได้

ง. การออกแบบ เด็กวัยนี้ออกแบบแสดงรายละเอียด การตกแต่งเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายหรือเครื่องประดับ ทั้งยังแสดงความแตกต่างระหว่างเพศได้ และสามารถแสดงลักษณะการประดิษฐ์ตกแต่งรายละเอียดส่วนประกอบในภาพและมีการแสดงออกโดยอิสระ เป็นตัวของตัวเอง

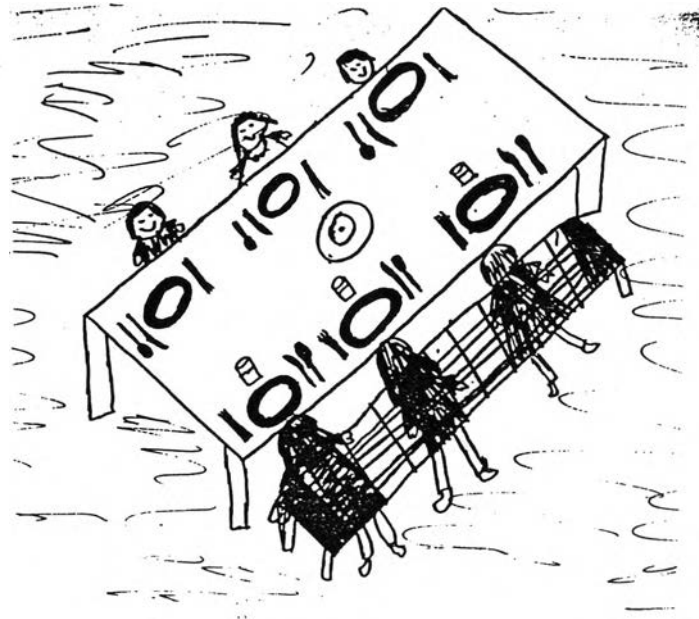
4. ขั้นเริ่มต้นเขียนภาพอย่างของจริง (The Drawing Realism) เด็กในขั้นพัฒนาการนี้อายุประมาณ 9-12 ปี เป็นระยะที่เด็กมีความรู้สึกแบ่งแยกเพศ สนใจเฉพาะในหมู่เพศเดียวกัน เริ่มมีความต้องการอยู่ในสังคมอย่างอิสระ อยากแสดงอะไรที่เป็นตัวของตัวเอง เด็กเริ่มมีความเข้าใจความแตกต่างระหว่างเพศ เด็กหญิงเริ่มสนใจและเอาใจใส่ในการแต่งกายและชอบงานรื่นเริงต่าง ๆ เด็กชายชอบการชุมนุมกัน ในการเขียนรูปคนจะเน้นเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายตามเพศของตน และย้ำในรายละเอียดอื่น ๆ เพิ่มเติมจากเส้นเรขาคณิตเพราะใช้เส้นเรขาคณิตอย่างเดียวไม่เพียงพอแก่การแสดงออก สำหรับการใช้พื้นที่ว่าง เด็กพบว่าไม่มีพื้นฐาน (Plane) ซึ่งมีความหมายและสำคัญกว่าเส้นฐาน แต่ยังไม่รู้จักเส้นระดับไม่สามารถจัดระยะระหว่างวัตถุให้มีความสัมพันธ์กันได้ การใช้สีจะเปลี่ยนจากการใช้สีตามความเป็นจริงของวัตถุมาเป็นการใช้สีตามความรู้สึกนึกคิด อารมณ์และประสบการณ์ของตน หรือตามสภาพของวัตถุ ลักษณะภาพวาดของเด็กในขั้นนี้พอสังเกตได้จากส่วนประกอบในภาพได้ดังนี้

ก. การวาดภาพคน เด็กในวัยนี้จะวาดภาพได้ถูกต้องมากขึ้นเด็กจะวาดเส้นอื่น ๆ เพิ่มเติมและเน้นความแตกต่างระหว่างเพศโดยเฉพาะเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย แต่ยังไม่มีความคิดรวบยอดในสิ่งที่เห็นอย่างถูกต้อง เช่น เด็กจะยังไม่วาดรูปเสื้อผ้าที่มีรอยพับหรือรอยข่น และการเคลื่อนไหวของเสื้อผ้าเมื่อร่างกายเคลื่อนไหว ภาพที่ปรากฏจะไม่ใช่ว่าสิ่งที่เด็กถ่ายทอดออกมาจากภาพที่สายตาสังเกตเห็น แต่จะเป็นลักษณะเค้าโครงของสิ่งที่เขาเห็นมากกว่าเราจะพบว่าเด็กได้รับความรู้สึกในเรื่องของรายละเอียด แต่จะไม่มีความรู้สึกในเรื่องของอากัปกริยา การแสดงรูปร่างลักษณะมนุษย์ในภาพวาดของเด็กขั้นนี้จะมีลักษณะแข็งกระด้าง หรือมีท่าทางแข็งกว่าของจริง นอกจากนี้ภาพวาดของเด็กจะแสดงท่าทางการเคลื่อนไหวของร่างกาย แต่มีลักษณะผิดกับความเป็นจริงตามธรรมชาติ

ภาพที่ 9 ลักษณะการวาดภาพคนของเด็กอายุระหว่าง 9-12 ปี

ข. การใช้พื้นที่ว่าง ในขั้นการพัฒนาการนี้เด็กจะพบว่าพื้นราบ (Plane) ซึ่งเป็นภาพที่มองจากด้านบนลงมาสู่พื้นมีความสำคัญมากกว่าเส้นฐาน (Base Line) แต่ยังไม่สามารถถ่ายทอดได้เหมือนกับความเป็นจริง ภาพวาดของเด็กจะมีลักษณะแบนราบ เด็กยังไม่สามารถแสดงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง แต่เด็กจะสามารถแสดงขนาดของสิ่งที่วาดได้เหมาะสมกับพื้นที่ที่กำหนดให้เท่านั้น

ภาพที่ 10 ลักษณะการใช้พื้นที่ว่างของเด็กอายุระหว่าง 9-12 ปี

ค. การใช้สี เด็กจะเปลี่ยนจากการใช้สีหนึ่งสีใดสำหรับวัตถุหนึ่งโดยเฉพาะมาเป็นการใช้สีตามความรู้สึก อารมณ์ ความคิด และประสบการณ์ของตนหรือตามสภาพของวัตถุในขณะนั้น

ง. การออกแบบ เด็กในวัยนี้เริ่มรู้จักการออกแบบหรือตกแต่งและใช้สิ่งต่าง ๆ ตามหน้าที่ของสิ่งนั้น ๆ เช่น แบบของเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ เครื่องใช้ต่าง ๆ

ภาพที่ 11 ลักษณะการออกแบบของเด็กอายุระหว่าง 9-12 ปี

5. ขั้นการใช้เหตุผล (The Stage of Reasoning) เด็กในขั้นพัฒนาการนี้อายุประมาณ 12-14 ปี เป็นระยะที่เด็กย่างเข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ พัฒนาการในด้านสติปัญญาของเด็กเจริญพอที่จะรู้ปัญหาต่าง ๆ อย่างไรก็ดีความคิดคำนึงยังไม่เท่าผู้ใหญ่ จะเห็นว่าการกระทำเป็นของเด็ก ๆ อยู่ เช่น เอาดินสอใส่เข้าไปในรูไม้บรรทัดแล้วแกลงให้เสียงคล้ายเครื่องบิน แสดงว่าเด็กมีความคิดคำนึงหรือจินตนาการ โดยการสมมุติสิ่งที่เล่นให้ขึ้นไปตามความคิดคำนึง เด็กในวัยนี้จะมีความรู้สึกรับต่อประสบการณ์ทางการสร้างสรรค์ต่างกัน ซึ่งแบ่งเป็นสองพวกคือ

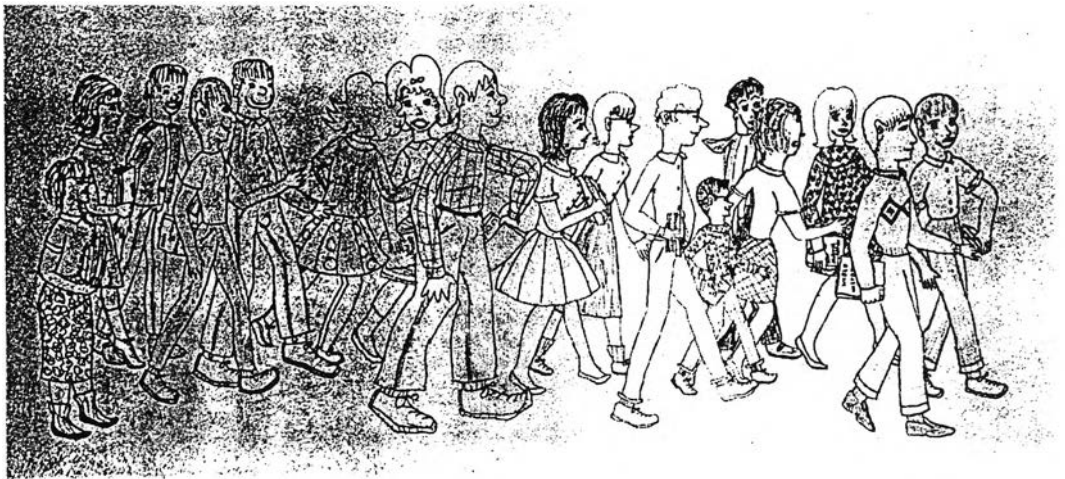
5.1 พวกที่มีความรู้สึกตามสิ่งเร้าจักขุสัมผัส (Visually Minded) เด็กพวกนี้จะเป็นคนช่างสังเกต ชอบเขียนภาพที่คนมองดูอยู่ข้างนอกเอาใจใส่ต่อความแตกต่างของ สี แสง เงา เด็กพวกนี้เขียนภาพได้ใกล้เคียงความเป็นจริง เช่น เสื้อผ้าที่มีรอยยับย่น หรือเป็นกليبในส่วนต่าง ๆ มีเงาตามทำ

ทางของผู้ใส่ซึ่งอยู่ในอิริยาบถต่าง ๆ กัน การใช้พื้นที่ว่าง เด็กรู้จักเส้นระดับและแสดงระยะใกล้ไกล เช่น วัตถุใดที่ไกลจะเขียนให้เล็ก วัตถุที่ใกล้จะเขียนให้ใหญ่ขึ้น ลักษณะของรูปที่เขียนจะเป็นสามมิติ

5.2 พวกที่ตีความหมายของสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสบการณ์ของตนเอง (Non – Visually Minded) เป็นพวกที่ถือว่าความรู้สึกนึกคิดของตนมีความสำคัญในการแสดงออก งานของเด็กจึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ของเขากับสิ่งแวดล้อม การวาดภาพจึงวาดด้วยความรู้สึกของตนเอง การแสดงออกของเด็กพวกนี้เน้นส่วนสำคัญอย่างเกินความเป็นจริง ชอบวาดภาพเกี่ยวกับตนเอง และความรู้สึกทางร่างกายมากกว่าคุณลักษณะภายนอกที่มองเห็น เด็กจะชอบวาดภาพคนและแสดงออกซึ่งอารมณ์ของภาพนั้น การใช้พื้นที่ว่างอาจเห็นว่ามีกรกลับมาใช้เส้นฐานอีก แต่ไม่ได้ใช้ในความหมายเดิม เป็นการใช้เพื่อเป็นสื่อในการวางระยะของพื้นที่ การใช้เส้นฐานในแง่นี้เป็นการแสดงออกด้วยความรู้สึกนึกคิดที่ สูงขึ้นไปนอกจากนี้เด็กจะมีพัฒนาการเกี่ยวกับความเข้าใจระยะระหว่างวัตถุได้ดี จึงสามารถจัดความสัมพันธ์ของระยะวัตถุในภาพได้

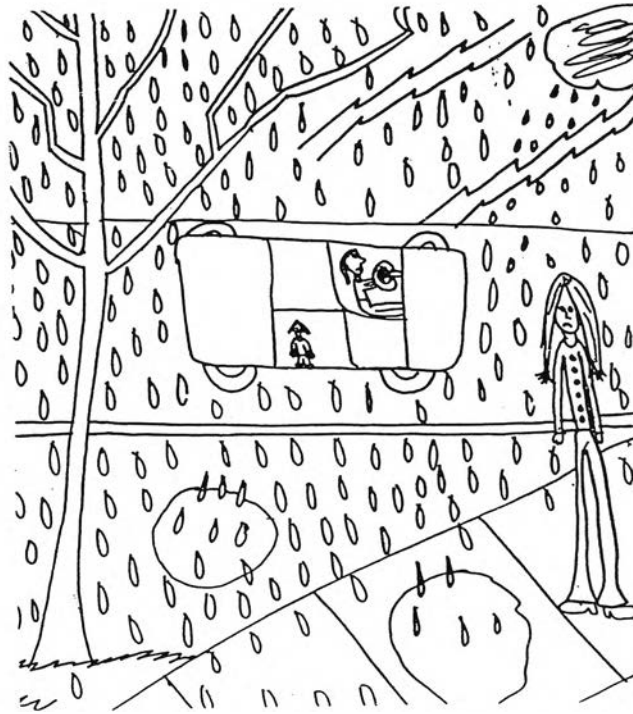
ลักษณะการวาดภาพของเด็กในขั้นพัฒนาการนี้ อาจสังเกตได้จากประกอบในภาพได้ ดังนี้

ก. การวาดภาพคน เด็กในวัยนี้จะวาดภาพได้ถูกต้องมากขึ้น ใช้เส้นตามความเป็นจริงของรูปร่าง และมีสัดส่วนของร่างกายถูกต้องมากขึ้น มีข้อต่อระหว่างส่วนประกอบของร่างกาย เช่น ที่ไหล่ ข้อศอก หัวเข่า เป็นต้น เน้นท่าทางการเคลื่อนไหว ต่าง ๆ ซึ่งเหมือนความเป็นจริงมีรอยพับรอยย่นของเสื้อผ้าตามอาการเคลื่อนไหว ส่วนเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายนั้นเด็กวัยนี้มักจะวาดเพียงเพื่อแสดงความแตกต่างระหว่างเพศเท่านั้น

ภาพที่ 12 ลักษณะการวาดภาพคนของเด็กอายุระหว่าง 12-14 ปี

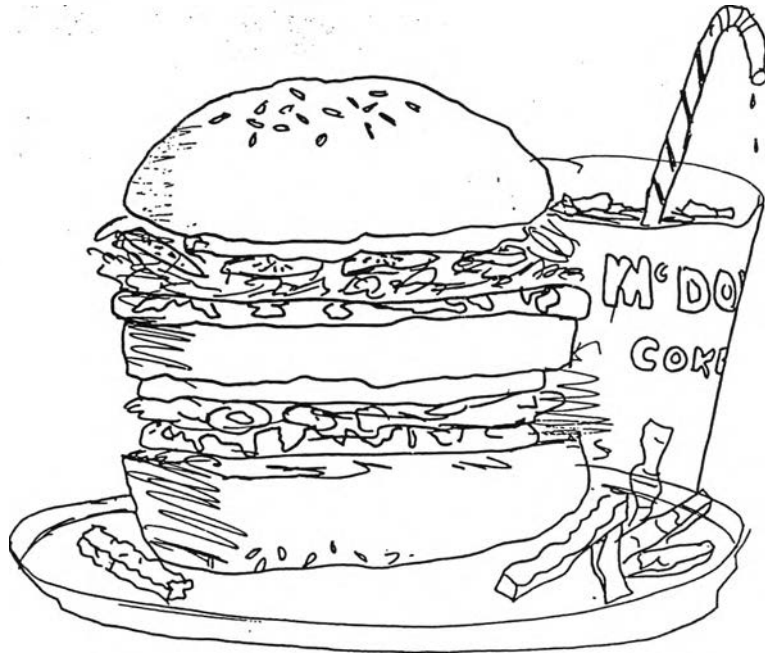
ข. การใช้พื้นที่ว่าง เด็กในวัยนี้สามารถใช้เส้นระดับและแสดงระยะใกล้ไกล ใช้พื้นที่ว่างในลักษณะที่เป็น 3 มิติ แสดงออกโดยเขียนขนาดวัตถุให้เล็กลงตามระยะ เขียนแสงและเงาตามที่ได้รับ บางครั้งอาจใช้เส้นฐานในลักษณะ การแสดงออกด้วยความรู้สึกนึกคิดที่สูงขึ้นไป และสามารถจัดความสัมพันธ์ของระยะวัตถุในภาพได้

ภาพที่ 13 ลักษณะการใช้พื้นที่ว่างของเด็กอายุระหว่าง 12-14 ปี

ค. การใช้สี ในขั้นพัฒนาการนี้เด็กจะใช้สีตามความต้องการปรับสีให้เข้ากับธรรมชาติตามลำดับระยะทางและตามความรู้สึก มีการใช้สีให้สัมพันธ์กับอารมณ์ เพื่อแสดงระยะใกล้ไกลหรือแสงเงา

ง. การออกแบบ รู้จักการออกแบบในการจัดหรือตกแต่งทางความสวยงามและหน้าที่ของการใช้ประโยชน์ เช่น ภาพที่แสดงถึงการจัดบริเวณบ้าน ห้องรับแขก แบบของชุดเครื่องเรือน

ภาพที่ 14 ลักษณะการออกแบบของเด็กอายุระหว่าง 12-14 ปี

ขั้นที่หก เด็กที่อยู่ในขั้นพัฒนาการนี้ จะมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ค่อนข้างจะสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาการทางด้านร่างกาย จึงทำให้สามารถควบคุมการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ศิลปะต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เด็กในวัยนี้จะมีช่วงความสนใจที่ยาวนานเพียงพอที่จะวาดภาพแสดงรายละเอียดได้เสร็จสมบูรณ์ การแสดงออกของเด็กในช่วงอายุนี้ สามารถจำแนกได้เป็น 2 แบบ คือ แบบ Visual Type แบบ Haptic Type และแบบผสมครึ่ง ๆ ระหว่าง Visual Typed กับ Haptic Type

1. แบบ Visual Type คือ การที่มองเห็นอย่างไรในความเป็นจริงตามธรรมชาติ ก็จะถ่ายทอดภาพออกมาตามที่ตามองเห็น คล้ายการถ่ายภาพของกล้องถ่ายรูป โดยจะวาดเส้นรอบนอกทั่ว ๆ ไปก่อน จึงจะลงรายละเอียดภายใน ทั้งนี้โดยคำนึงถึงความกลมกลืน แสงเงา สัดส่วน ที่ควรจะเป็นตามความเป็นจริง

2. แบบ Haptic Type คือ การถ่ายทอดภาพออกมาโดยเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง มีทัศนคติความรู้สึก อารมณ์ ประสบการณ์อย่างไร จะกำหนดให้ภาพที่แสดงออกมาเป็นอย่างนั้น เน้นที่การแสดงออก (Expression) ที่อยู่ภายในอย่างเต็มที่

3. แบบผสมกันครึ่ง ๆ ระหว่าง Visual Typed กับ Haptic Type ลักษณะการวาดภาพระบายสีของเด็กในขั้นพัฒนาการนี้ อาจสังเกตได้จากส่วนประกอบในภาพ ดังนี้

ก. การวาดภาพคน กลุ่มที่เป็นแบบ Visual Typed จะวาดภาพคนตามที่เป็นจริง พยายามจะถ่ายทอดลักษณะคนที่เป็นธรรมชาติแท้จริง ในขณะที่กลุ่ม Haptic Type จะวาดภาพคนที่มีรูปร่าง สัดส่วนบิดเบือนไปตามความรู้สึก อารมณ์ที่ต้องการจะแสดงออก แต่อย่างไรก็ตามการวาดภาพของเด็กในวัยนี้มีพัฒนาการขึ้นมาก นิยมการวาดภาพที่มีอากัปกริยาท่าทางที่แตกต่างกันออกไป ทำให้การวาดภาพคนดูมีชีวิตชีวาเหมือนมีการเคลื่อนไหว

ข. การจัดวางภาพบนพื้นที่ว่าง เด็กในวัยนี้จะจัดวางภาพที่ซับซ้อน ในมุมมองต่าง ๆ นิยมวาดภาพที่วางทับกัน ทำให้ภาพมีความน่าสนใจ ชอบตกแต่งภาพให้มีความกลมกลืน

ค. การใช้สี จะพบว่าเด็กในช่วงวัยนี้จะนิยมใช้สีตามที่เห็นจริงตามธรรมชาติ คำนึงถึงสีที่เป็นจริงในสภาพการณ์ต่าง ๆ เช่น สีของสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว หรือไกลออกไป

ง. การออกแบบ ในด้านความคิดที่แสดงออก จะพบว่าเด็กในวัยนี้เป็นช่วงที่ตัดสินใจว่า ความจริงควรเป็นอย่างไร จึงมักวาดภาพที่แสดงถึงชีวิตความเป็นจริงในสังคม มีการเยาะเย้ยและประชดประชันสังคม

จากที่ได้กล่าวมา คือ ขั้นตอนการพัฒนาทางศิลปะของเด็กในวัยต่าง ๆ ซึ่งโลเวนเฟลด์(Lowenfeld) ได้ศึกษารวบรวมไว้ และในแต่ละขั้นพัฒนาการทางศิลปะ เด็กจะมีการแสดงออกทางศิลปะที่แตกต่างกันไป อย่างเป็นขั้นตอน และในช่วงอายุ 7-9 ปี นั้น เป็นช่วงที่เด็กเริ่มเข้าสู่วัยประถมปลาย และมีการสั่งสมประสบการณ์ความรู้จากสิ่งที่ผ่านมา ซึ่งผลจากการอบรมสั่งสอนและการสนับสนุนทางด้านศิลปะ สามารถจะเห็นได้จากงานของเด็ก และถ้าเขาโตขึ้นอีกอิทธิพลของสิ่งต่าง ๆ จะเข้ามามีอิทธิพลทำให้การแสดงออกของเด็กอาจมีความแตกต่างกันได้ เด็กช่วงอายุ 7-9 ปี เมื่อเปรียบเทียบกับขั้นพัฒนาการทางศิลปะแล้วจะอยู่ในช่วงขั้นพัฒนาการขั้นที่สามคือ ขั้นวาดภาพได้คล้ายของจริง (Schematic Stage) โดยมีช่วงอายุระหว่าง 7-9 ปี

การพัฒนาการของเด็ก อายุ 7 ถึง 9 ปี

เด็กในระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น หรือที่มีช่วงอายุระหว่าง 7-9 ปี นั้นเป็นช่วงที่เด็กกำลังจะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เนื่องจากเป็นระยะก่อนที่จะเข้าสู่ช่วงวัยประถมตอนปลาย สุชา จันทรโสม (2527 : 120 – 128) ได้กล่าวถึงพัฒนาการด้านต่างๆของเด็กอายุ 7 ถึง 9 ปี ไว้ดังนี้คือ

1. พัฒนาการด้านร่างกาย เด็กวัยนี้จะมีพลังมากไม่ชอบอยู่นิ่ง ชอบทำกิจกรรมอย่างรวดเร็ว ร่างกายขยายออกทางส่วนสูงมากกว่า ส่วนกว้าง
2. พัฒนาการด้านอารมณ์ เป็นช่วงวัยหัวเลี้ยวหัวต่อที่จะปรับตัว อยากรู้อยากเห็น ต้องการการยอมรับ รู้จักเห็นใจผู้อื่น ขอมรับและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

3. พัฒนาการด้านสังคม เป็นวัยที่ชอบเล่นกับเพื่อน บางครั้งจะมีการทะเลาะวิวาทข่มขู่ เนื่องจากเด็กยังยึดถือตนเองเป็นใหญ่ อย่างไรก็ตาม การแสดงออกถึงความก้าวร้าวและแย่งชิง จะทำให้เด็กเรียนรู้การรักษาสีทธิของของตน เป็นการก้าวไปสู่การพึ่งพาตนเองสามารถพัฒนาตนเองให้อยู่ในระดับมาตรฐานทางสังคมต่อไป

4. พัฒนาการด้านสติปัญญา เด็กวัยนี้มีพัฒนาการทางด้านภาษา เจริญขึ้นเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว รู้จักใช้เหตุผล ซึ่ง วิรุณ ตั้งเจริญ (2529 : 80 – 81) ได้เน้นให้เห็นว่าลักษณะโดยส่วนร่วมของเด็กวัยนี้ มักจะชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ต้องการแสดงความรู้สึกนึกคิดของตน มีความคิดฝันอยากเป็นโน่นเป็นนี่ตลอดเวลา

อีกทั้งเด็กในช่วงอายุดังกล่าวนี้ จะมีการสังสมประสบการณ์ที่เขาเคยได้จากการเรียนรู้ที่ผ่านมา ซึ่งเด็กจะถ่ายทอดประสบการณ์ที่เขาเคยได้รับออกมาเป็นรูปธรรมให้ผู้อื่นได้เห็นและเข้าใจ

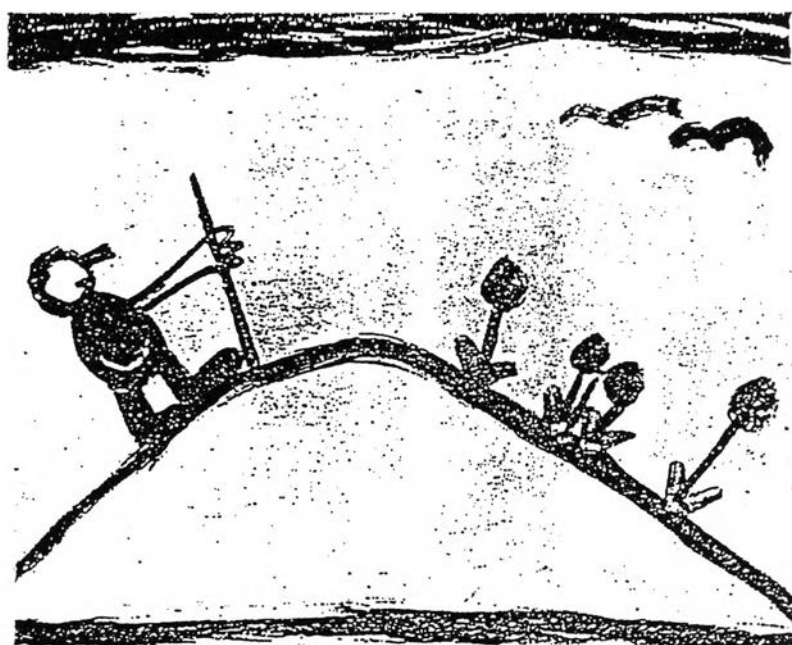
(สุกฤษณ์ ธนเกษพิศาล , 2535) การสังสมประสบการณ์ของเด็ก แล้วถ่ายทอดเป็นรูปธรรมนั้น จะสะท้อนให้เห็นถึงผลของการอบรมสั่งสอน การช่วยเหลือการสนับสนุนส่งเสริมทางด้านศิลปะ (Lowenfeld . 1987) รวมถึงการจัดกิจกรรมทางศิลปะที่เด็กเคยได้รับมาตั้งแต่แรก เพราะฉะนั้นถ้าหากมีการส่งเสริมให้เด็กได้มีการแสดงออกทางศิลปะอย่างมีระเบียบแบบแผน สอดคล้องกับการเรียนการสอนของทางโรงเรียน เด็กก็จะมีพัฒนาการทางอารมณ์ จิตใจควบคู่ไปกับความเจริญเติบโตทางกาย และสามารถปฏิบัติกิจกรรมได้ตามระดับความสามารถของตน (เลิศ อานันทนนะ, 2523)

จากเหตุผลและความสำคัญของเด็กในช่วงอายุระหว่าง 7- 9 ปี ดังกล่าวนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยนำทฤษฎีพัฒนาการทางศิลปะของ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowerfeld) ในด้านการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของเด็กอายุ 7 – 9 ปี มานำเสนอ ดังนี้

จากการศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการทางศิลปะ ในด้านการวาดภาพระบายสีของโลเวนเฟลด์ (Lowerfeld : 1957, 1982) พบว่าเด็กอายุ 7 ถึง 9 ปี จะมีพัฒนาการทางศิลปะในการวาดภาพระบายสีอยู่ในขั้นการวาดภาพได้อย่างมีรูปแบบขั้นของตนเอง (Schematic Stage) เด็กจะมีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น รู้จักนำตนเองเข้าไปสัมพันธ์กับคนอื่นอันเป็นประสบการณ์ที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นพื้นฐานของการใช้พื้นที่ (Space) เนื่องจากเด็กเกิดความเข้าใจว่าภาพที่ตนเองวาดควรอยู่ที่ใด และมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเพียงใด ความรู้สึกที่สำคัญอันดับแรกคือ ค้นพบว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม ทำให้แสดงออกโดยใช้สัญลักษณ์ที่เรียกว่า “เส้นฐาน”(Bases Line) เส้นฐานนี้อาจเป็นเส้นที่ลากตามแนวอนเหนือขอบล่างของกระดาษ หรือใช้ขอบกระดาษล่างแทนเส้นฐาน ในภาพหนึ่งอาจมีเส้นฐานหลายเส้น เมื่อเด็กต้องการแสดงเหตุการณ์มากกว่าหนึ่งอย่าง กล่าวคือเหตุการณ์หนึ่งก็อยู่บนเส้นฐานหนึ่ง บางทีเส้นฐานอาจเป็นเส้นโค้ง เช่น ภาพภูเขา ไม่ว่าเส้นฐานจะอยู่ในแนวอน เียงขึ้นหรือลาดลงก็ตาม ทุกสิ่งบนเส้นฐานมักจะอยู่ในลักษณะตั้งฉากกับเส้นฐานเสมอ

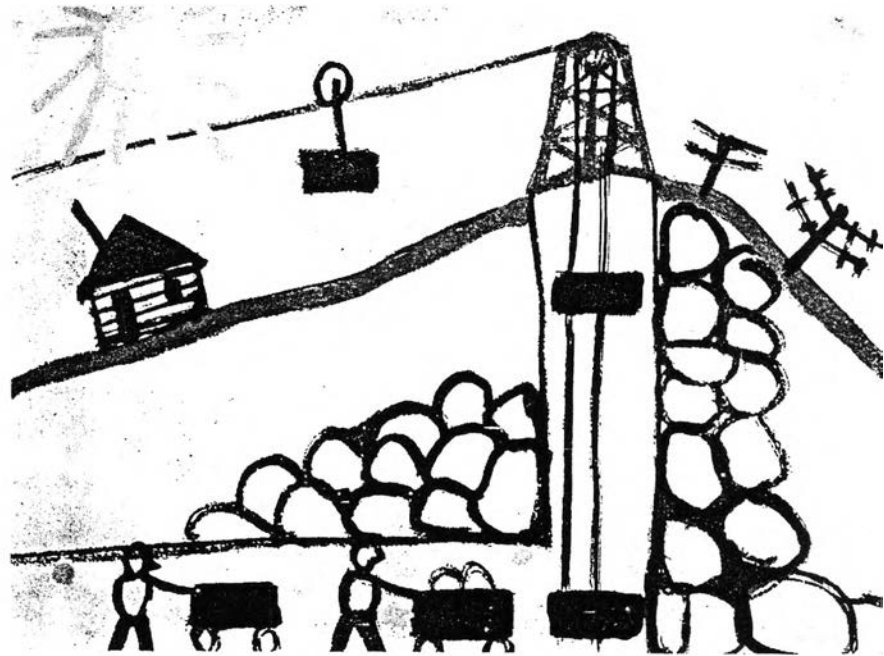
ภาพที่ 15 ลักษณะการใช้ขอบกระดาษล่างแทนเส้นฐานของเด็กอายุระหว่าง 7 - 9 ปี

ภาพที่ 16 ลักษณะการใช้เส้นฐานที่เป็นเส้นโค้งของเด็กอายุระหว่าง 7 - 9 ปี

นอกจากนี้เด็กยังมักวาดภาพที่เรียกว่า ภาพมองทะลุเห็นภายในหรือภาพ เอ็กซ์เรย์(X - Ray) ซึ่งเป็นภาพที่แสดงให้เห็นความรู้และประสบการณ์ของตนเองมากกว่าความเป็นจริงตามธรรมชาติ เด็กต้องการแสดงออกซึ่งถึงทั้งหมดที่ตนคิดว่าจะต้องอยู่ในภาพ ฉะนั้นเด็กจึงพยายามวาดลงทั้งหมดตามที่

ตนคิดไว้ โดยไม่คำนึงถึงเหตุผลใดๆ เช่น การวาดภาพบ้าน เด็กจะวาดให้เห็นห้องต่าง ๆ ตลอดจนคน และเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่อยู่ในห้องคล้ายฝาบ้าน มีลักษณะโปร่งใส คนข้างนอกสามารถมองเห็นเข้าไปได้หมด ทั้งนี้เพราะ เด็กต้องการแสดงสิ่งต่าง ๆ ภายในบ้าน ซึ่งเด็กเห็นว่าสำคัญกว่าสิ่งที่อยู่ภายนอก เด็กจึงลืมสิ่งที่อยู่ภายนอกเสีย แต่ถ้าเด็กเห็นว่าส่วนต่าง ๆ ภายนอกมีความหมายสำหรับตนเอง เด็กจะวาดทั้งภายในและภายนอกปะปนกัน

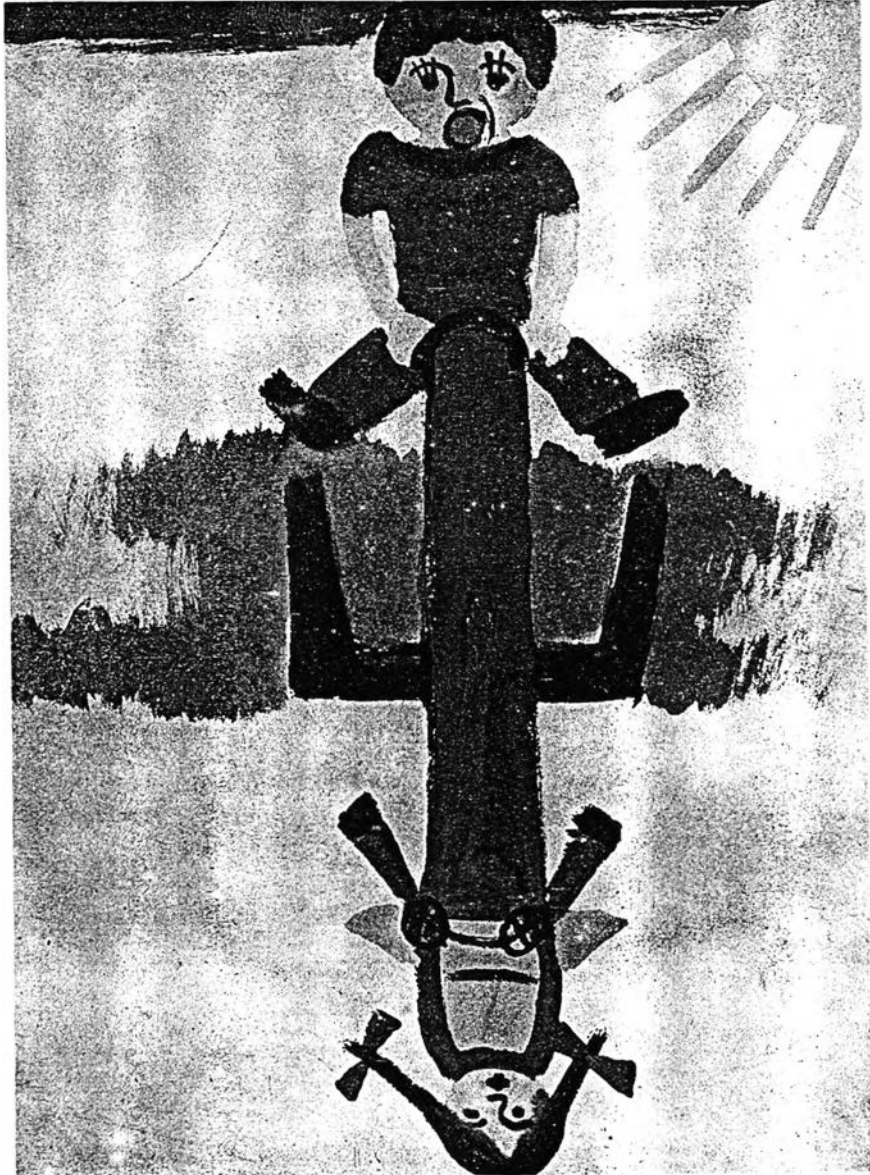

ภาพที่ 17 ลักษณะการวาดภาพแบบ (X-Ray) ของเด็กอายุระหว่าง 7 - 9 ปี

ในภาพนี้แสดงถึงการมองผ่านทะลุภายในภูเขา

ภาพอีกแบบหนึ่งที่เด็กชอบวาด คือ ภาพปักกลางเนื่องจากเด็กยังเห็นตนเองมีความสำคัญอยู่ จึงถือตนเป็นศูนย์กลางและสัมพันธ์สิ่งต่าง ๆ เข้ากับตน (Egocentric) ลักษณะของภาพคล้ายปักกระดาษเป็นสองตอน และใช้รอยพับเป็นเส้นกั้นกลางหน้ากระดาษภาพที่วาดตั้งฉากกับเส้นฐาน จึงอยู่

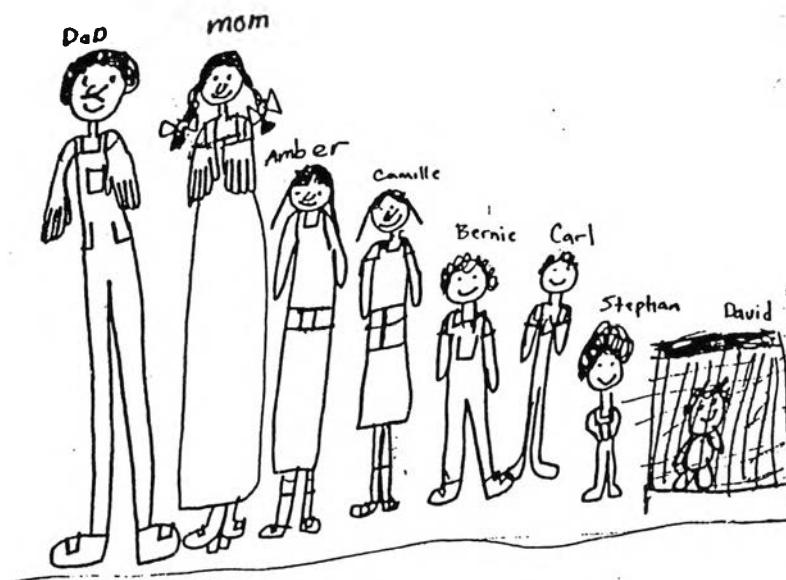
สองข้างของรอยพับ สิ่งที่เด็กวาดลงบนเส้นฐานเส้นบนมีลักษณะหัวตั้ง แต่สิ่งที่เด็กวาดลงบนเส้นฐานเส้นล่างมีลักษณะหัวกลับ

ภาพที่ 18 ลักษณะการวาดภาพแบบพับกลางของเด็กอายุระหว่าง 7 - 9 ปี

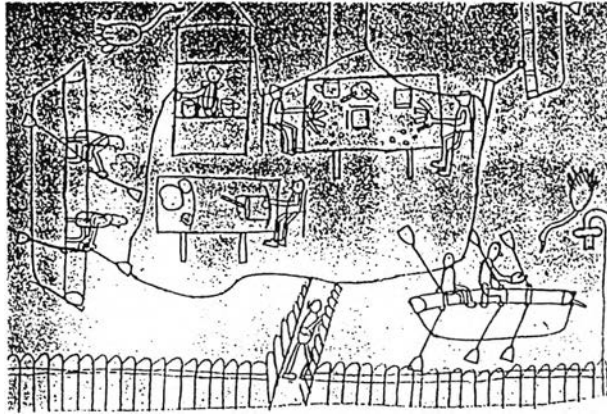
การวาดภาพคน เด็กมักใช้เส้นและรูปทรงเลขาคณิต เช่น รูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม เส้นหนา เส้นบาง และอาจแสดงเครื่องแต่งกายด้วยเส้น และรูปทรงเหล่านี้เป็นเพียงสัญลักษณ์แทนส่วนต่าง ๆ แต่ถ้าแยกออกจากกันแล้ว จะไม่มีความหมาย และจะไม่มีลักษณะใดที่แสดงให้เห็นว่าเป็นส่วนหนึ่ง

ของร่างกาย นอกจากนี้หากเด็กให้ความสำคัญแก่ส่วนใดของร่างกาย เด็กก็จะวาดให้มีขนาดใหญ่กว่าความเป็นจริง หรือเน้นส่วนนั้นให้ชัดเจน ในบางครั้ง เด็กอาจไม่วาดหรือละเลยรายละเอียดส่วนที่เด็กเห็นว่าไม่สำคัญ และการวาดแขน ขา มือ เท้า มักมีลักษณะผิดไปจากความจริง นอกจากนี้ภาพคนที่เด็กวาดแสดงอาการปฏิกิริยาท่าทางการเคลื่อนไหวของร่างกายแข็งกระด้างผิดธรรมชาติ การวาดตา จมูก ปาก ด้วยสัญลักษณ์ง่าย ๆ และแตกต่างกัน เช่น จุดวงกลม เส้นตั้ง เส้นนอน เส้นโค้ง และวาดภาพคนแสดงเครื่องแต่งกายโดยใช้เส้นและรูปร่างเรขาคณิต

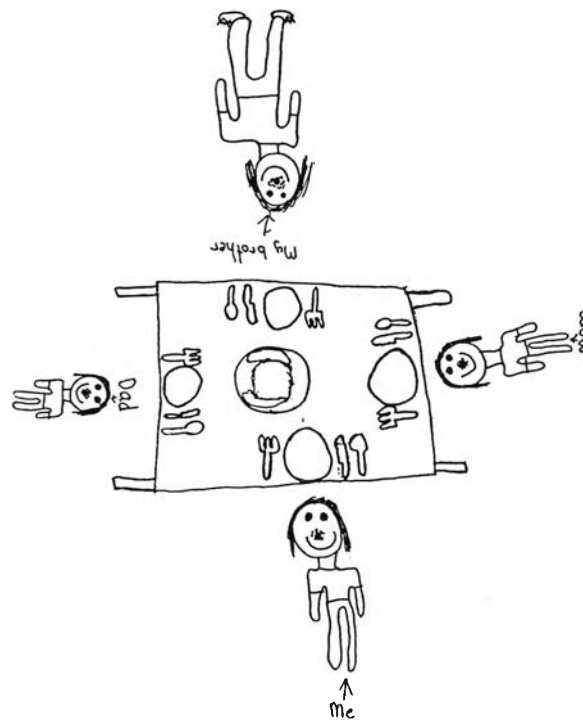

ภาพที่ 19 ลักษณะการวาดภาพคนของเด็กอายุระหว่าง 7 - 9 ปี

การจัดพื้นที่ เด็กจะวาดภาพต่าง ๆ บนเส้นฐานซึ่งอาจมีทั้งเส้นนอน เส้นเฉียง เส้นโค้ง โดยวาดสิ่งต่าง ๆ บนเส้นนี้ทั้งหมดในลักษณะตั้งฉากกับเส้นฐาน เด็กบางรายอาจใช้ขอบกระดาษแทนเส้นฐาน นอกจากนี้เด็กมักกำหนดใช้ขอบกระดาษด้านบนเป็นเขตของท้องฟ้าและดวงอาทิตย์ ซึ่งจะต้องอยู่สูงกว่าสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมด ยังจัดระยะของวัตถุให้สัมพันธ์กันไม่ได้ บางครั้งอาจวาดภาพแบบมองทะลุเห็นภายในบ้านและบางทีเป็นภาพแบบพับกลางหรือแบบหมุนกระดาษ

ภาพที่ 20 ลักษณะการจัดพื้นที่ว่างของเด็กอายุระหว่าง 7 - 9 ปี

ภาพที่ 21 ลักษณะการวาดภาพแบบหมุนกระดาษของเด็กอายุระหว่าง 7 - 9 ปี

การใช้สี เด็กในวัยนี้สามารถใช้สีได้ตรงตามความเป็นจริงของวัตถุ เพราะเด็กเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสีของวัตถุ แต่บางครั้งเด็กอาจใช้สีตามความพอใจในการระบายสีอื่น ๆ หรือใช้สีซ้ำ ๆ กัน ในการระบายวัตถุชนิดเดียวกัน ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพการณ์อย่างไร เช่น ท้องฟ้าของเวลากลางคืนก็ใช้สีฟ้าเช่นเดียวกับท้องฟ้าของเวลากลางวัน นอกจากนี้ภาพวาดของเด็กสามารถแสดงรอยแปรงหรือเส้นในการระบายสีซ้ำ ๆ ไปในแนวทางหรือทิศทางเดียวกัน ตลอดจนสามารถระบายสีในพื้นที่หรือขอบเขตที่จำกัดได้

การออกแบบ และตกแต่งรายละเอียด เด็กจะใช้สัญลักษณ์ซ้ำ ๆ แสดงจังหวะในการออกแบบ เช่น ภาพวาดคน ดันได้ บ้าน แบบเดียวกันซ้ำ ๆ นอกจากนี้ ยังสามารถออกแบบ เช่น ภาพวาดคน

ต้นไม้ บ้าน แบบเดียวกันซ้ำ ๆ นอกจากนี้ยังสามารถออกแบบแสดงรายละเอียด การตกแต่งเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายหรือเครื่องประดับ แสดงความแตกต่างระหว่างเพศ สามารถแสดงลักษณะการประดิษฐ์ ตกแต่งรายละเอียดส่วนประกอบในภาพรวมถึงการแสดงออกโดยอิสระเป็นตัวของตัวเอง

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น คือ ลักษณะการแสดงออกตามทฤษฎีขั้นพัฒนาการทางศิลปะของโลเวนเฟลด์ (Lowenfeld) เกี่ยวกับการวาดภาพระบายสีของเด็กอายุ 7 ถึง 9 ปี และนอกจากนี้แล้ว โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1957 : 264-266) ยังระบุต่อไปอีกว่า ลักษณะนิสัยในการแสดงออกทางศิลปะของเด็กนั้นจะมีอยู่ 2 ประเภท ดังนี้คือ

1. ประเภทแสดงออกตามที่ตามองเห็น (Visual Type) เด็กประเภทนี้จะเป็นเด็กช่างสังเกต ช่างจดจำลักษณะต่าง ๆ เช่น สี พื้นผิวและแสงเงา เมื่อเด็กวาดภาพก็จะแสดงรายละเอียดได้ดี ภาพวาดของเด็กประเภทนี้จึงมีลักษณะเหมือนจริงเพราะเด็กสามารถแสดงระยะใกล้ไกลได้ดี

2. ประเภทแสดงออกตามความรู้สึก (Haptic Type) เด็กประเภทนี้จะทำตามความรู้สึกของตนเองโดยไม่สนใจความเป็นจริง เด็กจะใส่อารมณ์และความรู้สึกของตนเองโดยไม่สนใจความเป็นจริง เด็กจะใส่อารมณ์และความรู้สึกของตนเองไปในภาพวาด เมื่อสนใจสิ่งใดก็จะแสดงออกโดยเน้นส่วนนั้นและตัดทอนส่วนที่รู้สึกว่าจะไม่สำคัญออกไป ภาพวาดของเด็กประเภทนี้จึงมีลักษณะเกินความจริงหรือไม่เหมือนจริง

หากให้ความสนใจและพิจารณาภาพวาดของเด็กอย่างลึกซึ้งก็จะพบว่าภาพวาดระบายสีของเด็กนั้น สามารถบ่งชี้พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กได้ (Lowenfeld, 1957) ดังต่อไปนี้ คือ

1. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา

ภาพวาดของเด็กที่มีความปกติทางด้านสติปัญญา จะแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนของเส้นและรูปทรง ภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาจะมีลักษณะซ้ำ ๆ กันอยู่เสมอ

2. พัฒนาการทางด้านอารมณ์

ภาพวาดระบายสีของเด็กที่มีความปกติทางด้านอารมณ์ จะแสดงให้เห็นถึงความหนักแน่นของเส้น สามารถลากเส้นโดยไม่ขาดตอน สามารถวาดภาพให้อยู่ในขอบเขตที่จำกัดได้ ส่วนภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางอารมณ์ มักจะแสดงถึงลักษณะที่ผิดปกติ เช่น สรีระตก ตาโต ปากกว้าง ลักษณะของใบหน้าผิดปกติ ภาพวาดแลดูอึดอัด สกปรก ไม่เรียบร้อยหรือบางที่ก็วาดไม่เสร็จ ภาพวาดจะใช้สีเข้มและทึบไม่สดใส เส้นที่วาดขาดตอนเป็นช่วง ๆ

3. พัฒนาการทางด้านสังคม

ภาพวาดของเด็กที่มีความปกติทางสังคม จะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม ภาพมีจุดเด่นน่าสนใจและสิ่งที่สำคัญคือ ภาพวาดของเด็กจะแสดงถึงความแตกต่างกันระหว่างสภาพแวดล้อมและสังคมรอบ ๆ ตัวของเด็กอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของแมคฟีและเดก (Mcfee and Degge, 1977 : 208) ที่กล่าวว่าสภาพแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางศิลปะ

4. พัฒนาการทางด้านร่างกาย

ภาพวาดของเด็กที่มีความปกติทางด้านร่างกาย จะแสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวที่เป็นอิสระ มีความชัดเจนของรูปร่าง ส่วนภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกาย จะแสดงออกในภาพโดยเน้นถึงอวัยวะส่วนนั้นอย่างผิดปกติ บางครั้งก็ไม่สามารถจะวาดภาพให้อยู่ในขอบเขตที่จำกัดได้

5. พัฒนาการทางด้านสุนทรียภาพ

ภาพวาดของเด็กที่มีสุนทรียภาพ จะแสดงให้เห็นถึงการตกแต่งอย่างสวยงาม มีความสะอาดเรียบร้อย

6. พัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์

ภาพวาดของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ จะแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่แปลกใหม่ มีการปรับปรุงภาพของตนเองอยู่เสมอ ส่วนเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ต่ำก็มักจะลอกเลียนแบบผู้อื่น

7. พัฒนาการด้านการรับรู้

ภาพวาดของเด็กที่มีการรับรู้ดี จะแสดงให้เห็นถึงระยะใกล้ไกลได้ดี

จึงพอสรุปได้ว่า กิจกรรมทางศิลปะนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กได้ จึงเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำมาจัดเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับเด็ก เพื่อจะได้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นพร้อมทั้งเร่งส่งเสริมให้เด็กเป็นผู้มีพัฒนาการที่สมบูรณ์ และมีพฤติกรรมเป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม

สภาพทั่วไปของไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้

จังหวัดชายแดนภาคใต้จัดอยู่ในเขตการศึกษา 2 ประกอบด้วย 4 จังหวัด คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ สตูล สภาพแวดล้อมของจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความแตกต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย โดย มีชาวไทยมุสลิม เกินกว่า ร้อยละ 75 มีวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง กล่าวคือ นิยมพูดภาษามลายูท้องถิ่น สตรีไทยมุสลิม นุ่งโจร่งปาเต๊ะ สวมเสื้อแขนยาว มีผ้าคลุมศีรษะ นิยมใส่เครื่องประดับทำด้วยทอง และพลอย ส่วนชายไทยมุสลิม นิยมนุ่งโจร่ง หรือกางเกงขายาว (มานพ จิตต์ภูษา และคณะ , 2525) สภาพทางเศรษฐกิจ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวนผลไม้ และทำสวนยางพารา จึงไม่นิยมการย้ายถิ่น นิยมตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่ม ๆ กระจุกกระจายอยู่ในพื้นที่การเกษตรทั่วไป ครอบครัวส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว จะ มีครอบครัวชาย และครอบครัวรวม เป็นส่วนน้อย และอำนาจในครอบครัวเป็นของผู้ชาย

จากสภาพแวดล้อมของสังคมเกษตร และความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติและวัฒนธรรมจึงทำให้สังคมไทยมุสลิม มีลักษณะเป็นสังคมปิด มีการเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น การปรับตัวหรือการยอมรับทัศนคติใหม่ ๆ จึงทำได้ยาก เช่น การเปลี่ยนทัศนคติชาวไทยมุสลิมให้หันมาใช้ภาษาไทย เพราะชาวไทยมุสลิมต้องการรักษาเอกลักษณ์ของตน ซึ่งเป็นอนุวัฒนธรรมของชาติ เป็นต้น กรณีนี้เอง ทำให้เกิดกลุ่มพวกเรา (In – Group or We – Group) และกลุ่มพวกเขา (Out – Group or They – Group) และมีสิ่งบ่งชี้เนื่องทำให้ชาวไทยมุสลิมรุ่นเก่าไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวไทยมุสลิมในจังหวัดสตูล และบางส่วนของจังหวัดสงขลา ไม่มีปัญหาเรื่องนี้ เพราะมีภาษาไทยเป็นสื่อกลางในการสื่อสารความเข้าใจซึ่งกันและกัน จึงสามารถปรับตัวให้เข้ากันได้ดี ระหว่างชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิมทั้ง 2 กลุ่ม

อัล – กุรอาน เป็นธรรมนูญชีวิตที่มุสลิมทุกคนต้องยึดถือ ปฏิบัติตาม จัดเป็นแกน (Core) ของวัฒนธรรมอิสลามทั่วโลก ขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพของสังคม วิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม จึงแตกต่างกับวิถีชีวิตของมุสลิมต่างประเทศ ในแง่ประเพณี แต่ความเชื่อความศรัทธาในหลักการอิสลามนั้นย่อมเหมือนกัน ดังจะเห็นได้จากการสร้างมัสยิดตามหมู่บ้านต่าง ๆ เช่นเดียวกับชาวยุโรปที่สร้างวัดตามหมู่บ้านของตน ซึ่งมัสยิดที่สร้างขึ้นจะได้รับการทำนุบำรุงเป็นอย่างดีจากคนในชุมชนนั้น ๆ และมีการสร้างศาสนสถานนี้เพิ่มขึ้นตามลำดับ เพราะมัสยิดเป็นสถานที่รวมของมุสลิมในการปฏิบัติศาสนกิจรวมทั้งใช้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาของชุมชนอีกด้วย (โมฮัมหมัด อับดุลกาเดร์, 2530)

จากสภาพของสังคมไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ โดยมีลักษณะคล้ายคลึงกับขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศมาเลเซีย และพูดภาษามลายูท้องถิ่นในชีวิตประจำวัน การดำรงชีวิตของประชากรส่วนใหญ่ในแถบนี้ จะผูกพันผสมผสานกันระหว่างขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นกับหลักธรรมและข้อบังคับของศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่แตกต่างไปจากมาตรฐานส่วนใหญ่ของประเทศ

ผู้วิจัยจึงขอเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทางสังคม 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านศาสนา
2. ด้านขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม
3. ด้านภาษา

1. ศาสนาอิสลาม

อิสลามเป็นคำมาจากภาษาอาหรับ หมายความว่า อ่อนน้อม ยอมตาม และเชื่อฟัง ฉะนั้น ศาสนาอิสลามหมายความว่า การยอมตาม และการเชื่อฟังพระเจ้าผู้เป็นเจ้านายเพียงองค์เดียว อิสลามเป็นศาสนาแห่งการยอมตนต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ซึ่งเรียกว่า อัลลอฮ์ และมุฮัมมัด ถือว่าเป็นศาสดาองค์สุดท้าย ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประเภทเอกเทวนิยม บุคคลที่นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่า มุสลิม ซึ่งหมายถึง ผู้นอบน้อมมอบตนต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าเพียงองค์เดียวอย่างสิ้นเชิงเพื่อความสันติ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด , 2524) การปฏิบัติตนของมุสลิมหรือการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามมีที่มา 2 ทางคือ ตามบทบัญญัติในคัมภีร์อัล – กุรอาน ได้ประมวลแนวทางในการดำเนินชีวิตไว้อย่างชัดเจน และอีกแนวทางหนึ่งก็คือ จริยวัตร หรือ การปฏิบัติตน

เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2531) ได้อธิบายว่า ศาสนาอิสลามประกอบด้วยหลักการสำคัญ 2 ส่วน ที่มุสลิมทุกคนต้องยึดมั่นคือ ต้องมีความศรัทธาเป็นพื้นฐานและแสดงออกซึ่งการปฏิบัติคือ

หลักศรัทธาของศาสนาอิสลาม

ผู้ที่เป็นมุสลิมจะต้องศรัทธาในหลัก 6 ประการ ที่เรียกว่า รุกนอ์ฮิมาอัน ได้แก่

1. ศรัทธาคือพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ซึ่งเรียกว่า อัลลอฮ์ เพียงองค์เดียว ต้องเชื่อยอมรับและปฏิบัติตามคำสั่งของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า และศรัทธาคณะคุณลักษณะต่าง ๆ ของพระองค์
2. ศรัทธาคือเทพปรีวารของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ซึ่งเรียกว่า มลาอิกะฮ์
3. ศรัทธาคือคัมภีร์ อัล – กุรอาน ที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าทรงบัญญัติที่ประทานแก่บรรดาศาสนทูต (รَسُول) เพื่อประกาศเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องสำหรับมนุษย์
4. ศรัทธาคือบรรดาศาสนทูต หมายถึง ศาสดาซึ่งเรียกว่า รَسُول มุสลิมต้องเชื่อศรัทธาในบรรดาศาสนทูต เพราะว่าท่านเหล่านี้เป็นผู้ที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าได้เลือกสรรให้เป็นผู้ปฏิบัติและเผยแพร่แนวทางของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าให้มนุษย์ชาติทุกยุคทุกสมัยได้ปฏิบัติเพื่อความถูกต้องและความสมบูรณ์ในการดำรงชีวิต อันจะนำไปสู่ผลของการตอบแทนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า
5. ศรัทธาคือวันสิ้นโลก มุสลิมต้องเชื่อว่าโลกที่เราอาศัยอยู่นี้ต้องมีวันจบสิ้นหรือเรียกว่า วันกิยามะฮ์ เป็นวันสิ้นสุดของทุกสิ่งทุกอย่าง
6. ศรัทธาในกฎกำหนดสถานะ เป็นข้อกำหนดของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าที่ได้วางไว้ให้สรรพสิ่งทั้งหลายดำเนินไปตามที่พระองค์ประสงค์

หลักการปฏิบัติของอิสลาม

ผู้ที่เป็นมุสลิมจะต้องมีหลักการปฏิบัติ 5 ประการ

1. การปฏิญาณตน มุสลิมทุกคนต้องมีการปฏิญาณตน
2. การบำเพ็ญนมาซ เป็นการแสดงความเคารพต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ซึ่งเรียกว่า ละหมาด

หรือนะมาซ

3. การถือศีลอด ในรอบปีหนึ่งมีการถือศีลอดเป็นเวลาหนึ่งเดือนในเดือนเราะมะฎอน เฉพาะตอนกลางวันนับจากเวลาดวงอาทิตย์ขึ้นไปจนถึงดวงอาทิตย์ตก การถือศีลอด คือการงดเว้นจากการบริโภคอาหาร การดื่ม การสูบ ตลอดจนการสำรวมทางกาย วาจา และจิตใจ

4. การบริจาคทรัพย์ การบริจาคทานตามศาสนบัญญัติ เรียกว่า ซะกาตเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่ต้องปฏิบัติ เพื่อตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่ต้องช่วยเหลือผู้อื่น

5. การประกอบพิธีฮัจญ์ บัญญัติสำหรับมุสลิมที่มีความสามารถจะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่เมืองมักกะฮ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

หลักการปฏิบัติตามบทบัญญัติศาสนาอิสลาม

หลักการปฏิบัติที่ศาสนาอิสลามบัญญัติไว้นั้น ได้กำหนดให้บุคคลที่นับถือศาสนาอิสลามมีแนวทางการปฏิบัติในชีวิตประจำวันในแต่ละพฤติกรรมไว้อย่างชัดเจน สำหรับหลักการปฏิบัติทางศาสนาที่กล่าวในที่นี้เป็นเพียงบางส่วน และพอสังเขปเท่านั้น ซึ่งได้รวบรวมจาก กรรมวิชาการ (2529 , 2530)

การบริโภคอาหาร

การบริโภคอาหารที่มาจากพืชสามารถบริโภคได้โดยไม่มีข้อห้าม ยกเว้นสิ่งที่เกิดจากการนำไปหมักจนกลายเป็นสุรา สำหรับอาหารที่มาจากสัตว์สามารถแยกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ สัตว์บก และ สัตว์ทะเล สัตว์ทะเลหมายถึงสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำทะเลไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้หากไม่มีน้ำ ถือเป็นอาหารบริโภคได้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะมีชีวิต หรือตายแล้วก็ตาม สำหรับสัตว์บกมีข้อห้ามหลายประการ เช่น ห้ามบริโภคสุกร สุนัข สัตว์ที่ตายเอง ถูกฆ่าเพื่อบูชายัญ ถูกรัดคอตาย ถูกตีตาย ตกจากที่สูงตาย ถูกขวิดตาย ถูกสัตว์ป่ากิน สัตว์ที่ล่าสัตว์อื่นเป็นอาหาร

การแต่งกาย

การแต่งกายสำหรับผู้ชายให้ปกปิดอวัยวะอย่างน้อยที่สุด ตั้งแต่สะดือจนถึงหัวเข่า ห้ามแต่งกายด้วยผ้าไหม และห้ามใช้เครื่องประดับประเภททองคำ เงิน สำหรับผู้หญิงให้ปกปิดร่างกายตั้งแต่คอไปจนถึงข้อมือและข้อเท้า อนุญาตให้ผู้หญิงเปิดเผยส่วนของร่างกายได้เฉพาะใบหน้ากับมือเท่านั้น

มารยาทในการพบกัน

สำหรับมุสลิมเมื่อเวลาพบปะกัน ศาสนากำหนดให้กล่าวสละมคือ ผู้ทักทายให้กล่าวว่า “อัสสะลามุอะลัยกุม” ผู้รับการทักทายต้องกล่าวว่า “วะอะลัยกุมมุสละม” ถ้าเป็นเพศเดียวกัน หรือต่างเพศแต่ศาสนบัญญัติไม่อนุมัติให้แต่งงานกันได้

2. ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

ขนบธรรมเนียมประเพณีในชีวิตประจำวันของชาวมุสลิม อยู่ในขอบข่ายของศาสนาอิสลามแทบทั้งสิ้น เพราะศาสนาอิสลามได้กำหนดบทบัญญัติทางศาสนาและวิธีปฏิบัติ ให้กับผู้ศรัทธาอิสลามตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งจะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม จึงเป็นเครื่องแสดงความเป็นพวกพ้องเดียวกัน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวกลุ่มให้เกิดความผูกพันและความมั่นคง

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่เข้มงวด ไม่มีลักษณะที่อ่อนตัว หรือใจกว้างทำให้กลายเป็นชุมชนปิด ซึ่งก่อให้เกิดลักษณะสำคัญบางประการ คือ ทำให้ยากต่อการผสมผสานทางวัฒนธรรม จึงทำให้คนไทยพูดภาษาไทยในชีวิตประจำวันกลายเป็นคนละพวกกับคนที่พูดภาษามลายู ความร่วมมือระหว่างกลุ่มหายไปขาดความไว้วางกัน ประกอบกับอยู่ใกล้ประเทศมาเลเซีย ซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม และมีวัฒนธรรมต่างจากไทย ทำให้ประชาชนรับเอาวัฒนธรรมจากประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาปฏิบัติสืบต่อกันมา

จากความยึดมั่นในหลักศาสนา จึงทำให้เกิดปัญหาในด้านต่าง ๆ หลักของวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง ระหว่างศาสนาอิสลาม กับศาสนาพุทธ โมฮัมหมัด อับดุลกาเดร์ (2530) กล่าวว่า หลักสำคัญของศาสนาและวัฒนธรรมของศาสนาอิสลาม มี 4 ประการคือ

1. ศาสนาและวัฒนธรรม คือ ชีวิตของสังคม ชาวมุสลิมได้ถือบทบัญญัติทางศาสนาเป็นธรรมนูญชีวิต หรืออีกนัยหนึ่ง ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวมุสลิมขึ้นอยู่กับบทบัญญัติของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด

2. ภาษาและวัฒนธรรมจะต้องมีการสืบทอดในสังคม ตามหลักแล้วถือว่าเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องเรียนรู้และเผยแพร่ศาสนาของตน ถ้าละเว้นถือว่าเป็นบาป

3. ศาสนาและวัฒนธรรม สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเนื้อหาของศาสนาและวัฒนธรรมอิสลามนั้น แบ่งได้เป็น 2 พวกคือ พวกที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ส่วนมากจะระบุแน่นอนตายตัวว่า จะปฏิบัติอะไร เมื่อไร อย่างไร กับพวกที่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งไม่ระบุแน่นอนขึ้นอยู่กับวิจารณ์ญาณ ของมุสลิมว่า สิ่งไหนควร สิ่งไหนไม่ควร

4. ศาสนาและวัฒนธรรมทำให้เกิดเอกลักษณ์ของกลุ่ม เนื่องจากความแตกต่างทางศาสนาและ

วัฒนธรรมทำให้เกิดความรู้สึกแยกพวกแยกเหล่าขึ้นทุกสังคมว่า คนนี่คือพวกเรา คนโน้นคือพวกเขา ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เช่นกัน ความรู้สึกแบ่งแยกระหว่างไทยมุสลิมกับไทยพุทธก็มักมีปรากฏอยู่บ่อย ๆ

3. ด้านภาษา

การใช้ภาษาพูดในชีวิตประจำวันของประชาชน ในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น จะใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อ ไม่นิยมใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน ซึ่งส่วนใหญ่พูดภาษาไทยไม่ได้ อาจเป็นเพราะว่าเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการถ่ายทอดภาษามาจากประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง คือประเทศมาเลเซีย ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีความกลมกลืนในการใช้ภาษามลายู และการที่ประชาชนในจังหวัดเหล่านี้ไม่นิยมพูดภาษาไทย สำนักงานศึกษาธิการเขต 2 ได้กล่าวถึงสาเหตุไว้ว่า

1. ประชาชนส่วนใหญ่พูดภาษามลายู ภาษามลายูจึงมีอิทธิพลเหนือภาษาไทย แม้ประชาชนที่เป็นไทยพุทธก็สามารถพูดภาษามลายูได้อีกด้วย ความจำเป็นในการสื่อสารด้วยภาษาไทยจึงมีน้อย

2. ในการติดต่อราชการประชาชนก็ใช้ภาษามลายู หรือใช้ล่าม จึงเป็นเหตุให้ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของภาษาไทย

3. เกิดความอาย ความจริงส่วนมากพูดภาษาไทยได้บ้างแล้ว แต่เกรงจะผิดจึงไม่กล้าพูด โดยเฉพาะเมื่ออยู่กับชาวไทยมุสลิมด้วยกัน

4. ตำราทางศาสนาส่วนใหญ่เป็นภาษามลายู ในการสอนศาสนายังนิยมใช้ภาษามลายู เพราะสอดคล้องกับภาษาพูด

อาจกล่าวได้ว่า ภาษาเป็นพื้นฐานในการติดต่อสื่อสารในสังคม สื่อความเข้าใจกันในแต่ละบุคคล จากสภาพทางภาษาของจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่กล่าวมาแล้ว จากการใช้ภาษาที่ไม่ตรงกันอาจจะทำให้เกิดปัญหาหลายด้าน โดยเฉพาะด้านการศึกษา ซึ่งต้องใช้ภาษาเป็นสื่อในการเรียนรู้มากที่สุด และการจัดการศึกษาจะสัมฤทธิ์ผลได้ ต้องขึ้นอยู่กับ การถ่ายทอดของผู้สอนไปยังผู้เรียน ถ้าหากเกิดความเข้าใจไม่ตรงกัน โดยเฉพาะภาษา ย่อมทำให้เกิดปัญหาทางการเรียนการสอน ครูผู้สอนในเขตภูมิภาคนี้ จึงต้องทำความเข้าใจในภาษาท้องถิ่นและวัฒนธรรมของมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อการเรียนการสอนที่บรรลุจุดประสงค์

การศึกษาของนักเรียนไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

สภาพทางการศึกษาของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จัดอยู่ในเขตการศึกษา 2 การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน

โรงเรียนประถมศึกษาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ แยกตามรายจังหวัดได้ดังต่อไปนี้ (สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2536)

จังหวัดปัตตานี	มีจำนวน	331	โรงเรียน
จังหวัดยะลา	มีจำนวน	216	โรงเรียน
จังหวัดนราธิวาส	มีจำนวน	360	โรงเรียน

(ที่มา : กลุ่มงานนิเทศก์ เขตการศึกษา 2 , 2542)

การที่ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่มีศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่น ทำให้ประสบปัญหาทางการศึกษา อันเนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น การใช้ภาษา การยึดมั่นในขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม โดยการไม่ยอมรับ ขนบธรรมเนียมที่นอกเหนือไปจากที่ตนปฏิบัติอยู่ โดยอ้างว่า เป็นการผิดหลักของศาสนาอิสลาม เพราะการดำรงชีวิตส่วนใหญ่ของประชากรแถบนี้จะผูกพันกับขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น กับหลักธรรมและข้อบังคับของศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ โดยหลักการที่สำคัญของศาสนา คือ เป็นสิ่งที่เชื่อถือได้ และมีหลักการปฏิบัติตามความเชื่อนั้น ๆ (สมบุญ จารูวรรณ , 2530) จึงนับว่าศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในสังคมที่จะส่งผลให้บุคคลในสังคมนั้นดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุข โดยเฉพาะศาสนาอิสลาม การปลูกฝังวัฒนธรรมและการศึกษาจะเริ่มตั้งแต่ในครอบครัว โดยบิดามารดา จะเป็นผู้ให้ความรู้ทางศาสนาแก่บุตรหลานของตน ซึ่งได้แก่ หลักศรัทธาเบื้องต้น ศาสนบัญญัติที่เกี่ยวกับการทำความสะอาด การทำละหมาด การถือศีลอด การแต่งกาย การบริโภคอาหาร และการอยู่อาศัย จะเห็นได้ว่าศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่มีบทบาทบัญญัติอย่างเคร่งครัดครอบคลุมวิถีประจำวันในทุก ๆ ด้าน และมีอิทธิพลต่อจิตใจของผู้นับถือเป็นอย่างมาก

จากการให้ความสำคัญของการศึกษาทางศาสนาซึ่งใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ผู้ปกครองจึงนิยมส่งบุตรหลาน ไปเรียนวิชาศาสนาที่มีสยิดในชุมชนตั้งแต่เล็ก ๆ เพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมของตนเอง โดยเริ่มจากการฝึกอ่าน อัล- กุรอาน ให้ได้ และถูกต้องตามสำเนียงภาษาอาหรับ การเขียนภาษาอาหรับ และถ้าเยาวชนคนใดสนใจเรื่องการศึกษาภาษาอิสลามเป็นพิเศษก็จะส่งไปศึกษาต่อในโรงเรียนสอนศาสนา หรือโรงเรียนปอเนาะ ซึ่งกว่าจะสำเร็จการศึกษาก็ต้องใช้เวลา 4 – 5 ปี เป็นอย่างน้อย และถ้าจะให้เชี่ยวชาญก็จะต้องใช้เวลาศึกษา 10 – 20 ปี หรือมากกว่านั้น การศึกษาในโรงเรียนปอเนาะ ซึ่งภายหลังพัฒนาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา ทำการสอนทั้งวิชาสามัญและศาสนา โดยเฉพาะวิชาศาสนาอิสลามมีการฝึกฝนการอ่านให้ชำนาญยิ่งขึ้น การฝึกฝนทางด้านจิตใจและด้านจริยธรรม หลักไวยากรณ์อาหรับ เพื่อให้สามารถอ่านตำราศาสนาต่าง ๆ ที่เป็นภาษาอาหรับได้ (ปัทมา หมัดนุรักษ์ , 2529)

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาของจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น มีปัญหาทางการศึกษาแตกต่างไปจากภูมิภาคอื่นของประเทศ ซึ่งทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาต่าง ๆ

ตามหลักสูตรประถมศึกษาไม่ดีเท่าที่ควร และอยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก หากเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานของประถมศึกษา (ฝ่ายโครงการสอนศาสนาอิสลาม , เขตการศึกษา 2 , มปป : 1 - 4)

กระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้ดี จึงได้กำหนดให้มีการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา 2519 เป็นต้นมา และได้พัฒนาปรับปรุงหลักสูตรอิสลามเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เรียกหลักสูตรนี้ว่า อิสลามศึกษา ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 จึงขอให้โรงเรียนประถมศึกษาทุกโรงในสังกัดให้ใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา ฉบับปรับปรุงใหม่ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534 เป็นต้นไป (กรมวิชาการ , 2535 : คำนำ)

หลักสูตรการเรียนการสอนของนักเรียนไทยมุสลิมในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะมีหลักสูตรการเรียนการสอนดังนี้

หลักสูตรศาสนา กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) โดยนำหลักสูตรอิสลามศึกษามากำหนดเนื้อหาบรรจุในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยโครงสร้างของหลักสูตรประกอบด้วยรายวิชาต่าง ๆ รวม 5 วิชา คือ วิชาเอกภาพ วิชาศาสนบัญญัติ วิชาจริยธรรม วิชาภาษาอาหรับ และวิชาอัล - กุรอาน (กรมวิชาการ , 2538)

จากที่ได้กล่าวมา คือการจัดการศึกษาของนักเรียนไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งส่วนใหญ่สภาพการจัดการศึกษา จะขึ้นอยู่กับโรงเรียนของรัฐบาล มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ถึงแม้ว่า ปัจจุบัน รัฐบาลจะแก้ปัญหาการศึกษาของชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยกำหนดให้มีการสอนวิชาศาสนาภายในโรงเรียนของรัฐบาลทั่วไป แต่ผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาหาความรู้ทางศาสนาในโรงเรียนที่สอนศาสนามากกว่าการเรียนวิชาสามัญในโรงเรียนของรัฐบาล เพราะชาวไทยมุสลิมให้ความสำคัญกับศาสนามากกว่าวิชาสามัญ จึงทำให้เกิดปัญหาการจัดการศึกษา ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจากการศึกษาของ สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา 2 (2536) ศึกษาปัญหาการศึกษาของนักเรียนไทยมุสลิมพบว่า มีปัญหาหลายประการดังนี้

1. การไม่เห็นคุณค่าและประโยชน์ตอบแทน จากการใช้ภาษาไทยรวมทั้งการพูดภาษาไทย เป็นภาษาที่สอง ทำให้พูดไม่สันทัดเกิดความละอายนอกคำพูด ทำให้การเรียนไม่มีประสิทธิภาพและเกิดความเบื่อหน่าย

2. ประชาชนบางส่วนเข้าใจผิดว่า การเรียนวิชาทั่วไป ที่ใช้ภาษาไทยจะเป็นบาป เพราะภาษาไทยเป็นภาษาของพุทธศาสนา มุสลิมไม่ควรปฏิบัติ ทำให้มีความหลงเชื่อ ไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐบาล

3. การเรียนการสอนในโรงเรียนของรัฐบาล จัดกิจกรรมบางอย่างที่ขัดแย้งกับความเชื่อของศาสนาอิสลาม

4. การศึกษาที่จัดขึ้นไม่ได้ตอบสนองความต้องการทั้งทางด้านจิตใจและทางกายของชาวไทยมุสลิม

5. ผู้ปกครองมีปัญหาเศรษฐกิจ จึงให้บุตรหลานออกจากโรงเรียนเพื่อช่วยครอบครัวเมื่อจบการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งบางครั้งเด็กและเยาวชน ต้องติดตามผู้ปกครองไปประกอบอาชีพยังประเทศมาเลเซีย จากสภาพดังกล่าวมีเด็กและเยาวชนไทยมุสลิมส่วนหนึ่ง ซึ่งสามารถกล่าวโดยทั่วไปว่า ไม่นิยมเรียนหนังสือ กล่าวคือ เมื่อเรียนจบชั้นประถมแล้วไม่ได้เรียนต่อในโรงเรียนที่รัฐจัดสวัสดิการให้ แต่ออกมาประกอบอาชีพที่ไร้ทักษะ หรือไปเรียนที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาที่เน้นวิชาศาสนาเป็นหลัก เยาวชนที่ไม่ได้รับการศึกษาต่อ ทางด้านวิชาการเหล่านี้คือผู้พลาดโอกาสทางการศึกษาจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศชาติโดยตรงทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองโดยส่วนรวม (ทศนีย์ พรหมไพจิตร , 2540)

การเรียนการสอนศิลปศึกษาของนักเรียนไทยมุสลิม จังหวัดชายแดนภาคใต้

ศิลปศึกษา คือ การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับศิลปะให้แก่นักเรียน เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ โดยให้เด็กจัดกิจกรรมมีโอกาสสร้างสรรค์แก้ปัญหา และได้สัมผัสกับสภาพความเป็นจริง เพื่อเด็กจะได้ประสบการณ์ทางด้านสุนทรียศาสตร์ และการสร้างสรรค์ กระบวนการสร้างสรรค์จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการในด้าน ทางร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และความคล่องแคล่วว่องไว ในการใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้สัมผัสกับความคิด และการแสดงออก ฉะนั้น ศิลปศึกษาจึงมีความหมายต่อการศึกษามาก (วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ , 2520)

การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการจัดการเรียนการสอน โดยใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) วิชาศิลปศึกษา ได้กำหนดไว้ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งประกอบด้วย จริยศึกษา ศิลปศึกษา ดนตรี และนาฏศิลป์ พลศึกษา และกิจกรรมสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยนี้ เป็นกลุ่มประสบการณ์ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรมในตัวผู้เรียน ตามแนวที่พึงประสงค์ มีขอบเขตครอบคลุม การพัฒนาบุคลิกภาพในด้าน จริยธรรม ศิลปวัฒนธรรม พลศึกษา และความสามรถในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน โดยสงบสุขเป็นสำคัญ (กระทรวงศึกษาธิการ , 2525)

หลักสูตรศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา ได้กำหนดจุดประสงค์เฉพาะไว้ 5 ประการคือ (กระทรวงศึกษาธิการ , 2525)

1. ให้มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์
2. ให้สนใจและแสดงออก ตามความถนัด และความสามารถของตน
3. ให้มีจิตสำนึก ในคุณค่า และประโยชน์ของศิลปะ ตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. ให้มีความสุข สนุกสนาน เพลิดเพลิน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

5. ให้รู้จักนำศิลปะ มาประยุกต์ให้เกิดคุณค่า และรสนิยมที่ดี

กิจกรรมตามเนื้อหาวิชาศิลปศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ได้แบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็นหน่วยใหญ่ ๆ ดังนี้คือ

หน่วยที่ 1 การเขียนภาพระบายสี ได้แก่ การเขียนภาพระบายสีต่าง ๆ เช่น การเขียนภาพด้วยนิ้วมือ, การเขียนภาพเรื่องราวประสบการณ์ เป็นต้น

หน่วยที่ 2 การปั้น และการแกะสลัก ได้แก่ การปั้น และการแกะสลักสิ่งต่าง ๆ เช่น ปั้นรูปทรงแบบต่าง ๆ และแกะสลักวัสดุอ่อน เป็นต้น

หน่วยที่ 3 การพิมพ์ภาพ ได้แก่ พิมพ์ภาพจากส่วนต่าง ๆ ของพืช พิมพ์ภาพจากเศษวัสดุ เป็นต้น

หน่วยที่ 4 การจัดและออกแบบสร้างสรรค์ จากเศษวัสดุต่าง ๆ ได้แก่ การออกแบบสร้างสรรค์ต่าง ๆ เช่น การสร้างภาพหมุน ภาพแขวน จากวัสดุท้องถิ่น เป็นต้น

หน่วยที่ 5 การสานและถักทอ ได้แก่ การสานและถักทอสิ่งต่าง ๆ เช่น การนำกระดาษมาสานเป็นลายต่าง ๆ การเย็บปักอย่างง่าย ๆ เป็นต้น

หน่วยที่ 6 การรู้คุณค่าทางศิลปะ และการผสมกลมกลืนระหว่างศิลปะ ได้แก่ การสะสม และการจัดนิทรรศการ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า กิจกรรมศิลปะมีมากมายหลายประเภท เช่น การวาดภาพระบายสี การปั้น การแกะสลัก การพิมพ์ภาพ และการประดิษฐ์เศษวัสดุ โดยกิจกรรมแต่ละประเภท จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นการตอบสนองความสนใจ และความถนัดที่แตกต่างกัน ซึ่งหากได้รับการส่งเสริมที่ถูกต้องแล้ว จะทำให้เด็กได้พัฒนา ศักยภาพ ที่มีอยู่ในตัวเด็ก ออกมาได้มากที่สุด ดังที่ นิรมล ตีรณสาร (2525) ได้กล่าวว่า เมื่อเด็ก ๆ ได้ทำกิจกรรมศิลปะแล้ว เด็กจะเกิดการเรียนรู้ ในการควบคุมอารมณ์ การเรียนรู้ทางการสร้างสรรค์

จึงอาจกล่าวได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปศึกษา เป็นการเสริมสร้างลักษณะนิสัย อันดีให้เกิดขึ้นแก่เด็ก โดยให้เด็กได้แสดงออกตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และจินตนาการอย่างอิสระ ผ่านกิจกรรมศิลปะประเภทต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยมีครูเป็นผู้จัดประสบการณ์การเรียนการสอนให้เหมาะสมกับความสามารถ ความสนใจ และวุฒิภาวะของผู้เรียน เพื่อส่งเสริมความต้องการตามธรรมชาติอันเกิดจากประสบการณ์ หรือสภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะมีผลในการส่งเสริมความเจริญงอกงามของเด็กทางด้านต่าง ๆ

ในการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่นของประเทศ ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาของภูมิภาคนี้ จึงจำเป็นต้องเข้าถึงสภาพแวดล้อม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ในส่วนของวิชาศิลปศึกษา อาจกล่าวได้ว่า สภาพการเรียนการสอนศิลปศึกษา มีส่วนสัมพันธ์เป็นอย่างมากกับสภาพ

แวดล้อมของโรงเรียนและครูผู้สอน ดังนั้น ความต่างกันของสภาพแวดล้อมจึงเป็นปัญหาที่สามารถเกิดขึ้นได้ในการเรียนการสอนศิลปศึกษาสำหรับเด็ก (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2529) เพราะสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่มีผลกระทบต่อการเรียนการสอน จากการศึกษาสภาพและปัญหาการสอนศิลปศึกษาของครูศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้ ของ วรสุดา ขวัญสุวรรณ (2539) พอจะสรุปปัญหาการสอนศิลปศึกษาได้ดังนี้

ด้านครูผู้สอน

จากการศึกษาปัญหาด้านครูผู้สอน พบว่า มีปัญหาในเรื่องของความไม่เพียงพอของครูศิลปศึกษาต่อจำนวนนักเรียน กล่าวคือ มีผู้จบวิชาเฉพาะศิลปศึกษาน้อยมาก ครูผู้สอนศิลปะบางคน เป็นผู้ที่ย้ายมาจากสาขาอื่น ๆ นอกจากนี้ ยังมีประเด็นอื่น ๆ เกี่ยวกับตัวครูผู้สอนคือ ในบางโรงเรียนไม่มีงบประมาณในการจ้างครูศิลปศึกษาโดยเฉพาะ รวมทั้งแนวความคิดทางปรัชญา คิดว่า หลักสูตรศิลปศึกษาเป็นแบบบูรณาการ ศิลปศึกษาเป็นวิชาพื้นฐาน ควรได้รับการสอนโดยครูประจำชั้น

ด้านนักเรียน

จากการศึกษาปัญหาด้านนักเรียน พบว่า มีปัญหาในเรื่องของการปฏิบัติกิจกรรม ได้แก่ การที่นักเรียนไม่สามารถปฏิบัติกิจกรรมศิลปศึกษา บางรายวิชาได้ เนื่องจากไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรม กล่าวคือ กิจกรรมบางกิจกรรมที่เกี่ยวกับศิลปศึกษามีความไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในห้องเรียน อยู่ในระดับสูง เช่น การใช้สื่อการสอนที่เป็นรูปภาพเกี่ยวกับศาสนาพุทธ การวาดและปั้นรูปคน ในวิชาศิลปศึกษา เพราะถือว่าหลักการทางศาสนาต้องปิดบังร่างกายของมนุษย์และศาสนาอิสลามมีการปฏิเสธในการเคารพรูปปั้น (เวียง สาศกรสินธุ์, 2521 และ โมฮัมหมัด อับดุลกาเดร์, 2530)

ด้านหลักสูตร

จากการศึกษาปัญหาด้านหลักสูตร พบว่า มีปัญหาในเรื่องของ การปรับใช้หลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน และวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยในด้านครูผู้สอนศิลปศึกษา กล่าวคือ ครูผู้สอนมีความพยายามที่จะปรับใช้หลักสูตรให้มีความเหมาะสม เพราะหลักสูตรคือประสบการณ์ที่ครูจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเอง และหลักสูตรต้องตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนด้วย (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2521) นอกจากนี้ ครูควรจะต้องเข้าถึงวัฒนธรรมของผู้เรียน ทำความเข้าใจว่า การที่ผู้เรียนได้พบเห็นหรือสัมผัสสิ่งที่แตกต่างกัน ในชีวิตประจำวันจะทำให้ผู้เรียนมีการแสดงออกทางศิลปะที่แตกต่างกัน เมื่อครูผู้สอนเข้าใจจุดนี้ จึงควรเป็นผู้ที่ปรับใช้กิจกรรมศิลปศึกษา และหลักสูตรให้เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติกิจกรรมศิลปศึกษาได้ โดยไม่มีความขัดแย้งกับวัฒนธรรมในห้องเรียนนั้น ๆ

ด้านการเตรียมการสอน

จากการศึกษาปัญหาด้านการเรียนการสอน พบว่า มีปัญหาในเรื่องเวลาในการเตรียมการสอนของครู กล่าวคือ ครูผู้สอนส่วนใหญ่ในระดับประถมศึกษาสอนในหลายวิชา และยังมีหน้าที่ในโรงเรียน เช่น งานธุรการ งานพยาบาล ห้องสมุด สหกรณ์ ฯลฯ เมื่อมีการเตรียมการสอน ก็จะเตรียมเฉพาะวิชาทักษะเท่านั้น ในวิชาที่มีการปฏิบัติครูผู้สอนจึงไม่มีเวลาเตรียมการสอน และการขาดความรู้ทางศิลปศึกษาโดยตรง และมีภาระหน้าที่ประจำวันมาก จึงทำให้ครูไม่มีเวลาในการเตรียมการสอน และส่งผลให้ครูขาดความเชื่อมั่นในการสอน (บรรจง บุญการี , 2522) นอกจากนี้ ข้อที่มีระดับปัญหาสูงก็คือ เตรียมการสอนโดยคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาที่น่าสนใจควรได้รับการปรับปรุงแก้ไข เพราะจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นจังหวัดที่มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม การแต่งกาย ภาษา และที่สำคัญคือ ศาสนาที่มีผลต่อจิตใจผู้นับถือเป็นอย่างมาก (เสถียร พันธรัณย์ , 2529)

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

จากการศึกษาปัญหาด้านการเรียนการสอน พบว่า มีปัญหาในเรื่องของการจัดกิจกรรมศิลปศึกษาให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมของผู้เรียน กล่าวคือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดำเนิน ต้องมีความเหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน และให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ นอกจากนี้ปัญหาของผู้เรียนที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ การปฏิบัติกิจกรรมศิลปศึกษา คือ การเขียนภาพระบายสี การปั้น และการแกะสลัก ตามหลักข้อห้ามที่ได้กล่าวมาแล้วคือ ศาสนาอิสลาม มีความฝังลึกในจิตใจ กฎข้อห้ามบางข้อ ส่งผลต่อกิจกรรมศิลปศึกษา จากผลการวิจัยของ ไพศาล ไชยราบ (2534) พบว่า สื่อการสอนบางชนิดที่มีรูปภาพเกี่ยวกับศาสนาอื่น ที่ไม่ใช่ศาสนาอิสลาม ผู้ปกครองและผู้เรียนจะเกิดการต่อต้าน เช่น รูปพระพุทธรูป รูปวัด และการวาดภาพคน ซึ่งศาสนาอิสลามถือว่า คนต้องปิดบังร่างกายมิดชิด ถ้ามีการเห็นถึงอวัยวะภายนอก จะถือว่าเป็นบาปตามหลักศาสนา การเขียนลายไทย และการปั้นรูปคน ถือเป็นสิ่งที่ผิดหลักศาสนาอย่างยิ่ง เพราะศาสนาอิสลามปฏิเสธการสร้าง หรือเคารพรูปปั้น (โมฮัมหมัด อับดุลกาเดร์ , 2530)

ด้านการผลิตและการใช้สื่อ

จากการศึกษาปัญหาด้านการผลิตและการใช้สื่อ พบว่า มีปัญหาในด้านการสร้าง หรือการจัดการ หุ่นจำลอง หรือรูปภาพตัวอย่าง ที่ขัดกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และการที่โรงเรียนไม่มีความพร้อมของสื่อการสอนและอาคารสถานที่ ที่มีปัญหาอยู่ในระดับสูง ดังที่ บรรจง บุญการี (2531) กล่าวว่า ปัญหาในการผลิตสื่อการสอนในด้านต่าง ๆ คือ ปัญหาด้านงบประมาณ การผลิต เพราะโรงเรียนมีงบประมาณในการผลิตสื่อการสอนน้อย เนื่องจากต้องจัดซื้อ และสนับสนุนในทุกกลุ่มประสบการณ์ ศิลปศึกษาเป็นกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ได้รับความสนใจน้อย และได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนน้อยเช่นกัน ปัญหาที่

สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ปัญหาการผลิตครู ครูขาดความรู้และทักษะในการผลิต เนื่องจากครูผู้สอน ศิลปะส่วนใหญ่ไม่ได้จบมาทางศิลปศึกษาโดยตรง จึงไม่มีความรู้ในการผลิตสื่อทางศิลปศึกษา

ด้านการวัด และการประเมินผล

จากการศึกษาปัญหาด้านการวัด และการประเมินผล พบว่า มีปัญหาในเรื่องของการให้นักเรียน อธิบายหรือนำเสนอผลงาน ซึ่งการให้ผู้เรียนเป็นผู้อธิบาย หรือนำเสนองานนั้น เป็นเกณฑ์ในการวัดและ ประเมินผล งานศิลปศึกษาข้อหนึ่ง นับเป็นข้อที่มีความสำคัญ การที่นักเรียนไม่สามารถสื่อความหมาย หรือนำเสนอผลงานของตนเองได้ดีเท่าที่ควร อาจเป็นผลจากวัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้เรียน ที่มีผลต่อ ผลงานของนักเรียน ดังนั้น ครูจึงต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมของผู้เรียน และต้องรู้ว่านักเรียนที่ตนเองสอน อยู่มีความสามารถอยู่ในระดับใด ครูต้องคอยชี้แนะเด็ก ตามความสามารถของเด็ก ครูจะต้องมีความเข้าใจ ในความแตกต่างของงานที่เด็กสร้าง ซึ่งอาจเป็นผลจากความแตกต่างทางสภาพแวดล้อมของตัวเด็ก

จากที่ได้กล่าวมาแล้ว ครูจึงควรเป็นผู้ชี้แนะ สนับสนุนให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ในวิชา ศิลปศึกษา เพื่อให้ นักเรียนจะได้เรียนรู้แนวทางในการปฏิบัติและเสนอผลงานของตนเอง ได้อย่างมีความ เข้าใจร่วมกันทั้งผู้สอนและผู้เรียน

การจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรถือว่าเป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการกำเนิดพฤติกรรมของมนุษย์ สมาชิกในสังคมที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ย่อมมีพฤติกรรมทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ฉะนั้น การจัดการศึกษา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม ว่ามีความ สอดคล้องกันเพียงใด เมื่อมีการจัดการศึกษา ที่มีความสอดคล้องกับพฤติกรรมทางวัฒนธรรมของแต่ละ กลุ่มแล้ว ก็ย่อมมีผลให้การจัดการศึกษา สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ และยังผลให้การ จัดการศึกษาของชาติโดยรวม ประสบความสำเร็จสืบไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

สมสมร ภูประกร (2531 : 59-60) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาขั้นพัฒนาการทางการวาดภาพ ของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขั้นพัฒนาการ ทางศิลปะเด็กในด้านการวาดภาพคน การใช้ช่องไฟ การใช้สี และการออกแบบและโดยศึกษาจากนัก เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ใช้เครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามหลักทฤษฎีขั้น พัฒนาการทางศิลปะเด็กของโทเวนเฟลด์ และได้นำผลงานการวาดภาพของนักเรียนมาวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยค่าสถิติโดยหาค่าจำนวนและร้อยละผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนแต่ละกลุ่ม โดยส่วนใหญ่มีขั้นพัฒนาการทางศิลปะทางการวาดภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่โลเวนเฟลด์ได้ศึกษาค้นพบ
2. นักเรียนกลุ่มอายุ 12-14 ปี ส่วนใหญ่มีพัฒนาการทางศิลปะทางการวาดภาพไม่เป็นไปตามทฤษฎีของโลเวนเฟลด์ คือ แทนที่จะมีขั้นพัฒนาการอยู่ในขั้นที่ 5 (The Stage of Reasoning) กลับมาอยู่ในขั้นที่ 4 (The Dawning Realism)
3. ลักษณะการวาดภาพคน การใช้ช่องไฟ การใช้สี และการออกแบบของ นักเรียนโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับที่ตรงตามเกณฑ์ปานกลาง
4. นักเรียนบางคนที่มีพัฒนาการทางการวาดภาพจัดอยู่ในขั้นที่ 2 (Pre-Schematic stage) ขั้นที่ 3 (Schematic stage) และขั้นที่ 4 (The Dawning Realism) มีพัฒนาการทางการวาดภาพบางลักษณะข้ามขั้นไปสู่ขั้นพัฒนาการที่สูงขึ้น

โกศล ภูพลอย (2532 : 91-93) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการแสดงออกทางศิลปะ โดยการวาดภาพระบายสีของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 10” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของนักเรียนชั้นประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 10 จำนวน 130 คน โดยใช้เครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามหลักทฤษฎีขั้นพัฒนาการทางศิลปะของโลเวนเฟลด์ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการวาดภาพคน นักเรียนแสดงออกโดยการเน้นความแตกต่างระหว่างเพศด้วยเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายและทรงผมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 99.23 แสดงออกทางกริยา การเคลื่อนไหวน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 23.08% ด้านการจัดพื้นที่นักเรียนแสดงออกโดยความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ในภาพได้ถูกต้องตามความเป็นจริงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 98.45 แสดงออกทางลักษณะสามมิติน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 15.38

สุกัญญา ชนเกษพิศาล (2534 : 80-86) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ภาพวาดระบายสีของเด็กกำพร้า อายุ 7 ถึง 9 ปี ในสถานสงเคราะห์สังกัดกรมประชาสงเคราะห์กระทรวงมหาดไทย” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ภาพวาดระบายสีของเด็กกำพร้าอายุ 7 ถึง 9 ปี ในสถานสงเคราะห์สังกัดกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย ประชากรที่ศึกษาเป็นเด็กกำพร้า อายุ 7 ถึง 9 ปี ในสถานสงเคราะห์ สังกัดกรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งได้แก่ เด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านปากเกร็ด จำนวน 30 คนและในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี จำนวน 33 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 83 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวิเคราะห์ภาพวาดระบายสี ซึ่งสร้างขึ้นตามหลักทฤษฎีขั้นพัฒนาการทางศิลปะเด็กของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบประชากรด้วยตนเอง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะศึกษา จำนวน 5 ท่าน ผลการวิจัยพบว่า เด็กกำพร้าอายุ 7 ถึง 9 ปี ในสถานสงเคราะห์ สังกัดกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย สามารถแสดงออกทางศิลปะในด้านต่างๆ คือ การวาดภาพคน การจัดพื้นที่และการออกแบบ ตกแต่งรายละเอียด เป็นตามพัฒนาการที่อยู่ในขั้นการวาดภาพอย่างมีรูปแบบเป็นของตนเอง (Schematic Stage) ของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ ยก

เว้นด้านการใช้สีเท่านั้นที่พบว่า เด็กกำพร้าส่วนมากไม่สามารถแสดงออกได้ตรงตามเกณฑ์ดังกล่าว ลักษณะภาพวาดระบายสีที่เด็กกำพร้าอายุ 7 ถึง 9 ปี แสดงออกในแต่ละด้านสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ด้านการวาดภาพคน เด็กกำพร้า ร้อยละ 100 แสดงออกในด้านนี้โดยการวาดภาพคนเฉพาะด้านหน้า (หน้าตรง) และร้อยละ 49.21 วาดเสื้อผ้าโดยใช้รูปทรงเรขาคณิตแทน
2. ด้านการจัดพื้นที่ เด็กกำพร้าร้อยละ 82.54 แสดงออกในด้านนี้ โดยการวาดภาพเป็นแบบสองมิติ และร้อยละ 23.81 วาดภาพแบบมองทะลุเห็นภายใน (X-Ray)
3. ด้านการใช้สี เด็กกำพร้าร้อยละ 38.10 แสดงออกในด้านนี้โดยการใช้สีได้ โดดเดี่ยวกับสีของวัตถุตามที่ตามองเห็นและมีการใช้สีเป็นของตนเองอย่างชัดเจน
4. ด้านการออกแบบ ตกแต่งรายละเอียด เด็กกำพร้าร้อยละ 68.25 แสดงออกในด้านนี้โดยการใช้สัญลักษณ์ซ้ำๆ แสดงจังหวะในการออกแบบ

พรพิมล ศิริวัฒน์ (2538). ได้ทำการศึกษาเรื่องการวิเคราะห์ภาพระบายสีของเด็กญี่ปุ่นอายุ 9 ถึง 12 ปี ตามทฤษฎีของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ภาพระบายสีของเด็กญี่ปุ่นอายุ 9 ถึง 12 ปี ตามทฤษฎีของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ ในด้านการวาดภาพคน การจัดวางภาพบนพื้นที่ว่าง การใช้สี และการออกแบบ ตัวอย่างประชากร คือ เด็กญี่ปุ่นอายุ 9 ถึง 12 ปีจากโรงเรียนสมาคมไทย-ญี่ปุ่น ในประเทศไทย จำนวน 20 คน และเด็กญี่ปุ่นจากมูลนิธิคามิอิ ประเทศญี่ปุ่น จำนวน 32 คน ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมภาพระบายสีของเด็กญี่ปุ่นทั้งสองกลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์โดยใช้แบบวิเคราะห์ภาพระบายสีที่สร้างขึ้นจากหลักเกณฑ์ขั้นพัฒนาการทางศิลปะเด็กของโลเวนเฟลด์ ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญและครูศิลปศึกษา ผลการวิจัยพบว่า เด็กญี่ปุ่นทั้งสองกลุ่มสามารถวาดภาพระบายสีได้ตามทฤษฎีของโลเวนเฟลด์ ในขั้นที่ 4 คือ ขั้นเริ่มต้นวาดภาพอย่างของจริง ดังนี้

1. ด้านการวาดภาพคน เด็กมีการเน้นความแตกต่างระหว่างเพศด้วยเสื้อผ้า ทรงผม และเครื่องประดับ คิดเป็นร้อยละ 92.31 ร้อยละ 26.92 วาดภาพคนที่แสดงอารมณ์บนใบหน้าชัดเจนร้อยละ 25 วาดภาพคนที่มียขนาดใหญ่เต็มหน้ากระดาษ และร้อยละ 21.15 วาดภาพคนคล้ายการ์ตูนจากหนังสือหรือภาพยนตร์ โทรทัสน์
2. ด้านการจัดวางภาพบนพื้นที่ว่าง เด็กสามารถแสดงขนาดของสิ่งต่างๆ ที่วาดเหมาะสมกับพื้นที่ว่าง คิดเป็นร้อยละ 94.23 ร้อยละ 30.77 มีการจัดวางภาพให้สมดุลย์ สองข้างเท่ากัน ร้อยละ 21.15 แสดงมิติและร้อยละ 1.92 มีการใช้เส้นฐาน
3. ด้านการใช้สี เด็กใช้สีตามความคิดและประสบการณ์ คิดเป็นร้อยละ 100 ร้อยละ 46.15 ระบายสีโดยแสดงลักษณะรอยแปร่งไปในทิศทางเดียวกัน ร้อยละ 40.38 ระบายสีในหลายทิศทาง ร้อยละ 36.54 ใช้สีแบบจินตนาการ และร้อยละ 11.54 ใช้สีตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ

4. ด้านการออกแบบ เด็กสามารถออกแบบเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ คิดเป็นร้อยละ 100 และร้อยละ 32.67 ออกแบบเรื่องราวแสดงให้เห็นถึงประสบการณ์จากเหตุการณ์ประทับใจ และร้อยละ 30.77 ออกแบบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและชีวิตที่เรียบง่าย

วรสุดา ขวัญสุวรรณ (2539) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการสอน ศิลปศึกษาของครูศิลปศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการสอนศิลปศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษาของครูศิลปศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้ ใน 7 ด้าน ได้แก่ ด้านครูผู้สอน ด้านนักเรียน ด้านหลักสูตร ด้านการเตรียมการสอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการผลิต และใช้สื่อการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้ สังกัดสำนักงานการศึกษาแห่งชาติ ที่มีนักเรียนนับถือศาสนาอิสลามเกินร้อยละ 80 จำนวน 159 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามชนิดเลือกตอบ แบบประเมินค่า และคำถามปลายเปิด นำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยหาค่าร้อยละ ค่ามัธยเทศคณิต (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) จากผลการวิจัยพบว่า สภาพของการปฏิบัติงานของครูศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในทุกด้านที่ศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านนักเรียนและด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ($\bar{x} = 3.39$) และปัญหาของครูผู้สอนศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในทุกด้านโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ด้านการเตรียมการสอน ($\bar{x} = 3.35$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในส่วนของสภาพการสอน ที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในด้านนักเรียนในข้อที่ว่า นักเรียนไม่สามารถปฏิบัติกิจกรรมศิลปศึกษาบางอย่างได้ เนื่องจากไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ($\bar{x} = 3.86$) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดอยู่ในด้านหลักสูตร ในข้อที่เกี่ยวกับความไม่สอดคล้องของหลักสูตรศิลปศึกษากับท้องถิ่นในด้านศาสนา ($\bar{x} = 1.95$) ในส่วนของปัญหาการสอน ข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในด้านนักเรียน ในข้อที่เกี่ยวกับความสามารถของนักเรียนในการปฏิบัติกิจกรรมศิลปศึกษา ($\bar{x} = 3.97$) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดอยู่ในด้านหลักสูตร ในข้อที่เกี่ยวกับความเข้าใจหลักสูตรศิลปศึกษาของครูผู้สอน ($\bar{x} = 2.01$)

จากการศึกษารวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องภายในประเทศพบว่า ปัญหาการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พอสรุปได้ว่า เกิดจากการไม่เข้าใจทางภาษา และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ไม่เอื้อต่อการเรียนการสอน และส่งผลให้หลายวิชาไม่ประสบผลสำเร็จตามจุดประสงค์ที่วางไว้ และปัญหาที่สำคัญด้านการเรียนการสอนศิลปศึกษามีอยู่หลายประการ เช่น ขาดแคลนงบประมาณและอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งการขาดแคลนครูศิลปะ เมื่อพิจารณาในด้านการศึกษาการแสดงออกทางศิลปะ โดยการวาดภาพระบายสีของเด็กไทย สามารถแสดงลักษณะต่าง ๆ แต่ละด้านตามเกณฑ์พัฒนาการทางศิลปะที่วิกเตอร์ โลเวนเฟลด์กำหนดไว้ การแสดงออกของเด็กจะสามารถแสดงรายละเอียดของภาพและถ่ายทอดได้ถูกต้องได้ดี เมื่อมีอายุมากขึ้น มีบางส่วนพบว่าเด็กมีการแสดงออกที่สูงกว่าและต่ำกว่า

เกณฑ์ขั้นพัฒนาการทางศิลปะของโลเวนเฟลด์ ทั้งนี้อาจเกิดขึ้นจากสาเหตุและปัจจัยหลายประการ ดังผลการวิจัยบางส่วนที่พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กมีความสามารถทางศิลปะแตกต่างกันได้แก่ การได้รับการอบรมสั่งสอน การช่วยเหลือการสนับสนุนส่งเสริมทางด้านศิลปะให้แก่เด็กอย่างต่อเนื่อง และเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่กว้างขึ้น และสามารถนำมาสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนองานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

งานวิจัยต่างประเทศ

อนัสตาซี (Anastasi : 1958) ได้ศึกษาและรวบรวมภาพวาดและภาพระบายสีของเด็กอายุ 6-12 ปี จาก 31 ประเทศพบว่า ภาพวาดของเด็กจะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของเด็ก ซึ่งสังเกตได้ทุกรูปที่เด็กเลือกวาด ภาพที่เด็กเลือกวาดมากนั้น เช่น ภาพคน สัตว์ ต้นไม้ เป็นต้น ถึงอย่างไรก็ตามลักษณะเด่นของภาพในแต่ละประเทศก็แตกต่างกันไป เช่น เด็กอเมริกันกับอินเดียแดง เด็กกรีซและเด็กบราซิล พอใจที่จะวาดสิ่งต่างๆ ภายในบ้าน ส่วนเด็กจากเดนมาร์ค และญี่ปุ่นก็สนใจสิ่งต่างๆ ภายนอกบ้าน นอกจากนี้ในแต่ละประเทศยังนิยม วาดภาพสัตว์ต่างๆ แตกต่างกันไป เช่น ในออสเตรเลีย วาดจิงโจ้ ในแอฟริกา วาดอูฐ และในอเมริกาใต้วาดสมเสร็จ นอกจากนี้ภาพที่เด็กวาดก็แสดงให้เห็นถึงอาชีพที่สำคัญของแต่ละชาติ เช่น วาดภาพปั้นดินปาล์มเพื่อเก็บลูกหรือภาพการใช้อูฐในการเดินทาง การขนส่ง ส่วนการวาดภาพจากจินตนาการนั้น เนื้อหาของภาพที่วาดยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อทางศาสนา ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละชาติ

แดน เดเรเกาสกี (Deregowski, 1978) ทำการวิจัยถึงภาพวาดของเด็กและผู้ใหญ่ อัฟริกันในเมืองทัลเลลี ทางตอนเหนือของประเทศกานา โดยเปรียบเทียบกับงานวิจัยของฟอร์ดในทศวรรษที่ 1930 โดยที่ฟอร์ดให้เด็กที่ไม่เคยวาดภาพมาก่อนทดลองวาดภาพ ส่วนเดเรเกาสกี ทดลองกับกลุ่มประชากรเดิมแต่ทำในปี 1972 ซึ่งเด็กอัฟริกันเหล่านี้ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมภาพวาดของวัฒนธรรมตะวันตกแล้ว ในงานวิจัยของฟอร์ดพบว่า เด็กไม่มีลักษณะการวาดภาพตามทฤษฎีพัฒนาการของนักเรียนวิชาการทางตะวันตก ภาพวาดของเด็กจะมีลักษณะเชิงเส้น ซึ่งเรียกว่า ภาพเชิงเส้นตัวอักษร หรือสัญลักษณ์เชิงเส้น (Ideogrammic Drawing) แทนที่จะเป็นรูปร่าง ซึ่งต่างกับภาพวาดของเด็กที่เคลดล็อกก็พบ เพราะในขั้นพัฒนาการการวาดภาพต่างๆ ไม่พบว่า เด็กต้องผ่านขั้นตอนการวาดรูปในลักษณะสัญลักษณ์เชิงเส้นเช่นนี้ เดเรเกาสกีกล่าวว่า เป็นไปได้ว่าที่เคลดล็อกก็ไม่พบการวาดเช่นนี้ ก็เพราะเด็กบางชนชาติ บางวัฒนธรรม ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก คือ เด็กไม่วาดภาพแสดงลักษณะเชิงเส้นก็เพราะเด็กได้รับอิทธิพลของการวาดภาพในรูปแบบเหมือนจริง (Realistic) เพราะในวิจัยของ เดเรเกาสกีพบว่า ประมาณ 40 ปีให้หลัง กลุ่มประชากรนี้ได้รับอิทธิพลรูปแบบภาพวาดของทางตะวันตกแล้ว มีการวาดภาพลักษณะเชิงรูปร่างเช่นเดียวกับวัฒนธรรมตะวันตก

กุสุม อ๋ปป์ล โอริ (Ohri, 1981) ที่ศึกษาการศึกษากการประเมินการรับรู้ของเด็กอินเดียที่ตอบสนองการรับรู้เกี่ยวกับความลึกของภาพ โดยมีจุดประสงค์ของการศึกษาค้นคว้าเพื่อสืบค้นถึงหนทางความเป็นไปได้ของเด็กจากประเทศด้อยพัฒนาและประเทศที่มีใช้วัฒนธรรมตะวันตกว่าจะมีปัญหาคือจะรับรู้มิติที่สามในภาพ 2 มิติ ด้วยวิธีการใช้ภาพที่เป็นเครื่องชี้แนะ (Cue) ในวิธีการแบบตะวันตก โดยต้องการสำรวจถึงความแตกต่างของการตอบสนองด้านการรับรู้ความลึกของภาพจากเด็ก 2 กลุ่ม ซึ่งสุ่มมาจากหลายแหล่งในประเทศอินเดีย กระบวนการในการวิจัยประกอบด้วยการสำรวจถึงความสังเกตด้านความลึกในภาพวาดของเด็ก โดยใช้แบบทดสอบการรับรู้ด้วยภาพของฮัดสัน (Hudson Picture Perception Test) ซึ่งประกอบด้วยภาพที่แสดงทัศนียภาพวิหยา (Perspective) ความสัมพันธ์ของขนาดและภาพขยายของเครื่องชี้แนะการเห็น (Cue) และชุดแบบทดสอบดัดแปลง ซึ่งดัดแปลงมาจากแบบทดสอบของฮัดสัน เพียงแต่เปลี่ยนแปลงลักษณะของภาพบางประการ กลุ่มตัวอย่างคือ เด็ก 100 คน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3,4 จากโรงเรียนในเมืองใหญ่ที่ นิวเดลี และอีก 100 คน จากโรงเรียนในชนบทที่คิควาติ วัยเฉลี่ยของเด็กคือ 8 และ 9 ปี เด็กแต่ละคนทำแบบทดสอบเป็นเวลา 2 อาทิตย์ ระหว่างเดือนกรกฎาคมและสิงหาคม ค.ศ. 1973 การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น คัดจากคะแนนที่ตอบถูกหรือสามารถระบุถึงความลึกจากภาพที่มีเครื่องชี้แนะการเห็น ในแบบทดสอบเป็นดับ่งชี้ กระบวนการทางสถิติใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Coefficient) เพื่อวัดความสัมพันธ์ระหว่างแบบทดสอบที่ดัดแปลงมาใช้กับแบบทดสอบของฮัดสัน สมมุติฐานของการวิจัยนี้มี 2 ข้อ คือ 1) เด็กจากโรงเรียนในเมืองใหญ่จะทำแบบทดสอบได้ดีกว่าเด็กในโรงเรียนชนบท 2) คะแนนของเด็กในการทำแบบทดสอบดัดแปลงจะดีกว่าคะแนนที่ทำแบบทดสอบของฮัดสัน ผลของการวิจัยพบว่า ในข้อสมมุติฐานแรกนั้น ไม่มีผลดังที่คาดหมายไว้ ส่วนในข้อที่ 2 ผลเป็นไปตามสมมุติฐานซึ่งสืบเนื่องมาจากว่า แบบทดสอบดัดแปลงมีความง่ายกว่าแบบทดสอบเดิมของฮัดสัน ผลการวิจัยสรุปได้ว่าเด็กในประเทศด้อยพัฒนาและมีใช้วัฒนธรรมตะวันตกสามารถเข้าใจถึงมิติหรือความลึกของภาพจากเครื่องชี้แนะการเห็นในลักษณะตะวันตก ผลของการวิจัยน่าที่จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศกำลังพัฒนาที่มีสภาพความเป็นอยู่ต่างกัน ระหว่างเมืองใหญ่และชนบท เพื่อปรับแผนการศึกษาให้เหมาะสม

คาโต้ (Kato, 1992) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในการวางแผนในกระบวนการออกแบบสร้างสรรค์ของนักเรียนญี่ปุ่น และอเมริกัน” การศึกษารุ่นนี้เป็นการตรวจสอบความแตกต่างในการวางแผนในกระบวนการออกแบบสร้างสรรค์ของนักเรียนญี่ปุ่นและนักเรียนอเมริกัน กลุ่มตัวอย่าง 36 คน ถูกแบ่งเป็น 2 พวก คือพวกที่มีความรอบคอบสูงและกลุ่มที่มีความรอบคอบต่ำ โดยให้ทำการสร้างสรรค์ จากเส้น 3 เส้น ตามกระบวนการทางความคิดของเด็กเหล่านั้น ข้อมูลที่เก็บรวบรวมและวิเคราะห์โดยใช้ Phillips Scale ปรากฏว่ามากกว่าร้อยละ 22 ขึ้นอยู่กับความคลาดเคลื่อนของกระบวนการวางแผน ข้อมูลถูกวิเคราะห์โดยใช้การจำแนกความเปลี่ยนแปลงเพื่อวัดการแสดงความแตกต่าง ระหว่างความหมายของการแสดงออก เมื่อเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างผลการวิจัย

แสดงว่านักเรียนญี่ปุ่น ใช้เวลาในการตรวจสอบหรือศึกษาการแสดงออกของจินตนาการซับซ้อน และมีการเปลี่ยนแปลงจินตนาการบ่อยกว่านักเรียนอเมริกัน ส่วนเด็กญี่ปุ่นที่มีความรอบคอบต่ำ ใช้เวลาในการตรวจสอบจินตนาการในการทำงาน ดีเท่ากับการแสดงออกเบื้องต้นหลังจากที่บอกเล่าความคิดดีกว่านักเรียนอเมริกันในกลุ่มเดียวกัน เด็กนักเรียนญี่ปุ่นที่อยู่ในกลุ่มรอบคอบสูง มักจะคิดเป็นเวลานาน ก่อนที่จะบอกเล่าความคิดออกมา มีจินตนาการซับซ้อนและทดลองคิดมากกว่านักเรียนอเมริกัน การเปรียบเทียบแสดงให้เห็นว่านักเรียนญี่ปุ่น แสดงออกซึ่งอารมณ์ขัน และความสบายน้อยกว่านักเรียนอเมริกัน เมื่อระหว่างปฏิบัติงานซึ่งบางทีอาจเกิดความแตกต่างทางวัฒนธรรม สรุปผลการวิจัย แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่มีความรอบคอบสูงและต่ำของแต่ละวัฒนธรรม กลุ่มนักเรียนอเมริกัน ที่มีความรอบคอบสูงมักแสดงจินตนาการเบื้องต้นหลังจากแสดงความคิด และมีความบันเทิงสูงกว่านักเรียนอเมริกันที่มีความรอบคอบต่ำ ส่วนนักเรียนญี่ปุ่นที่มีความรอบคอบสูงมักแสดงจินตนาการที่ซับซ้อนและทดลองบ่อยกว่ากลุ่มรอบคอบต่ำ

จานีน อี เปเรซ (Perez, 1993) ได้ทำการวิจัยเพื่อสำรวจการศึกษาศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางด้านวัฒนธรรม โดยเปรียบเทียบจากผลงานศิลปะเด็กหลายชาติในด้านต่างๆ ได้แก่ 1) ด้านใดของศิลปะเด็กที่เป็นสากล 2) ด้านใดที่สมควรในการแทรกแซง (การอบรม, สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม) 3) การพัฒนาในระยะใดที่เป็นการทำให้เป็นสากลและความสัมพันธ์ที่แปรได้ปรากฏในงานศิลปะโดยเด็กๆ จากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ประชากรที่ใช้ศึกษาเป็นการนำตัวอย่างจากการเก็บรวบรวมงานศิลปะเด็กจากบ้านศิลปะเด็ก จำนวน 8,000 ชิ้น ที่มหาวิทยาลัยแห่งรัฐ อิลลินอยส์ ตัวอย่างที่ใช้ศึกษาจากงานศิลปะอย่างน้อยที่สุด 96 ชิ้น ที่สร้างโดยเด็กนักเรียนอายุตั้งแต่ 6 ปี ถึง 16 ปี การปรากฏของสัญลักษณ์ที่เป็นสากลในการวาดเขียนของเด็ก เป็นจุดรวมสำคัญในการศึกษานี้ ความมีอยู่ทั่วไปของเรื่องราวต่างๆ และสัญลักษณ์ต่างๆ สะท้อนถึงความเป็นธรรมดาสามัญ ระหว่างวัฒนธรรมของความรู้สึพื้นฐานและความต้องการ สัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นโดยเด็กๆ เริ่มจะมีความสำคัญในการศึกษาของวัฒนธรรมต่างๆ ถ้าหากศิลปะเป็นรูปแบบสากลของการสื่อสาร สัญลักษณ์ต่างๆ เกิดขึ้นเป็นภาษาของประสบการณ์ของพวกเขา และเป็นการสะท้อนออกมาจากโลกของพวกเขา การวิเคราะห์งานศิลปะเด็กจาก 12 ประเทศ ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า การทำให้ดีขึ้นในความเจริญของการแสดงถึงความสามารถกับอายุในตัวอย่างของหลายๆ ชาตินี้ แต่การเพิ่มการสนับสนุนในด้านความคิดไปด้วยกับศิลปะเด็กนั้นจะหาที่เสมอเหมือนไม่ได้เช่นเดียวกับความเป็นเด็กที่สร้างสรรค์งานนี้ขึ้นมา ในงานวาดเขียนของเด็กโตส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกันพอจะมองเห็นได้มากกว่าความแตกต่างกัน การเกิดขึ้นของการใช้เครื่องหมายนั้นเป็นการทำให้บริสุทธิ์ขึ้นทีละเล็กทีละน้อยเช่นเดียวกับการเติบโตเต็มที่ของเด็ก และผลของสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมและประสบการณ์ที่สะท้อนออกมาของปฏิกิริยาของเด็กไปยังสิ่งแวดล้อมของเขาและสิ่งที่หวังที่เป็นสังเกตได้ของผู้ใหญ่และการแสดงออกที่น้อยกว่าของการวาดเขียนของเด็กแต่ละคน ศิลปะเป็นอิทธิพลจากการแปรได้ของประสบการณ์, สิ่งแวดล้อม, บุคลิกลักษณะ การเรียนรู้รูปแบบ

ต่างๆ และสภาพเศรษฐกิจสังคม และความพยายามใดๆ ที่จะเปรียบเทียบศิลปะที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ควรจะพิจารณาถึงความเป็นไปได้สำหรับความมีอคติ

เบลลิกเกอร์และมาร์รา (Bleiker and Marra, 1993) ได้ทำการศึกษาผลงานทางศิลปะของเด็กของสองประเทศ คือ ญี่ปุ่นและอเมริกา พบว่า ประเทศญี่ปุ่นนั้น มีการส่งเสริมการเรียนการสอนศิลปะในระดับประถมศึกษาเท่ากับการส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยมีกระบวนการเรียนการสอนที่ใช้หนังสือบทเรียนในแต่ละระดับชั้นเป็นแนวทาง การศึกษาในครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างของเด็กญี่ปุ่นและเด็กอเมริกันที่มีอายุ 6, 8 หรือ 10 ปี ทดลองโดยแจกกระดาษกับดินสอสี และให้เด็กที่เป็นกลุ่มตัวอย่างวาดภาพในหัวข้อ “แม่กับพ่อจูงมือกันอยู่ในสวน มีลูกอยู่ข้างหน้า และมีต้นไม้สองต้นอยู่ข้างหลัง” ผลการศึกษาภาพวาดของเด็กทั้งสองกลุ่มพบว่า คะแนนการจัดองค์ประกอบของเด็กทั้งสองกลุ่มเท่าเทียมกัน แต่มีความแตกต่างบางอย่างเห็นได้ชัด คือ ในระดับอายุ 6 ปี เด็กญี่ปุ่นจะวาดพื้นหลังที่มีวัตถุหลายสิ่งเดินจากหัวข้อที่กำหนดไว้ ส่วนเด็กอเมริกันจะวาดภาพที่มีวัตถุซ้ำ ๆ กัน และจะเน้นในเรื่องของรายละเอียดของวัตถุนั้นเป็นส่วนใหญ่ ในระดับอายุ 8 ปี นั้น พบว่า เด็กญี่ปุ่นมักวาดวัตถุเป็นลักษณะสามมิติมากกว่าเด็กอเมริกัน ส่วนในระดับอายุ 10 ปี พบว่า เด็กญี่ปุ่นจะวาดภาพแสดงสัดส่วนของร่างกายได้ชัดเจนมากกว่า

คริส ฮอดจสัน - โทมัส (Hodgson – Thomas , 1995) ที่ศึกษาเรื่องการสังเกตงานจิตรกรรมในบาทลีและความสัมพันธ์สำหรับการเรียนการสอนศิลปะ เขาพบว่า การวาดภาพของจิตรกรที่แสดงออกตามประเพณีของกามาซาน เกะบาทลีประเทศ อินโดนีเซียมีการวางแผนที่ถูกต้องเหมาะสมกับภาพจิตรกรรมที่เขาสร้างขึ้น ส่วนหนึ่งมาจากการที่พวกเขาอยู่ในสังคมปิดเทคนิคการระบายสีได้ถูกสอนกันมาโดยผู้ปกครองมายังเด็กๆ และมีการอนุรักษ์ไม่เปลี่ยนแปลงมาเป็นศตวรรษและการศึกษาจากศิลปินจากวัฒนธรรมอื่น ซึ่งทำให้ผลงานมีความหลากหลายมากขึ้น ผลงานที่พบส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งสามารถแสดงออกถึงเทคนิคการสร้างสรรคงานของบาทลีที่เป็นเรื่องของพิธีกรรม ซึ่งมีผลต่อการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ งานวิจัยของเขายังได้อธิบายถึงประสบการณ์บางอย่างของการศึกษาศิลปะ เช่นเดียวกับนักเรียนในบาทลีบนพื้นฐานของการสะท้อนกลับที่เห็นว่า พิธีกรรม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งอาจจะเป็นประโยชน์สำหรับความเหมาะสมของการเรียนการสอนศิลปะ

ลิ - ชู เซน (Chen, 1997) ได้ทำการศึกษาเรื่องของอิทธิพลแห่งวัฒนธรรมในภาพวาดของเด็กจากเด็กอเมริกาและได้ค้นพบว่า ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา การสร้างสรรค์ของเด็กในการวาดเขียนเป็นการมุ่งให้เป็นอิสระจากอิทธิพลจากโลกภายนอกและเป็นอิสระจากประสบการณ์ทางวัฒนธรรมของพวกเขา การศึกษานี้เป็นการนำไปสู่คำถามของความเชื่อนี้ และสำรวจธรรมชาติของประสบการณ์การวาดเขียนของเด็กและความสัมพันธ์นั้นกับสังคม วัฒนธรรมและองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อม จุดหมายสุดท้าย

เห็นการทำให้เกิดความกระจำงสำหรับการศึกษาศิลปะและความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม จุดมุ่งหมายของการสำรวจเป็นความประสงค์ที่เปรียบเทียบวิธีที่เปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรมกับการนำมารวมกันในการเก็บรวบรวมการวาดเขียนของเด็กๆ จากภาคตะวันตก-กลางของสหรัฐอเมริกาและใต้หวัน การทดสอบความสามารถในการวาดเขียนของคลาร์ก (Clark's Drawing Abilities – Test CDAT) ได้ถูกนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมการวาดเขียนของเด็ก เด็กนักเรียนเกรด 2, 4, 6 และ 8 ได้ถูกคัดเลือกจากโรงเรียนรัฐบาลในสองประเทศนี้ มีจำนวนนักเรียนรวม 372 คน จากการทดสอบที่ใต้หวัน และนักเรียนจากภาคตะวันตก-กลางของสหรัฐอเมริกา การวิเคราะห์ที่พอใจเป็นวิธีที่เลือกสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งทำให้สมบูรณ์โดยเทคนิคที่เปรียบเทียบระหว่างวัฒนธรรมของการ์ดเนอร์ ในปี 1962 (Gardner's 1962) และวิธีการทำดัชนีสารคดีสำคัญและการจัดจำพวกของทอมป์สัน ในปี 1955 (Thompson's 1955) แผนการวิเคราะห์แบบใหม่ได้ถูกพัฒนาขึ้นให้เป็นประโยชน์เช่นเดียวกับมาตรฐานสำหรับการวิเคราะห์ของข้อมูลแห่งการมองเห็นในปริมาณมาก อย่างไรก็ตาม การอธิบายตีความจากข้อมูลนี้ได้นำไปสู่ศาสตร์แห่งระเบียบวิธีแห่งคุณลักษณะ ทฤษฎีการสังเกตและการวาดภาพโดยแม็คฟีในปี 1961 (McFee's Perception-and-Deliation (1961) Theory) ได้ใช้ในการสร้างโครงเกี่ยวกับแนวความคิดเห็นที่จะใช้ชี้นำในการสำรวจของประสบการณ์แห่งการมองเห็นของเด็กจากทัศนียภาพทั้ง 5 ดังต่อไปนี้ 1) การอนุรักษ์วัฒนธรรม 2.) การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม 3) การทำให้เหมาะสมกับสังคม 4) สิทธิที่ได้รับในการศึกษาเรื่องความงาม 5) การตอบสนองกับธรรมชาติ ผลจากการศึกษานี้ เพื่อจัดให้เกิดความเข้าใจของประสบการณ์การวาดเขียนของเด็ก เช่นเดียวกับการเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมของสังคม การสังเกตเห็นของเด็กและด้วยปฏิกริยาสิ่งแวดล้อมคือ กระบวนการแห่งการสร้างวัฒนธรรมที่เป็นความจริง จากประสบการณ์ในการวาดเขียนที่ได้รับในแต่ละชั้น การพัฒนาทักษะในการวาดเขียนของเด็กควรจะเข้าใจเช่นเดียวกับการเรียนรู้ทางเดิน ในอันซึ่งเป็นสากลและองค์ประกอบของความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมที่ทำปฏิกริยากับสิ่งอื่นๆ ที่กำหนดขอบเขตของสาระของการแสดงออกของการวาดเขียนของเด็ก

พี-แอล เนลสัน เอสเอส มาร์ติน และ วี จี บอลด์วิน (P-L Nelson , S.S.Martin , and V.G. Baldwin , 1998) ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างทักษะการวาดกับความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ของเด็กเล็ก โดยมีวัตถุประสงค์มุ่งศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการทางทักษะการวาดของเด็กวัยระหว่าง 4 ถึง 8 ปี กับพัฒนาการด้านความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ กลุ่มตัวอย่างคือ เด็กวัยระหว่าง 4 ถึง 8 ปี จำนวน 118 คน จากโรงเรียนอนุบาลต่าง ๆ ในเขตนั่นกับเด็ก ๆ จากโรงเรียนรัฐบาลระดับประถมศึกษา แต่มีเด็กที่ทำกิจกรรมวาดภาพและระบุประเภทของวัสดุได้ครบถ้วนเพียง 91 คน อายุเฉลี่ยของเด็กคือ 5.32 ปี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ด้านคือ ด้านงานวาดภาพได้แก่ กระดาษวาดเขียนขนาด 17 X 24 นิ้ว กับปากกาปลายสักหลาดประเภทน้ำ 8 สี และด้านวิทยาศาสตร์ ได้แก่ วัสดุที่ทำจากวัสดุต่างประเภทกันบ้าง ประเภทเดียวกันบ้าง เช่นไม้ โลหะ พลาสติก แก้ว เรียงเป็นแถว มี 4 แถว วิธีดำเนินการวิจัย ให้เด็ก

วาดภาพที่สะท้อนอย่างอิสระ ไม่จำกัดเวลา ถ้าเด็กพูดคุยสนทนากับผู้ทดสอบ ผู้ทดสอบก็จะตอบสนอง และบันทึกเสียงคำสนทนาของเด็กระหว่างวาด ผลการวิจัยพบว่าความสามารถในการวาดรูและความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ของเด็กมีความสัมพันธ์ต่อกันและยังพบว่า อายุมีความสัมพันธ์กับคะแนนด้านพัฒนาการทางการวาด แต่ไม่สัมพันธ์กับความสามารถในการวาดอย่างสุนทรีย์ เด็กที่มีความก้าวหน้าเกินวัยในการวาดภาพนั้น มีความสามารถในการระบุคุณสมบัติของวัสดุได้ถูกต้องและก้าวหน้าเช่นกัน

จากผลการวิจัยการแสดงผลทางศิลปะ โดยการวาดภาพระบายสีของเด็กในต่างประเทศสรุปได้ว่า มีลักษณะการแสดงผลไม่แตกต่างกัน ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาการแสดงผลทางศิลปะในด้านการวาดภาพระบายสีของเด็กในระดับต่าง ๆ ซึ่งพบว่า เด็กแสดงผลออกได้ตรงตามเกณฑ์ขั้นพัฒนาการทางศิลปะ อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ผลงาน ภาพวาดระบายสีของเด็กอาจมีความแตกต่างกันไปบ้าง ตามวัยและสภาพแวดล้อมอันเนื่องมาจากอิทธิพลของหลาย ๆ สิ่ง เช่น อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมเฉพาะของแต่ละชนชาติ เป็นต้น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ภาพวาดระบายสีของนักเรียนไทยมุสลิม ตามทฤษฎีของวิกเตอร์ โกลเวนเฟลด์ ในอันที่จะนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอน ให้เหมาะสมกับเด็กต่อไป